

Regeringens proposition

1975/76: 110

om radio och television i utbildningsväsendet

beslutad den 11 mars 1976.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

BERTIL ZACHRISSON

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas på grundval av betänkande från utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU-kommittén) förslag om organisation, inriktning och lokalisering av den framtida produktionen av utbildningsprogram. För att tillgodose behoven av ljud- och bildprogram för olika delar av utbildningsväsendet föreslås att ett särskilt utbildningsprogramorgan bildas som bör ha till uppgift att framställa läromedel i form av ljud- och bildprogram för i första hand etersändning. Detta förelås ske genom att – fr. o. m. den 1 juli 1977 – den nuvarande TRU-kommitténs verksamhet läggs samman med Sveriges Radios utbildningsprogramverksamhet. Förslaget innebär bl. a. att Sveriges Radios verksamhet inom vuxenutbildningen, som nu finansieras med mottagaravgifter, överförs till det nya utbildningsprogramorganet.

Verksamheten föreslås bedrivas i form av en statlig stiftelse som är fristående i förhållande till myndigheter och Sveriges Radio.

Framställningen av ljud- och bildprogram bör i första hand inriktas mot sådana utbildningsvägar och grupper för vilka brist på läromedel råder. Förskolan och vuxenutbildningen bör därvid prioriteras.

Riksdagen föreslås fatta beslut om att det nya utbildningsprogramorganet skall ha egen sändningsrätt. Intill det beslut fattats med anledning av förslag från radioutredningen bör särskilda avtal om sändningsutrymme och andra samarbetsfrågor träffas mellan utbildningsprogramorganet och Sveriges Radio. Detta innebär att några ändringar i radiolagen, radioansva-

righetslagen eller avtalet mellan staten och Sveriges Radio inte föreslås i propositionen.

Den föreslagna stiftelsens styrelse bör utses av regeringen som också fastställer stiftelsens stadgar.

I likhet med andra program som sänds bör även stiftelsens utbildningsprogram kunna granskas av radionämnden. En särskild utredning kommer att tillkallas för att utreda frågor kring videogram m. m.

Det nya utbildningsprogramorganet föreslås bli lokaliserat till södra delen av Stockholmsområdet.

För planeringsuppgifter m. m. i samband med bildandet av stiftelsen och sammanläggningen av produktionsenheterna kommer en särskild organisationskommitté att tillkallas. Regeringen avser att återkomma till riksdagen med anslagsframställning för stiftelsen för budgetåret 1977/78. Utbildningsprogramorganet bör kallas Sveriges Utbildningsradio.

På grundval av kommitténs betänkande om distansundervisning inom högskoleområdet föreslås att regionala och lokala organ inom högskolan får ansvaret för planering och genomförande av distansundervisning.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1976-03-11

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Andersson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Bengtsson, Norling, Lidbom, Carlsson, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson

Föredragande: statsrådet Zachrisson

Proposition om radio och television i utbildningsväsendet

1 INLEDNING

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 24 februari 1967 tillkallade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, samma år sakkunniga för att utreda frågan om användningen av radio och television i utbildningsväsendet samt för att leda försöksverksamhet inom detta område (U 1968: 44).

De sakkunniga antog benämningen kommittén för television och radio i utbildningen (TRU I).

Kommittén avlämnade två betänkanden; (SOU 1971: 36) Produktionsresurser för TV och radio i utbildningen samt (SOU 1973: 19) TRU:s försöksverksamhet 1967–1972.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 december 1971 tillkallade dåvarande statsrådet Moberg samma år sakkunniga¹ för att utreda frågan om den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (U 1971: 13).

De sakkunniga antog benämningen utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU II).

¹ När betänkandet avlämnades: statssekreteraren Leif Andersson, ordförande, generaldirektören Lars Ag, direktören Lars Marcus och fortbildningsledaren Ulf Perstedt.

TRU II fick i uppdrag att dels planera och leda produktionsverksamheten, som främst skulle inriktas på vuxenutbildning och förskola, dels lägga fram förslag om hur radio- och TV-inslag m. m. skall utnyttjas på dessa områden, dels lägga fram förslag om hur en framtida organisation av verksamheten skulle utformas.

Den 28 december 1972 erhöll TRU II tilläggsdirektiv att utreda frågan om ett svenskt utbildningssystem efter mönster av det brittiska The Open University. Dessutom fick kommittén den 23 november 1973 i uppdrag att pröva frågan om den framtida lokaliseringen av de verksamheter, som berörs av organisationsförslaget.

De riktlinjer, som TRU I erhöll för försöksverksamheten med förskoleprogram, har gällt även efter det att ansvaret för denna övergätt till TRU II. Motsvarande gäller uppdraget att särskilt beakta de handikappades problem samt att ägna särskild uppmärksamhet åt handikappade barn. Utöver direktiven har TRU II fått vissa riktlinjer för sin verksamhet i statsverks- och budgetpropositioner och regleringsbrev.

TRU II har avlämnat betänkandet (Ds U 1975: 8) Kabelvision Kiruna och huvudbetänkandet (SOU 1975: 28) Program för ljud och bild i utbildningen.

Över huvudbetänkandet har efter remiss yttranden avgetts av socialstyrelsen, statens handikappråd, televerket, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statens kulturråd, barnfilmrådet, radionämnden, skolöverstyrelsen (SÖ) – som överlämnat yttranden från ett antal länsskolnämnder, skolstyrelser, lärarutbildningsanstalter och folkhögskolor – statens institut för läromedelsinformation, universitetskanslersämbetet (UKÄ) – som överlämnat yttranden från universiteten, de tekniska högskolorna, högskolan i Luleå, karolinska institutet och bibliotekshögskolan – nämnden för socio-
nomutbildning – som överlämnat yttranden från socialhögskolorna i Stockholm, Östersund och Umeå – lantbruksstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), länsstyrelsen i Stockholms län, länsstyrelsen i Östergötlands län – som överlämnat yttranden från Norrköpings kommun och Östergötlands läns landsting – och länsstyrelsen i Västerbottens län – som överlämnat yttranden från Umeå kommun, Västerbottens läns landsting och Sveriges Radio, Västerbottens distrikt. Vidare har yttranden avgetts av massmedieutredningen (JU 1970: 59), utredningen (JU 1974: 14) om reklam i videogram, handikapputredningen (S 1966: 38), utredningen (U 1972: 06) om skolan, staten och kommunerna (SSK), folkhögskoleutredningen (U 1972: 08), 1974 års lärarutbildningsutredning, LUT 74 (U 1974: 04) och radioutredningen (U 1974: 08). Dessutom har yttranden inkommit från Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges allmänna biblioteksörening (SAB), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Stiftelsen Institutet för rikskonserter (Institutet för rikskonserter), Sveriges Radio AB (Sveriges Radio), Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Folkuniversitetet, Studieförbundet Vuxenskolan (Vuxenskolan), Tjänstemän-

nens bildningsverksamhet (TBV), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Svenska industritjänstemannaförbundet (SIF), Centralorganisationen SACO/SR (SACO/SR), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Kooperativa förbundet (KF). Vidare har yttranden inkommit från Handikappförbundens centralkommitté (HCK) – som överlämnat yttranden från Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar, Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, De blindas förening, Sveriges dövas riksförbund och Hörselfrämjandets riksförbund – Statsföretag AB (Statsföretag), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Brevskolan, Föreningen svenska läromedelsproducenter (FSL), Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Sveriges civilingenjörskörbundet CF-STF, Norrtälje kommun och Svenska Teaterförbundet.

Över TRU II:s betänkande (SOU 1975: 72) Distansundervisning har efter remiss yttranden avgetts av statskontoret, RRV, UKÄ – som överlämnat yttranden från universiteten, de tekniska högskolorna, högskolan i Luleå, karolinska institutet och bibliotekshögskolan – nämnden för socionomutbildning, samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, styrelsen för jordbrukets högskolor och statens veterinärmedicinska anstalt, AMS, statens invandrarverk, radioutredningen, den centrala organisationskommittén för högskolereformen (H 75), SÖ och handelsflottans välfärdsråd. Vidare har yttranden avgetts av Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, LRF, Sveriges Radio, ABF, Folkuniversitetet, Vuxenskolan, LO, TCO, SACO/SR, SAF, Statsföretag, SFS, Brevskolan och Fredrika Bremerförbundet.

2 TRU-KOMMITTÉNS BETÄNKANDE PROGRAM FÖR LJUD OCH BILD I UTBILDNINGEN

2.1 Kommitténs allmänna överväganden

2.1.1 Utbildningssamhället och de nya medierna

Utbildningsväsendet i Sverige har under de senaste årtiondena undergått genomgripande förändringar. Riksdagen har nyligen beslutat om införande av en allmän förskola. Det gamla parallellskolesystemet med folkskolan och realskolan har ersatts av en nioårig obligatorisk sammanhållen grundskola. De olika gymnasiala skolformerna – allmänt gymnasium, handelsgymnasium, tekniskt gymnasium och fackskola – har tillsammans med yrkesskolan integrerats i gymnasieskolan. Också den eftergymnasiala utbildningen har förändrats och byggts ut.

Inom vuxenutbildningen har kommunal vuxenutbildning och statens skolor för vuxna tillkommit. Arbetsmarknadsutbildningen har expanderat kraftigt.

Till följd av den sociala och ekonomiska utvecklingen och skolreformer-na har antalet elever i de frivilliga undervisningsformerna mångdubblats på kort tid, en utveckling som har sin motsvarighet också inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Allteftersom medier såsom film, radio och TV har utvecklats har de alltmer kommit att användas i undervisning av skilda slag. Teknikens utveckling under de senaste årtiondena har förbättrat möjligheterna att använda ljud- och bildprogram i undervisningen.

Under 1950-talet började ljudbandspelare tas i allmänt bruk i undervisningen. Mot slutet av 1950-talet inleddes också uppbyggnaden av ett riksomfattande nät av särskilda enheter för audiovisuellt material (AV-centraller), som bandar och lagrar undervisningsprogrammen och svarar för den fortsatta distributionen ut till skolor och studieförbund. Ungdomsskolan, högskolan och, fastän i mindre grad, även förskolan är i dag välförsedda med teknisk utrustning; stillbildsprojektorer, ljudbandspelare, filmprojektorer, radio- och TV-apparater tillhör den normala utrustningen. Videobandspelare för uppspelning och sedan något år videokassettspelare för bandning och uppspelning av TV-program finns i betydande omfattning i skolorna.

Studieförbunden är i dag relativt välförsedda med filmprojektorer och ljudbandspelare. På några få skolor men framför allt inom universiteten och lärarhögskolorna finns dessutom utrustning för egen intern TV-produktion.

Radioprogram för utbildning används i dag huvudsakligen i bandad form.

Inom vuxenutbildningen är dock direktmottagning fortfarande vanlig. I takt med att skolor och studieförbund får tillgång till videokassettspelare kommer i ökad utsträckning även TV-programmen att användas bandade.

Att olika medier bör användas i undervisning är knappast längre ett kontroversiellt påstående. Frågan gäller hur de skall användas och till vad. Inom pedagogiken har olika synsätt brutits och bryts alltjämt mot varandra. Förmedlingspedagogik, aktivitetspedagogik, problemorienterad undervisning och dialogpedagogik utgör några huvudlinjer. Frågan om radions och TV:ns uppgifter i undervisningen kan inte diskuteras isolerat från den pedagogiska utvecklingen i övrigt.

Användningen av radio och TV måste liksom andra läromedel sättas i relation till de mål, metoder och arbetsformer som är aktuella inom skolväsendet och folkbildningsarbetet. Därmed måste mediernas användning i första hand ses utifrån pedagogiska och utbildningspolitiska utgångspunkter, inte som en teknologisk fråga.

Huvudfrågan är vilka kvaliteter som ljud- och bildmedierna kan tillföra verksamheten i skolan och studiecirkeln och vilka bidrag de kan lämna för att motivera och rekrytera nya grupper av studerande. Därvid måste beaktas vilka erfarenheter som i dag finns samlade i Sverige och i andra länder när det gäller användningen av ljud- och bildprogram, vilka behov som föreligger, vilka förutsättningar som bör gälla i tekniskt och pedagogiskt avseende och slutligen hur den framtida produktionen av undervisningsprogram skall organiseras och vilken inriktning den skall ha.

2.1.2 Produktion och distribution av ljud- och bildprogram

I undervisning används ljudband och ljudkassetter i stor utsträckning. Banden och kassetterna är standardiserade. Sedan 1930-talet är 16 mm film det vanligast förekommande formatet för distribution av undervisningsfilm. Videogram är en samlingsbeteckning för videoproduktioner som lagras på band eller skiva avsedda att spelas upp via en TV-apparat. Sedan år 1973 används i utbildningen videokassetter och videokassettspelare, som visat sig vara mera lätthanterliga än videoband och videobandspelare. De båda videokassettsystem som är aktuella är VCR och U-matic. Systemen är inte kompatibla, dvs. en U-matickassett kan inte användas i en VCR-spelare och vice versa. Videoskivan finns ännu inte i bruk i Sverige.

Produktion av ljud- och bildprogram för olika utbildningsområden förekommer i viss utsträckning utanför Sveriges Radio och TRU. Läromedelsproducenterna har ökat sin produktion av ljudband och ljudbildband under senare år. Viss filmproduktion sker med skattemedel inom försvaret, Liber Läromedel, styrelsen för internationell utveckling (SIDA), de affärsdrivande verken m. fl.

Den kommersiella svenska originalproduktionen av undervisningsfilm är av blygsam omfattning främst beroende på de begränsade möjligheterna att försälja kopior. Flertalet undervisningsfilmer är importerade.

TV-produktion av undervisningsprogram förekommer, förutom vid TRU och Sveriges Radio, vid vissa högskolor, inom försvaret och vissa landstingskommuner. Framför allt vid de större lärarhögskolorna förekommer en relativt omfattande produktion. Också inom näringslivet produceras TV-program för bl. a. internutbildning och marknadsföring.

Distribution av radio- och TV-program sker genom etersändning och s. k. markdistribution. Eterdistribution av utbildningsprogram för direktmottagning är fortfarande relativt vanlig för förskolan och lågstadiet. För övriga skolformer etersänds programmen för bandning vid AV-centraler eller direkt i skolorna. AV-centralernas service till skolorna med bandade radio- och TV-program är av stor omfattning. AV-centralerna förser också skolorna med filmkopior. En rad större bibliotek svarar också för viss AV-service.

2.1.3 Pedagogiska teorier kring ljud- och bildprogram

Kommittén anför att användning av ljud- och bildmedier i undervisningen är naturlig i den s. k. bildåldern. Stora delar av människans uppfattning om den verklighet som ligger utom räckhåll grundar sig på erfarenheter genom bl. a. radio och TV.

Det finns enligt kommittén två huvudmotiv för användning av ljud- och bildprogram i undervisningen.

För det första: Ljud- och bildprogram kan underlätta inläringen genom att förse människan med "levande uppfattningar" om företeelser i verkligheten. Medierna kan likaså tillvarata människans förmåga att skaffa sig och bibehålla vetande genom bilder och föreställningar. Genom reportage, intervjuer, dramatiseringar och dokumentära program, men också genom stiliseringar, animation och trickfilm, kan människans föreställningsvärld förankras i upplevelser, som underlättar förståelsen av förhållanden och processer i verkligheten.

För det andra: Genom de stora möjligheter till skiftande presentationsätt som medierna erbjuder ökar förutsättningarna för att variera bearbetningssätt och arbetsformer och utveckla undervisningsmetoderna. Rätt utformade kan ljud- och bildprogrammen stimulera till verksamhet, som ger möjlighet till både samverkan (dialog) och individualisering.

Kommittén framhåller vidare att erfarenheter från programverksamheten vid TRU och Sveriges Radios Utbildningsprogramenhet (SR/UTB) visar att de största kvalitetsvinster kan utvinnas ur ljud- och bildmedierna om dessa på lämpligt sätt anknyts till och samordnas med övriga inslag i undervisningen. Produktionen av flermedieserier men även mer fristående program bör således föregås av en noggrann undervisningsplanering så att användningen av medierna sätts i relation till de mål, metoder och arbetsformer som man inom skolan och det fria och frivilliga folkbildningsarbetet vill arbeta för. Hur långt man på planerings- och produktionsplanet skall

driva denna samordning skiftar allt efter syfte, ämne, målgruppens förutsättningar och de allmänna omständigheter som råder för en viss utbildning.

2.1.4 Nuvarande verksamhet vid TRU och SR/UTB

Kommittén ger i betänkandet en utförlig redogörelse för de fyra sektorer inom utbildningsområdet för vilka läromedel och studiematerial har producerats inom TRU, SR/UTB inkl. Sveriges Radios vuxenundervisning (SR/VUX), nämligen för barn i förskoleåldern, för ungdomsskolan, högskolan och vuxenutbildningen. I det följande lämnas en kortfattad sammanfattning av kommitténs redogörelser. För en mer utförlig beskrivning hänvisas till kommitténs betänkande.

TRU:s produktion inom förskoleområdet inleddes år 1971 och har omfattat främst etersända TV-program (OM-program) men även tryckt kompletterande material. Produktionen har riktats till förskolebarn, föräldrar och andra vuxna samt personal inom förskoleverksamheten. Förskoleprogrammen har syftat till att aktivera barnen och ge allsidig orientering om grundläggande matematiska begrepp, om samhälle och natur samt att ge stimulans för språk- och känslomässig utveckling. Från budgetåret 1973/74 har flertalet TV-program producerats i färg. Antalet program har ökat från tio budgetåret 1970/71 till 32 budgetåret 1973/74. Undersökningar har visat att antalet förskolebarn som tittar på OM-programmen i hemmen ökar samt att barn på mer än hälften av samtliga daghem regelbundet brukar titta på dessa program. De etersända OM-programmen har även använts inom grundskolans lågstadium och inom specialundervisningen. Det gäller särskilt särskolans högstadium eftersom programinnehåll, tempo och svårighetsgrad har visat sig vara väl anpassade till dessa elevers behov och förutsättningar. Barnbibliotek använder också regelbundet OM-programmen antingen när de etersänds eller i samband med filmvisningar för både enskilda barn och förskolegrupper.

Erfarenheterna från såväl Sveriges Radios som TRU:s verksamhet visar, att utnyttjandet av programmen till stor del är beroende av den förhandsinformation som ges om sändningstider, programinnehåll etc. TRU har gjort särskild information om förskoleproduktionen för att upplysa om kommande TV-program och trycksaker för att stimulera till ett aktivt titande.

SR/UTB:s programutbud för ungdomsskolan har riktats till elever och lärare i grundskolan och gymnasieskolan. Program har producerats i första hand för de obligatoriska ämnena eller sådana tillvalsämnen som valts av ett stort antal elever. Under de senaste åren har SR/UTB påbörjat ett utvecklingsarbete och en begränsad produktion för elevgrupper med särskilda behov. Det gäller svagpresterande elever i grundskolan, invandrarelever och elever i special- och särskola. Sedan år 1966 har årliga behovsanalyser genomförts, varigenom olika intressenter på skolans område

har beretts tillfälle att framföra sina synpunkter på utbudets omfattning och inriktning.

Riksutbudet från SR/UTB omfattade under budgetåret 1974/75 omkring 700 nyproduktioner i radio och 90 nyproduktioner i TV. Härutöver sänds omkring 500 radioprogram och 350 TV-program i repris. Utöver riksutbudet produceras årligen omkring 270 regionala skolradioprogram. Regional skol-TV förekommer inte. Erfarenheterna från den regionala programverksamheten är positiva.

Vid sidan av elevprogrammen har flera stora lärarfortbildande projekt genomförts i samarbete med SÖ. Elevserier produceras ofta med ambitionen att vara utlöpare av nya läroplaner. Det gäller t. ex. Trialog för högsta-diet samt lågstadieserien Klotet.

Vid sidan av skolprogrammen har sedan år 1967 TRU I:s arbetsgrupp för skolan, TRUAS, bedrivit försöksverksamhet med ljud- och bildprogram i undervisningen i gymnasieskolan. År 1972 överflyttades ansvaret för TRUAS-projekt till SÖ. I en rapport från SÖ, Parallell användning av flermedieläromedel i gymnasieskolan, redovisas erfarenheterna av det samlade TRUAS-försöket.

Genom direktiven till TRU II begränsades TRU:s produktion för högskoleområdet.

På förslag av TRU II har den obligatoriska användningen av förproducerat material vid universitetet i Linköping upphört. Universitetet beställer och finansierar numera självt produktion som dock till största delen utförs av TRU. Denna produktion är främst inriktad på tillämpade tekniska ämnen. Inom det samhällsvetenskapliga området har framtagits ett läromedel i undervisningsteknologi.

Bristen på lämpliga läromedel är betydande inom många områden i högskoleutbildningen. Skälen härtill är bl. a. små målgrupper, en mångfald av ämnesområden och ämnesvariationerna vid olika högskolor. Detta har lett fram till att en betydande läromedelsproduktion sker inom de olika högskoleenheterna. Produktionen finansieras både över särskilda anslag för pedagogiskt utvecklingsarbete och med medel från driftkostnadsanslag.

Sedan år 1967 har vid högskolorna ordnats lokala produktionsresurser såväl för tryckta läromedel som för AVM.¹ Inom UKÄ-området äger den största TV-produktionen rum vid universiteten i Linköping och Stockholm. Inom SÖ-området svarar de sex större lärarhögskolorna för en betydande TV-produktion. Från läsåret 1968/69 kan intern TV betraktas som ett etablerat inslag i lärarutbildningen. Erfarenheterna från lärarhögskolornas TV-verksamhet, vilka är väl dokumenterade, är övervägande positiva och tillämpbara även för annan högskoleutbildning.

¹ AVM = audiovisuellt material – samlingsbeteckning för stillbild och/eller rörlig bild i form av diabild, film, direktmottagna eller bandade TV-program, radioprogram eller ljudband, i samtliga fall med eller utan tryckt material.

Eterburen vuxenundervisning har funnits under lång tid i vårt land. Radio och TV är unika medier för distribution av undervisning till stora, geografiskt spridda målgrupper som också på detta sätt kan nås i hemmiljö. Vissa radio- och TV-kurser har kunnat nå och aktivera en förhållandevis stor publik. Även om pedagogiskt och metodiskt betydelsefulla insatser har förekommit tidigare – i synnerhet i fråga om språkundervisningen i radio – så är det först under de senaste åren som man gått i närkamp med de problem som gäller den eterburna undervisningens integrering i andra former av vuxenutbildning, framför allt i studiecirkelverksamheten. Detta har medfört en strävan mot ökad differentiering och flexibilitet hos de kursprojekt som tagits fram.

Kommittén redovisar därför erfarenheterna från SR/UTB och TRU med exempel på olika grader av komplexitet:

- Etersända program utan något stödmaterial.
- Etersända program med enkelt kompletterande stödmaterial.

Etersända program som inslag i flermedieprojekt.

Ljud- och bildprogram i materialpaket utan etersändning.

Under budgetåret 1973/74 utnyttjades TRU- och SR/VUX-kurser i 32 285 studiecirklar med 281 084 deltagare. Detta innebär en ökning under en treårsperiod med ca 52 %. Mest använda är kurser i främmande språk, framför allt i engelska. Även antalet deltagare kring AVM i folkhögskolor visar en ökning under perioden, medan användningen inom kommunal vuxenutbildning minskat till följd av att kurser lämpade för denna studieform inte har producerats under senare år. AVM har även använts inom arbetsmarknadsutbildningen med tillfredsställande resultat.

I betänkandet redovisas den verksamhet som TRU bedrivit bland synskadade (främst talböcker), bland hörselskadade och döva (textsättning, speciella produktioner där teckenspråk ingår) och bland psykiskt utvecklingsstörda (anpassningar av redan producerade program samt speciella produktioner t.ex. dokumentationer av samtal med utvecklingsstörda). TRU har även utnyttjat etersändningar för att informera allmänheten om de handikappades situation.

Insatserna i form av AVM för invandrare har hittills varit begränsade. Några radio- och TV-kurser i svenska och i samhällsorientering för invandrare har varit ganska flitigt utnyttjade men ännu återstår mycket att göra för att erbjuda de språkliga minoriteterna i Sverige liknande möjligheter till vuxenutbildning som står den svensktalande befolkningen till buds.

2.1.5 Behov av och önskemål om ljud- och bildinsatser

Någon systematisk och genomgripande inventering rörande behovet av ljud och bild inom de behandlade utbildningssektorerna har kommittén inte kunnat göra. De metodiska svårigheterna i samband med en sådan inventering är betydande. Däremot redovisar kommittén ett relativt omfattande material som beskriver intresse för, synpunkter på och inställning till

ljud- och bildprogram hos olika avnämare och utbildningsintressenter.

Ett uttryck för opinionsläge och bedömning rörande utbildningsprogramverksamheten utgör de remissyttranden som kommit in över TRU I:s betänkanden. Detta remissbehandlades inte i vanlig mening. I stället ombads ett stort antal instanser att lämna synpunkter på en rad preciserade frågeställningar. Sammanlagt inkom ett hundratal yttranden. Detta förfarande kan enligt kommitténs uppfattning ses som ett led i själva utredningsarbetet och en kartläggning av erfarenheter, önskemål och attityder på avnämarsidan.

Så gott som samtliga instanser som yttrade sig över TRU I:s andra betänkande TRU:s försöksverksamhet 1967–1972 uttryckte en positiv inställning till TRU:s förskoleverksamhet och ansåg att behovet var stort av en fortsatt produktion för både hemmavarande barn och barn i förskola. Dessutom underströk ett flertal instanser värdet av en ljud- och bildproduktion för föräldrar och andra vuxna samt för fortbildning av förskolans personal.

Flertalet yttranden framhåller att behovet av ljud- och bildprogram för barn med särskilda behov av stöd och stimulans är stort, liksom att produktionen för hemmavarande barn successivt bör inriktas mot barn under sex år i takt med att den allmänna förskolan införs för sexåringar. I flera yttranden pekas på nödvändigheten av att TRU bedriver forsknings- och utvecklingsarbete rörande användningen av ljud- och bildprogram bland förskolebarn.

Sveriges Radios publik- och programforskningsavdelning (SR/PUB) har vid skilda tillfällen undersökt hur många barn som tittar på TRU:s OM-program och hur sändningstiderna passar målgruppernas behov. Undersökningarna har visat att antalet förskolebarn som tittar på OM-programmen i hemmen successivt ökar. Det är särskilt möjligheten att utnyttja en senare eftermiddagstid, i närheten av TV-kanalernas mera etablerade barnprogramtider, som inneburit en markant förändring.

I november 1972 genomfördes i samarbete med SR/PUB, ljudradion och de båda TV-kanalerna en undersökning av daghemmens apparatinnehav, TV-vanor m. m. Undersökningen visade att omkring 77 % av daghemmen hade tillgång till TV. 72 % av dessa, dvs. ungefär 55 % av samtliga daghem, uppgav att de brukade titta på TRU:s OM-program varje tisdag. Ca 80 % av daghemmen har tillgång till radio. Inga daghem har videoutrustning medan 5 % har tillgång till filmprojektorer och 97 % till grammfon. Det kan beräknas att omkring 10 % av deltidsgруппerna har tillgång till TV. TV-innehavet hos barnfamiljer är mycket högt och det torde vara sällsynt att förskolebarn saknar tillgång till TV.

De etersända OM-programmen har även använts inom grundskolans lågstadium och inom specialundervisningen. Det gäller särskilt särskolans högstadium eftersom programinnehåll, tempo och svårighetsgrad har visat sig vara väl anpassade till dessa elevers behov och förutsättningar. Barn-

bibliotek använder också regelbundet OM-programmen antingen när de utesänds eller i samband med filmvisningar för både enskilda barn och förskolegrupper.

Flertalet remissinstanser som avgett synpunkter på TRU I:s andra betänkande rörande ljud och bild i ungdomsskolan, menar att förplanerade och förproducerade studiematerial med radio/TV och ljudband/bildband är verkningsfulla instrument för att nå angelägna mål i utbildningen. Ett stort antal remissinstanser välkomnar också ett studiematerial, som kan underlätta för lärarna att utveckla sina nya roller i undervisningen. Flertalet remissinstanser avvisar däremot tanken på direkt ekonomiska vinster genom att ersätta läraren med studiematerial med radio/TV och ljudband/bildband. Remissinstanserna anser således att det föreligger ett behov av ljud- och bildprogram för att höja undervisningens kvalitet och för att frigöra lärarna för andra angelägna uppgifter – främst av individualiserande slag – i undervisningen.

Utfallet av behovsanalyserna åren 1973 och 1974, som genomfördes av SÖ och SR/UTB, blev i huvudsak följande. Det övervägande antalet instanser anser att huvudparten av programutbudet bör inriktas mot de stora målgrupperna och de breda ämnena i ungdomsskolan. Många understryker dock behovet av insatser också för elever med särskilda behov. När det gäller programformer önskar flertalet remissinstanser flermediematerial i form av kombinationer av ljud, bild och tryckt material. Många framhåller också behovet av fristående program. I vissa fall anses s. k. heltäckande material motiverade, framför allt i den grundläggande språkinläringen och språkträningen.

Gemensamt för de flesta remissinstanserna är också att de framhåller mediernas förtjänster när det gäller att förmedla aktuell information till skolan. Insatserna bör i första hand inriktas på sådana moment eller undervisningsområden där radio/TV har speciella förutsättningar att skapa stimulans, individualisering och elevaktivitet. Insatser bör emellertid också göras för målgrupper som f. n. av olika anledningar ägnas mindre intresse av läromedelsproducenterna. Det kan gälla ämnesområden där lärarbrist föreligger, t. ex. i den tvååriga gymnasieskolan och för elevgrupper med särskilda behov i specialskolan, särskolan och i invandrarundervisningen.

Med få undantag anser de flesta remissinstanserna att radio och TV är särskilt lämpliga medel att på olika sätt behandla de s. k. övergripande målfrågorna i läroplanerna. Det gäller då både program om de övergripande målens plats i undervisningen och särskilt material där personlighetsutvecklande mål integreras med kunskaps- och färdighetsmål.

Flera yttranden tar upp behovet av lärarprogram och större satsningar efterlyses. Detta anses angeläget bl. a. mot bakgrund av att fortbildningsprojekt via radio och TV för mottagarna ställer sig mycket tilltalande ur kostnadssynpunkt.

Det finns ett stort behov av regionala insatser. Det regionala skolprogramutbudet kan t. ex. svara för information om arbetsmarknad, näringsliv och utbildningsvägar och dagsaktuella förhållanden i lokal/regionalsamhället samt ge studie- och yrkesorientering.

Praktiskt taget över hela världen används ljud och bild som ett komplement till konventionell högskoleundervisning. TV används inom de flesta ämnesområden men i särskilt hög grad inom de medicinska och tekniska ämnesområdena. I USA finns vid de statsunderstödda universiteten centraler som medverkar på olika sätt vid produktion av undervisningsprogram. Erfarenheterna från lokal och central läromedelsproduktion i Holland överensstämmer till stora delar med dem som vunnits i Sverige. Det mönster som utbildats i Holland i samspelet mellan nationell produktionsenhet och lokala AV-centraler är till stor del överförbart på svenska förhållanden.

De instanser som yttrat sig över TRU I:s andra betänkande vitsordar värdet och behovet av inslag av rörlig bild och ljud i högskolans undervisning.

I mars 1974 anordnade UKÄ ett TV-symposium med deltagare från samtliga fakultetsområden. Härvid framfördes önskemål om ljud- och bildinsatser i utbildningen vid samtliga fakulteter. Ljud- och bildinslag för högskolan bedömdes av symposiedeltagarna som särskilt lämpade för motive-rande inslag, för konkretiseringar samt för demonstrationer och reportage.

Vid en undersökning 1974 gav flertalet av de tillfrågade 300 institutionerna uttryck för att den låga utnyttjandegraden av ljud- och bildprogram var en brist i undervisningen och att behov förelåg av att i högre grad utnyttja rörlig bild och ljud. Liknande erfarenheter har TRU vunnit vid genomgång av studieplaner med representanter för ett 40-tal institutioner. I övervägande antalet fall konstaterades att det fanns moment där ljud- och bildinslag skulle ge en kvalitetshöjande effekt.

En första kartläggning av behovet av interntelevisionsprogram (ITV) vid samtliga lärarutbildningsanstalter i Stockholmsområdet har genomförts. Denna visar att en mycket stor del av lärarna är positiva till att använda ITV-program i den egna undervisningen.

I den s. k. distansundervisningen spelar läromedlen en central roll och måste i väsentliga avseenden ha annan utformning än i konventionell undervisning. Inslag av ljud och bild torde här kunna bidra till att förbättra och sprida utbildningen. Inom försöksverksamheten med yrkестeknisk högskoleutbildning föreligger behov av ljud- och bildprogram. Inslag av ljud och bild torde också kunna bidra till att genomföra de utbildningsinsatser som UKÄ:s internationaliseringsutredning föreslagit.

Inom vårdyrkesutbildningen finns speciella problem som sammanhäng-er med möjligheterna att utnyttja gemensamt material över flera vårdutbildningar som står under olika huvudmannaskap. Det gäller grundutbildning av medicine kandidater, sjuksköterskor och annan vårdyrkesperso-

nal. Inom landstingen bedrivs vidare en omfattande fortbildning av sjukvårdspersonal med hjälp av bl. a. AVM. Fortbildning av läkare och vidareutbildning av sjuksköterskor är andra inslag. Medicinska fakulteten vid högskolan i Linköping har framfört förslag om en riksinstitution för vårdpedagogisk forskning. Institutionens verksamhetsområden föreslås bl. a. omfatta produktion av AVM. Omfattande produktioner av AVM för undervisningsändamål med krav på hög kvalitet föreslås däremot bli utförda centralt.

En intresseundersökning som gjorts av SR/PUB visar att det hos enskilda vuxna finns ett betydande intresse för att delta i kurser i radio och TV. Denna undersökning liksom flera andra visade även att intresset för studier var betydligt större bland yngre än bland äldre personer liksom bland personer med god skolunderbyggnad. De korttidsutbildade var framför allt intresserade av ämnena engelska, svenska och samhällskunskap.

En undersökning rörande vuxnas val mellan olika studieformer visar att kurser i radio och TV av många uppfattas som ett alternativ. Detta gäller särskilt de äldre åldersgrupperna, som föredrar radio/TV-kurser närmast efter cirkelstudier.

Nästan samtliga yttranden över TRU I:s andra betänkande stödde rekommendationerna rörande verksamhetens inriktning på de korttidsutbildade. Flertalet förordade även den föreslagna inriktningen på samtliga tre huvudtyper av vuxenutbildning, den yrkesinriktade, den som bygger på skolans läroplaner och folkbildningen. I fråga om avvägningen mellan material för gruppstudier och enskilda studier förekom olika bedömningar men flertalet framhöll behovet av material för såväl gruppstudier som enskilda studier. Vad gäller distribution av programmen delade flertalet remissinstanser TRU I:s bedömning att såväl eterdistribution som andra distributionsformer bör utnyttjas beroende på arten av utbildning och vilka grupper som avses. TRU I:s förslag till ämnesval – samhällsfrågor i vid mening, grundläggande skolkunskaper i främst färdighetsämnen som svenska, matematik och främmande språk, i orienteringsämnen och i betyendevetenskaper samt komplettering och aktualisering av yrkeskunskaper – bemöttes med instämmande. Flera instanser yttrade sig även positivt om försöken att skapa friare och rörligare kurstyper, bl. a. innebärande öppna modulsystem, som medger stor flexibilitet i utnyttjandet.

Av synpunkterna på TRU I:s andra betänkande framgår också klart önskemålen om ökade insatser för de handikappade.

2.1.6 Nya distributionsformer – videogram och kabel-TV

Videokassettens användning är svår att överblicka. Många initiativ har tagits och punktinsatser har gjorts. Endast ett fåtal större utbildningsinsatser har genomförts och utvärderats. De utländska erfarenheter som redovisas berör utbildningsområdet medan några exempel från Sverige även

avser information/marknadsföring, intern utbildning och kultur/underhållning. Allmänt kan sägas att videokassetten i ökande utsträckning används inom utbildnings- och kultursektorn såväl i utlandet som i Sverige. I Sverige fanns vid årsskiftet 1974/75 enligt uppgift över 3 000 videokassettspelare i bruk, främst i industrin, skolor och landsting (sjukvården). Kommittén, som enligt sina direktiv skall beakta även andra distributionsformer än eterdistribution, har gjort försök med program på videokassett för både barn och vuxna. Erfarenheterna av videokassetter inom utbildningsområdet är fortfarande alltför begränsade för att tillåta långtgående slutsatser; det gäller särskilt program, som producerats direkt för kassetthanvändning. Så långt materialet medger är dock erfarenheterna positiva och visar på stora möjligheter för videokassettekniken.

Den snabba utvecklingen inom den nya kommunikationsteknologin kommer att få konsekvenser också för utbildningsområdet. De flesta bedömare i både Europa och USA anser att det är först med videoskivan som det stora genombrottet för videoindustrin kommer att ske. Med stöd av vissa internationella erfarenheter konstaterar kommittén att det finns risk för att videoindustrin blir dominerad av kortsiktiga kommersiella intressen. De erfarenheter som redan gjorts liksom de tendenser som kan utläsas för framtiden visar på behovet av samhällsansvar för produktion, distribution och användning av program på videokassett och videoskiva.

Kabel-TV startade för ca 25 år sedan i USA som ett centralantennsystem för att förbättra mottagningen av TV-signaler i områden där det var svårt att få signalerna att gå fram till TV-apparaterna. I dag används kabel-TV som ett lokalt medium på många håll i världen dels för sändning av egna eller bandade program, dels för distribution av grannländers program. Experiment pågår även med flerkanaliga system där man kan delta i omröstningar hemifrån eller få trycksaker distribuerade genom kabelsystemet.

TRU har tillsammans med Sveriges Radio och Kiruna kommun i två omgångar, våren 1974 och våren 1975, gjort försök med kabel-TV-sändningar i en del av Kiruna. Tonvikten har legat på lokalt producerade program. Utrustningen har varit förhållandevis enkel, och personalen fåtalig. I den andra försöksomgången producerades flera program av ortsbor och lokala organisationer.

Kabel-TV-programmen lockade tittare framför allt bland sådana som annars skulle ha sett förströelseprogram i riksprogrammen från Sveriges Radio eller inte ha sett på TV alls. Programmen intresserade i stor utsträckning korttidsutbildade som annars är svåra att nå med samhällsinformation. Den största förtjänsten med programmen ansågs vara att kabel-TV tagit upp lokala frågor och att man låtit Kirunabor medverka i programmen.

Kommittén drar den generella slutsatsen av de båda försöksperioderna att kabel-TV som den har använts i Kiruna bör betraktas som ett självstän-

digt medium jämfört med den vanliga televisionen. Kabel-TV är varken en ren utbyggnad eller en miniatyrversion av riks-TV. Den bör i första hand utnyttjas för sådana uppgifter som riks-TV inte kan utföra: att nå speciella grupper snarare än en allmän publik, att betona den lokala anknytningen och utifrån ett lokalt perspektiv söka skapa förståelse för generella problem. Kabel-TV bör framför allt göras tillgänglig för dem som inte har tillgång till några andra uttrycksmedel. Den bör användas för utbildning i vid betydelse och för att ge möjlighet till vidgad debatt om samhälle, konsumtion etc.

Slutligen anför kommittén att det skulle vara av värde om ett till tiden, området och innehållet mer omfattande försök genomfördes med bl. a. erfarenheterna från Kirunaförsöket som utgångspunkt.

2.2 Kommitténs förslag i organisationsfrågan

2.2.1 Utbildningsprogramverksamhetens finansiering

För att främja produktion av läromedel för små målgrupper utgår statligt stöd, s. k. produktionsstöd. Kommittén anser att läromedelsförsörjning vad avser bildprogram och kostnadskrävande ljudprogram, i likhet med tryckta läromedel för små målgrupper, bör karakteriseras som ett bristområde och att statligt stöd således bör utgå för dylik bild- och ljudproduktion inom utbildningsområdet.

Det statliga stödet bör enligt kommitténs uppfattning utgå direkt till producenten i form av statsanslag. Kommittén avvisar sålunda tanken att utbildningsmyndigheterna – eller ett särskilt planeringsråd – skulle finansiera produktionen genom att lägga ut beställningar. De främsta motiven härför är dels att det inte är möjligt att skilja mellan planering och produktion som ett sådant system skulle förutsätta, dels att en sådan lösning är svår att förena med de regler som gäller för rundradioverksamhet.

2.2.2 Utbildningsprogramorganets ställning

Enligt kommitténs mening finns inte skäl för att den statligt finansierade produktionen av utbildningsprogram skall ske vid två från varandra fristående enheter. Kommittén föreslår därför att TRU och SR/UTB läggs samman till en enhet.

SR/VUX ingår organisatoriskt i SR/UTB men till skillnad från skolprogrammen finansieras SR/VUX med mottagaravgifter. Enligt kommitténs bedömning skulle det innebära en olycklig uppsplittring av resurserna om vuxenutbildningsprogram i större utsträckning i framtiden produceras både inom Sveriges Radio och inom ett fristående utbildningsprogramorgan. Kommittén föreslår därför att utbildningsprogramorganet ges sådana re-

surser att det kan svara också för den vuxenutbildningsverksamhet som f. n. bedrivs av SR/VUX. Kommittén framhåller dock att detta förslag endast avser den verksamhet som f. n. bedrivs inom SR/VUX och som är mycket likartad den som bedrivs inom TRU.

Kommittén diskuterar om utbildningsprogramorganet bör ingå som en enhet i Sveriges Radio, knytas till Sveriges Radio i form av ett dotterbolag, ingå i Liberkoncernen eller vara fristående.

De skäl som talar *för* att utbildningsprogramorganet skulle placeras inom Sveriges Radio är enligt kommittén till stor del av praktisk och ekonomisk natur. Det gäller sambruk av tekniska och personella resurser, arkiv av olika slag samt tillgång till det kunnande som finns samlat inom Sveriges Radio. En placering inom Sveriges Radio medför också att frågan om ändring av Sveriges Radios ensamrätt till etersändning inte blir aktuell.

Kommittén anser att de skäl som talar *mot* en placering inom Sveriges Radio och för en självständig produktionsenhet med egen sändningsrätt i första hand är utbildningspolitiskt betingade. Det nya utbildningsprogramorganets verksamhet kommer enligt kommitténs uppfattning att i väsentliga avseenden avvika från den som Sveriges Radio bedriver. Kommittén betonar att Sveriges Radios uppgift inom utbildningssektorn, liksom inom andra samhällssektorer, är i huvudsak att producera program *om* olika utbildningsvägar och utbildningsformer, medan utbildningsprogramorganets uppgift i huvudsak bör vara att producera program *för* olika utbildningsvägar och utbildningsformer. Inriktningen av verksamheten kan enligt kommitténs mening inte grundas på journalistiska bedömningar utan framför allt på utbildningspolitiska-pedagogiska bedömningar. Verksamheten förutsätter en bred kontakt med hela utbildnings-Sverige för att få fram de mest angelägna behoven och synpunkterna på gjorda insatser. Eterdistributionen är ett sätt att nå vissa målgrupper. Valet av distributionsform måste enligt kommitténs uppfattning i första hand bero på hur man bäst når de avsedda målen.

Enligt kommitténs mening finns det sammanfattningsvis starkare skäl som talar *mot* att utbildningsprogramorganet placeras inom Sveriges Radio än skäl som talar *för*.

Kommittén har också provat alternativet att förlägga utbildningsprogramorganet som ett dotterbolag under Sveriges Radio. Kommittén konstaterar att en sådan lösning skulle kunna innebära allt ifrån en så långtgående samordning att den i praktiken påminner om en organisatorisk inordning i Sveriges Radio till en så självständig ställning att dotterbolaget får karaktären av ett fristående företag. Vidare anser kommittén att gentemot dotterbolagsalternativet kan i princip anföras ungefär samma synpunkter som för alternativet att förlägga utbildningsprogramorganet som en enhet inom Sveriges Radio.

Kommittén avvisar också en placering av utbildningsprogramorganet i Liber-koncernen. Enligt kommitténs mening är det i och för sig önskvärt

att de statliga resurserna samordnas så långt möjligt. En samordning med Liber Läromedel skulle dock förutsätta antingen att verksamheten finge koncentreras till produktion av AVM för distribution i form av bandkopior, filmkopior och trycksaker men inte omfatta program producerade för eterdistribution eller att det nya företaget skulle ges *möjlighet* till etersändning. Kommittén menar att en tänkbar möjlighet vore att Liber kunde producera program som antingen kunde säljas till Sveriges Radio eller som genom avtal kunde överlåtas till Sveriges Radio för etersändning. Med hänsyn till Libers ställning som kommersiellt läromedelsföretag skulle en sådan lösning på ett påtagligt sätt rubba förhållandet mellan läromedelsförlagen och är därför enligt kommitténs mening inte realistisk. Enligt kommitténs mening är det inte ändamålsenligt att låta ett företag svara för produktion avsedd enbart för s. k. markdistribution. Det viktigaste skälet här för är enligt kommittén att förfarandet vid produktion av program avsedda för eterdistribution och andra distributionsformer är identiskt. Vidare framhåller kommittén att man i produktionen bör utgå från att de framtagna bild- och ljudprogrammen bör kunna användas i olika distributionsformer, eventuellt efter bearbetning och att vissa avsnitt t. ex. kan användas i rekryterings- och stimuleringsprogram i TV medan de undervisningsbärande delarna ligger på band. Dessutom menar kommittén att det är nödvändigt att man i många projekt använder sig både av banddistribuerat material och etersändningar för att nå den avsedda målgruppen, t. ex. studiecirkeldeltagare. Kommittén anser att det i sådana fall skulle bli besvärliga samordningsproblem samt betydligt dyrare om produktionerna skedde på var sitt håll.

Kommittén betonar vidare de speciella regler som gäller för etersändningar bl. a. radiolagen, radioansvarighetslagen och avtalet mellan staten och Sveriges Radio angående rundradions programverksamhet. Enligt radiolagen äger radioföretaget att med ensamrätt avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i rundradiosändning. Vidare föreskriver radiolagen att avtalet mellan staten och Sveriges Radio skall innehålla vissa regler för programmens utformning. Kommittén framhåller därför att beslutanderätten över programmens utformning måste ytterst ligga hos radioföretaget, även om projektarbetet sker i en expertgrupp med företrädare för t. ex. olika myndigheter och organisationer. Enligt kommitténs mening innebär detta att man inte utan vidare kan använda program producerade för banddistribution för etersändning. För ett utbildningsprogramorgan med möjlighet att utnyttja såväl eter- som markdistribution blir det enligt kommitténs uppfattning naturligt att vid produktionen, slutande av avtal m. m. redan från början beakta att materialet kan komma att användas för olika distributionsformer. Kommittén anser att det – med hänsyn till alla olika aktiviteter som ryms inom Liberkoncernen – är olämpligt att ge ett sådant företag rätt till etersändning.

Enligt kommitténs uppfattning bör utbildningsprogramorganet således som en fristående enhet sortera under utbildningsdepartementet.

2.3 Vissa frågor av betydelse för den närmare organisationen av utbildningsprogramorganet

2.3.1 Sändningsrätt i etern

För att lösa sändningsfrågorna finns, enligt kommittén, följande alternativa lösningar:

- Sveriges Radio behåller ensamrätten för all rundradiosändning och förhållandet mellan Sveriges Radio och utbildningsprogramorganet regleras i ett särskilt avtal.
- Regeringen överlåter ensamrätten till utbildningsprogramorganet för sändning av utbildningsprogram efter förslag från Sveriges Radio enligt 5 § radiolagen.
- Utbildningsprogramorganet tilldelas ensamrätt att sända program i radio och TV inom ramen för de uppgifter som åvilar organet.

I likhet med de synpunkter som 1969 års radioutredning (RUT 69) förde fram i sitt betänkande (SOU 1973: 8) Radio i utveckling anser kommittén att programorganet bör ges ensamrätt när det gäller utbildningsprogram i radio och TV. Programorganets ensamrätt att sända i radio och TV bör, genom statsmakternas beslut, grundas direkt på radiolagen och i den stadga som utfärdas för verksamheten. Som motiv för detta anger kommittén att det inte är rimligt att ett företag (Sveriges Radio) skall ha ett formellt ansvar för en omfattande och reguljär produktion som framställs av ett annat organ. Detta gäller såväl ansvaret enligt radioansvarighetslagen som ansvaret enligt radiolagen och avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Enligt det nuvarande systemet kan Sveriges Radio när det gäller det egna utbudet i radio och TV inte bortse från TRU-programmen när det gäller att beakta avtalets krav på att programverksamheten i sin helhet skall präglas av skälig balans mellan olika åsikter och intressen. Enligt kommitténs uppfattning bör det organ som svarar för programproduktionen också bära ansvaret enligt de olika lagar och regler som gäller.

1974 års radioutredning skall enligt sina direktiv ta ställning till huruvida Sveriges Radio skall behålla ensamrätten till alla slags radio- och TV-program. Slutlig ställning till frågan om sändningsrätt för det av kommittén föreslagna utbildningsprogramorganet bör därför lösas i samband med ställningstagandena av radioutredningens förslag. Intill dess bör utbildningsprogramorganet, i likhet med vad TRU hittills gjort, under en övergångstid träffa avtal med Sveriges Radio angående sändningstider m. m.

Beträffande fördelningen av sändningsutrymme anför kommittén att detta i första hand bör ske genom överenskommelser mellan Sveriges Radio

och utbildningsprogramorganet. För den händelse en överenskommelse inte kan uppnås bör frågan hänskjutas till en av regeringen utsedd person för avgörande.

2.3.2 Behov av ytterligare kanaler i radio och TV

Frågan om det är önskvärt att etablera särskilda utbildningskanaler i radio och TV har övervägts av kommittén, som därvid har funnit att detta f. n. inte är motiverat. Kommittén anför dels att man sannolikt når och intresserar en större publik för utbildningsprogrammen om dessa varvas med det övriga utbudet, dels att bedömningarna av behovet av etersändningsutrymme i nuläget inte motiverar att särskilda utbildningskanaler inrättas.

Kommittén understryker däremot att det framdeles torde bli aktuellt med en fjärde ljudradiokanal, bl. a. beroende på att lokalradion kommer att medföra återverkningar för programsättningen i alla tre ljudradiokanalerna.

På TV-sidan kommer utbildningsprogramorganets etersändningsbehov att vara störst under dagtid då program för ungdomsskolan och förskolan kommer att sändas. Kommittén påpekar att det finns anledning att räkna med ökad trängsel under dagtid bl. a. till följd av ett ökat utbud av förskoleprogram, och att det därför är angeläget att pröva om även TV 2 kan användas för programsändningar under dagtid.

2.3.3 Förhållande till Sveriges Radio

Kommittén diskuterar utbildningsprogramorganets förhållande till Sveriges Radio utifrån två aspekter: dels gränsdragning för programutbudet mellan de två företagen, dels samarbetet för olika områden mellan företagen.

När det gäller gränsdragningen mellan Sveriges Radios och det föreslagna utbildningsprogramorganets verksamhet torde det, enligt kommitténs mening, inte vara möjligt att precisera uppgifterna närmare än att utbildningsprogramorganet skall göra utbildningsprogram och Sveriges Radio svara för övriga program. Man får dock i praktiken räkna med att Sveriges Radio, inom ramen för sin allmänna programverksamhet, kan komma att göra program som även kunde ha gjorts av utbildningsprogramorganet och vice versa.

F. n. får TRU utnyttja Sveriges Radios arkiv samt vid behov vissa tekniska resurser inom Sveriges Radio. Kommittén menar att det är viktigt att även det föreslagna utbildningsprogramorganet ges dessa möjligheter lika-

väl som Sveriges Radio kan behöva hyra resurser hos utbildningsprogramorganet.

2.3.4 Förhållande till myndigheter

Beträffande utbildningsprogramorganets avgränsning mot och samordning med utbildningsmyndigheter m. fl. verksamheter konstaterar kommittén att radiolagen är en viktig utgångspunkt. Radiolagen stadgar att myndighet eller annat allmänt organ inte i förväg får granska eller föreskriva förhandsgranskning av radioprogram och inte heller förbjuda radiosändning eller trådsändning på grund av dess innehåll. Kommittén menar att samma stadganden måste gälla för produktion av utbildningsprogram som sänds i radio och TV.

Kommittén anser att det är viktigt att relationen till myndigheterna är väl definierad. Den utbildningsprogramverksamhet som skall bedrivas, vare sig det är fråga om etersända program eller program som distribueras på annat sätt, måste självfallet ha sin utgångspunkt i de mål som samhället i andra sammanhang lagt fast för olika utbildningsområden. Enligt kommitténs bedömning bör utbildningsprogramorganet ha en självständig ställning i förhållande till myndigheterna. Ett sådant synsätt synes också bäst överensstämma med radiolagen.

Det gäller att finna sådana samarbetsformer att berörda utbildningsmyndigheter kan framföra sina synpunkter samtidigt som utbildningsprogramorganets självständiga ställning inte rubbas. Detta kan ske genom att rådgivande kommittéer knyts till utbildningsprogramorganet.

2.4 Utbildningsprogramorganets verksamhet m. m.

2.4.1 Verksamhetens inriktning

Inriktning för de olika sektorerna

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganet inom ramen för de medel som anvisas över riksstaten skall ha till uppgift att framställa bild- och ljudprogram med eller utan trycksaker för utbildningssektorerna förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning. Syftet med AVM-utbudet skall vara att bidra till att uppnå de mål som samhället formulerat för de olika utbildningssektorerna. AVM-utbudet bör vidare bidra till att stödja den fortgående utvecklingen av nya metoder, presentationssätt och arbetsformer i undervisningen i anslutning till det pedagogiska reformarbetet. Genom att utnyttja mediernas kommunikations- och uttrycksmöjligheter.

ter bör AVM-utbudet bidra till att underlätta införandet av aktuella utbildningsreformer.

Följande allmänna inriktning bör enligt kommitténs mening prägla verksamheten inom de olika sektorerna.

Som ett bidrag till strävan att tillgodose barns behov av en stimulerande uppväxtmiljö syftar förskoleproduktionen till att förmedla information, stimulera fantasi och känsla samt till ett aktivt utforskande av omvärlden. Insatserna skall vidare hos barnen bidra till större självkänedom samt förståelse för och kommunikation med andra barn och vuxna.

Kommittén föreslår att förskoleproduktionen skall riktas till följande målgrupper:

- ☐ Barn i förskoleåldern
- ☐ Personal inom förskoleverksamheten
- ☐ Föräldrar och andra vuxna

Produktionen bör successivt omfatta alla förskolebarn i åldrarna 2–6 år. Produktioner bör göras dels för användning i förskoleinstitutioner, dels för hemmavarande barn. Som en utgångspunkt för den särskilda produktionen för förskolan bör ligga den arbetsplan för förskolan som socialstyrelsen har utarbetat. Behovet av ljud- och bildprogram för och om barn med särskilda behov är enligt kommitténs bedömning stort och dessa barn bör därför ägnas speciell uppmärksamhet i produktionen. Programutbudet för barn med särskilda behov bör utformas så att blinda och synskadade, döva och hörselskadade samt utvecklingsstörda barn ges möjlighet att ta emot och bearbeta materialet. Enligt kommitténs mening bör målsättningen och innehållet i ljud- och bildproduktionen i huvudsak inte avvika från produktionen för övriga barn. Kommittén menar dock att handikappade barns självkänsla i allmänhet är sämre som följd av motgångar och fördomar som drabbat dem under uppväxten. Program som stimulerar självkänslan samt olika känslö- och viljeyttringar framstår därför som särskilt angelägna för barn med särskilda behov. Dessutom är språkutveckling och grundläggande begreppsbildning ofta sämre utvecklade hos dessa barn vilket innebär att programmen även bör stimulera dessa områden. Produktionen skall även omfatta material för stöd till invandrarbarns utveckling. Kommittén understryker också vikten av att ett kontinuerligt forsknings- och utvärderingsarbete sker i nära anslutning till produktionen för förskolan.

Kommittén föreslår vidare att behovet av AVM inom ungdomsskolan bör mötas med ett fortlöpande årligt grundutbud och, när skäl föreligger, med särskilda insatser.

Målgrupp är samtliga skolformer inom ungdomsskolan. Speciellt bör uppmärksammas behoven inom lärarfortbildningen samt inom vissa bristområden, t. ex. gymnasieskolan, specialundervisningen, invandrarundervisningen och B-skolan.

Grundutbudet avser att öka inslaget av konkretion och upplevelse i stu-

dierna samt att underlätta utvecklandet av nya metoder och arbetsformer i skolarbetet. I grundutbudet bör särskilt betonas aktualitetsaspekter för att i undervisningen underlätta anknytningen både till samhällsutvecklingen i stort och till utvecklingen inom olika ämnesområden. Grundutbudet kan bestå av såväl fristående program som flermedieserier.

De särskilda insatserna kan aktualiseras av olika skäl. Produktionen avser att täcka akuta brister i läromedelstillgången inom olika ämnen och skolformer.

Grundutbudet är det fortlöpande årliga utbudet av AVM medan de särskilda insatserna mer är av engångskaraktär. Gränserna är ingalunda skarpa. Det som ena året betraktas som en särskild insats kan påföljande år ingå i grundutbudet. Grundutbudet och de särskilda insatserna avser programverksamheten både på riksnivå och på regional nivå.

Enligt kommitténs uppfattning bör den nuvarande treårsregeln, som innebär att AV-centralerna och skolorna måste avmagnetisera programmen efter tre år, ändras. Denna regel försvårar ett rationellt utnyttjande av tillgängliga resurser, eftersom bruksvärdet av åtskilliga program sträcker sig över en betydligt längre tidsperiod än tre år.

Kommittén konstaterar att för att ljud- och bildprogram skall nå full effekt i undervisningen förutsätts en viss beredskap hos lärarna. Behandling av metodiska frågor kring användningen av AVM är således enligt kommitténs mening en angelägen uppgift i grundutbildningen och fortbildningen av lärare. Kommittén konstaterar vidare att informations- och kontaktverksamheten mellan producent, AV-centraler och skolor bör förbättras och byggas ut. Enligt kommitténs mening bör därför en konsulentverksamhet liknande den som TRU försöksvis har prövat på regional nivå på vuxenutbildningsområdet prövas även för ungdomsskolans del.

Utbildningsprogramorganets verksamhet för högskolan skall enligt kommitténs mening syfta till att utgöra ett komplement till de befintliga produktionsresurserna vid universitet och högskolor.

Kommittén konstaterar att institutionerna inom högskoleområdet ofta har behov av rent lokalt organiserad läromedelsproduktion. Det är dock inte möjligt att dimensionera de lokala resurserna så att all önskvärd produktion kan ske lokalt. Behov föreligger av medverkan från regionalt eller centralt organiserade enheter. Med utgångspunkt i den lokala produktionsnivåns resurser har kommittén sökt precisera de funktionsområden där ett utbildningsprogramorgan skulle kunna vara av påtaglig betydelse för utveckling av AVM inom högskolesektorn, nämligen

- ☐ pedagogisk och produktionsteknisk rådgivning
- ☐ tillhandahållande av avancerad teknik
- ☐ produktion av mer omfattande AVM-projekt
- ☐ produktion av läromedel för nya utbildningar med läromedelsbrist
- ☐ produktion av utbildningsprogram för etersändning

Kommittén konstaterar också att helt genomarbetade och producerade

läromedelspaket som ofta kan nyttjas inom de grundläggande skolformerna är mindre användbara inom högskolesektorn. Läromedel som skall kunna utnyttjas utanför den läroanstalt, där de framtagits, bör därför utmärkas av modulutformning, som tillåter val av önskvärda avsnitt eller revidering av dem som är inaktuella.

Vad gäller de tekniska möjligheterna till produktion finner kommittén nuvarande tekniska resurser vid de lokala läromedelscentralerna vara tillräckliga för att genomföra största delen av den nu efterfrågade produktionen.

Vissa produktioner ställer dock krav på tillgång till avancerad teknik, t. ex. TV-studio, dock utan att omfattningen av de samlade behoven vid en enstaka högskola kan motivera en lokal anskaffning av erforderlig utrustning m. m. Mot bakgrund av 1975 års högskoleproposition har kommittén diskuterat möjligheterna till ett vidgat regionalt samarbete. Enligt kommitténs mening bör denna fråga utredas vidare.

Kommittén anser det vidare nödvändigt att någon form av informationssystem rörande läromedelsproduktion inom högskoleområdet tillskapas. Dokumentation bör i första hand avse registrering av filmer och videoband.

Kommittén föreslår vidare att, i analogi med nuvarande relationer mellan SR/UTB och SÖ, avtal bör tecknas mellan utbildningsprogramorganet och UKÄ om verksamheten för högskolan. Avtalet bör grundas på gemensamma undersökningar och bedömningar av högskolans aktuella behov.

En viss del av anslaget till utbildningsprogramorganet bör kunna användas för produktion för högskoleområdet. Men ett centralt utbildningsprogramorgan bör också kunna utföra beställningsproduktion från UKÄ eller lokala högskoleenheter. Produktioner avsedda att etersändas kan enligt kommitténs mening inte ta formen av beställningsprojekt.

Verksamheten för vuxenutbildningen skall bidra till en vidgad tillgång till vuxenstudier genom att tillvarata etermediernas möjligheter att nå ut till stora grupper av människor, dels med information om och stimulans till vuxenstudier, dels med för medierna lämpade och för målgruppen angelägna utbildningsinsatser.

Vidare föreslår kommittén att utbildningsprogramorganet skall utveckla läromedel och metoder som är speciellt anpassade för såväl olika former av gruppstudier – särskilt cirkelstudier – som enskilda studier.

I linje med samhällets övergripande mål för vuxenutbildningen, att överbrygga utbildningsklyftorna inom och mellan generationerna, bör utbildningsprogramorganet enligt kommittén prioritera insatser för dem som är eftersatta i utbildningshänseende, framför allt korttidsutbildade, fysiskt och psykiskt handikappade och invandrare. Insatserna bör bidra till att ge de eftersatta grupperna ökade möjligheter till aktivt deltagande i samhällsarbetet, till förstärkt ställning i arbetslivet och till ökad delaktighet i kulturlivet.

Kommittén anser att utbildningsprogramorganet bör eftersträva en inriktning av utbud och verksamhet som främjar övergången till och utvecklandet av ett system för återkommande utbildning.

Enligt kommitténs bedömning näste åtgärder vidtas för att lösa frågan om framför allt studieförbundens möjligheter att anskaffa utrustning för uppspelning av videogram. Detta bör enligt kommitténs mening främst ske genom att medel anslås inom ramen för anslaget till studieförbundens pedagogiska verksamhet. Kommittén menar att man under ett övergångsskede och för att möjliggöra en försöksverksamhet kan skapa en central resurs för utlåning eller förhyrning av uppselningsapparatur till olika utbildningsanordnare, framför allt till studieförbund.

Regional och lokal verksamhet

Kommittén har funnit att kontakt- och informationsinsatser på riksplatnet inte är tillräckliga för att stimulera till användning av AVM i det lokala studiearbetet. Behovet av regionala och lokala kontakter är därför angeläget. TRU har sedan år 1972 bedrivit försöksverksamhet med regionala konsulenter i Norrbottens, Östergötlands och Skaraborgs län. Erfarenheterna av TRU:s försöksverksamhet med regionala konsulenter är så entydigt positiva när det gäller möjligheterna att ge information till de lokala studiecirkelanordnarna och underlätta användningen av rörlig bild och ljud, att kommittén finner det angeläget att utbildningsprogramorganet kan repliera på ett betydligt finmaskigare nät av konsulenter än som varit möjligt under TRU:s försöksverksamhet. Kommittén påpekar att motivet med regionala konsulenter inte enbart är att få till stånd en ökad användning av produkterna utan i lika hög grad en fråga om att ge produktionsenheten erfarenheter direkt från fältet. För den närmaste framtiden anser kommittén det vara mest angeläget att utveckla konsulentorganisationen beträffande vuxenutbildningen. Kommittén framhåller dock att den är medveten om att motsvarande behov finns också inom övriga utbildningssektorer och föreslår därför att utbildningsprogramorganet försöksvis bör pröva värdet av regionalt placerade konsulenter även inom andra sektorer.

Såväl TRU som SR/UTB har erfarenheter av regional programproduktion. Dessa erfarenheter har enligt kommitténs mening visat att det finns stort intresse för regionalt anknutet och producerat studiematerial. I syfte att bygga ut denna verksamhet föreslår kommittén att ett organiserat samarbete bör prövas mellan det föreslagna utbildningsprogramorganet, lokalradion och lokala utbildningsanordnare.

Avvägning mellan olika sektorer

Kommittén har föreslagit att den vuxenutbildningsverksamhet som bedrivs inom SR/VUX överförs till utbildningsprogramorganet och således i fortsättningen finansieras med statliga medel. Inom högskoleområdet har kommittén lagt fram förslag som innebär en utökning jämfört med den rela-

tivt blygsamma omfattning verksamheten har f. n.

Härutöver framstår för kommittén vissa insatser som speciellt angelägna för ett framtida utbildningsprogramorgan. Det gäller i första hand att få till stånd ett ökat programutbud för förskolebarn, för handikappade, för invandrare samt material för föräldrautbildning. Sammantaget leder detta till vissa förskjutningar i relationerna mellan olika sektorer i jämförelse med nuläget.

Den nivå som kommittén anger vara lämplig för budgetåret 1977/78 medger inte att all den programverksamhet kan genomföras som kommittén anser som önskvärd. Kommittén anser det dock inte realistiskt att redan budgetåret 1977/78 kunna uppnå en sådan omfattning. Det bör enligt kommittén ankomma på utbildningsprogramorganet att i sina anslagsframställningar äska medel för att under senare budgetår kunna ge verksamheten en sådan omfattning.

Kommittén understryker att de i tabell 2.1 angivna siffrorna för budgetåret 1977/78 enbart gäller programverksamheten. Till detta skall också läggas kostnader för erforderliga investeringar i teknisk utrustning samt distribution. De totala kostnaderna för det föreslagna utbildningsprogramorganet framgår av avsnitt 2.4.8.

Tabell 2.1 Förslag till omfattning av olika delar av utbildningsprogramorganets verksamhet under 1977/78. I milj. kr.¹

	1974/75	1977/78	Ökning milj. kr.	Ökning i %
Förskola, inkl. föräldrautbildning	4,7	ca 8	3,3	ca 70
Grundskola, gymnasie- skola	19,9	ca 23	3,1	ca 15
Vuxenutbildning	13,8	ca 20	6,2	ca 45
Högskola	0,5	ca 1,5	1,0	ca 200
Övrig verksamhet	2,1	ca 2,5	0,4	ca 20
Summa	41,0	ca 55	14,0	

¹ Exkl. investeringar och sändningskostnader men inkl. SR/VUX.

Övrig verksamhet

Kommittén konstaterar att utvecklingen inom det område där utbildningsprogramorganet föreslås arbeta går mycket snabbt. Detta innebär att det kommer att finnas ett betydande behov av information samt av teknisk och metodisk rådgivning. Kommittén föreslår därför att utbildningsprogramorganet skall få möjlighet att bedriva viss övrig verksamhet som har nära anknytning till produktionen av utbildningsprogram. De övriga uppgifter som kommittén därvid anser bli aktuella för utbildningsprogramorganet är i första hand:

- bevakning och värdering av medie- och metodutveckling inom utbildningsområdet

- försöksverksamhet och utvecklingsarbete, t. ex. försök med ny teknik
- spridning av information om utvecklingen till skilda målgrupper
- rådgivningsverksamhet av teknisk/pedagogisk karaktär inom utbildningsområdet.

Kommittén anser vidare att det bör vara möjligt för utbildningsprogramorganet att i begränsad utsträckning göra produktioner tillsammans med annan part. Kommittén avser här projekt där samarbetspartnern t. ex. svarar för en del av finansieringen, s. k. samprojekt. Kommittén understryker dock att samprojekt endast skall göras i undantagsfall och när särskilda skäl föreligger. Det får inte komma i fråga att samprojekt av olika slag får en sådan omfattning att utbildningsprogramorganet för sin verksamhet blir beroende av inkomster vid sidan av statsanslaget.

Med samprojekt avser kommittén inte det samarbete med studieförbunden som måste förekomma när det gäller vuxenutbildningsprogram eller SÖ när det gäller program för ungdomsskolan.

Som riktmärken för samprojekt bör enligt kommitténs mening följande gälla:

- ☐ Målen för projektet måste överensstämma med de mål som gäller för verksamheten i övrigt.
- ☐ Speciella skäl måste finnas för en partiell finansiering vid sidan av statsanslaget. Sådana skäl kan vara t. ex. att en snabb insats är önskvärd och att utbildningsprogramorganet inte har medel i sin ordinarie budget att helt finansiera projektet eller att nya erfarenheter och kunskaper kan erhållas som kan utnyttjas i den fortsatta verksamheten.
- ☐ Samprojekten bör avse enstaka insatser och vara tidsbegränsade.
- ☐ Så långt möjligt bör den externa finansieringen avse vissa komponenter i ett projekt, t. ex. trycksaker, information, kopieringar och liknande.
- ☐ Utbildningsprogramorganet avgör huruvida ett samprojekt skall komma till stånd eller inte.
- ☐ Utformningen av bild- och ljudmaterialen bestäms ytterst av utbildningsprogramorganet. Detta måste med hänsyn till de regler som gäller för rundradioprogram gälla för etersända program. Med tanke på att program, som primärt inte avses för etersändning, ändå helt eller delvis bör kunna användas för etersändning i annat sammanhang, skall utbildningsprogramorganet ha yttersta beslutanderätt även för bild- och ljudprogram som distribueras på annat sätt än genom etern. När det däremot gäller eventuellt tryckt material kan beslutanderätten vara delad mellan parterna.
- ☐ Det bör också vara möjligt för utbildningsprogramorganet att i särskilda fall samarbeta med en part, t. ex. ett studieförbund. Samarbetsproduktioner av detta slag kan dock inte etersändas. Bild- och ljudmaterialet bör kunna anpassas till studieförbundets speciella målgrupper. I det tryckta materialet bör det också vara möjligt för studieförbundet att

markera de frågeställningar man finner speciellt angelägna att behandla. Kommittén påpekar att den är medveten om att detta slag av samarbete med enbart en part rymmer många problem. Bl. a. blir följden av ett samarbete med t. ex. ett studieförbund att också samarbete med andra studieförbund måste ske.

Kommittén föreslår också att utbildningsprogramorganet under vissa omständigheter skall få framställa utbildningsprogram m. m. på beställning från t. ex. myndigheter eller organisationer. Skillnaden mellan beställningsproduktion och samprojekt är enligt kommittén att beställaren helt svarar för kostnaden för en beställd produktion medan kostnaderna fördelas mellan parterna när det gäller samproduktion. Kommittén föreslår att följande riktlinjer bör gälla för beställningsproduktion:

- ☐ Målen för projektet måste överensstämja med de mål som gäller för utbildningsprogramorganets verksamhet i övrigt.
- ☐ Utbildningsprogramorganet avgör om en önskad beställningsproduktion skall utföras. Beställaren har den yttersta beslutanderätten när det gäller utformning av både bild- och ljudprogram samt tryckt material.
- ☐ Beställning kan inte gälla program som direkt är avsedda för etersändning.
- ☐ Det bör markeras i programmet att det är beställaren som är ansvarig och att utbildningsprogramorganet endast utfört produktionen på uppdrag av beställaren.

Härutöver bör, enligt kommitténs mening, utbildningsprogramorganet ha möjlighet att i likhet med vad som hittills gällt för TRU hyra ut resurser, t. ex. studiolokaler och kamerautrustning. Sådan verksamhet bör dock endast ske utan men för den ordinarie verksamheten.

2.4.2 Utbildningsprogramorganets verksamhetsform

Kommittén diskuterar möjliga verksamhetsformer för det föreslagna utbildningsprogramorganet, nämligen myndighet, aktiebolag och stiftelse. Vid en vägning av olika synpunkter finner kommittén att det inte kan anses ändamålsenligt att inrätta ytterligare en utbildningsmyndighet. Myndighetsformen är dessutom inte förenlig med de radiorättsliga reglerna och framför allt då radiolagen. Kommittén anför vidare att myndighetsformen ter sig olämplig med hänsyn till verksamhetens art.

Vid valet mellan aktiebolag och stiftelse synes det kommittén att aktiebolagsformen främst är avsedd för verksamhet med en inriktning på klart definierade lönsamhetskrav, som siktar till en rimlig avkastning på det egna kapitalet på lång sikt. Visserligen drivs Sveriges Radio som aktiebolag, men utbildningsprogramorganet kommer att skilja sig från Sveriges Radio bl. a. beträffande finansieringen, som föreslås ske med statliga medel. Med hänsyn till den icke kommersiella karaktären och finansieringen över stats-

budgeten kan kommittén inte förorda att den föreslagna verksamheten bedrivs i aktiebolagsform.

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganet drivs som en statlig stiftelse. Organet blir därigenom i likhet med Sveriges Radio en självständig juridisk person och kan ha egna fordringar och skulder, sluta avtal samt uppträda som part inför domstol etc. Eftersom detaljerad civilrättslig lagstiftning saknas för stiftelseformen föreslår kommittén att de regler som bör gälla för stiftelsen bör tas in i dess stadga.

2.4.3 Utbildningsprogramorganets styrelse m. m.

Kommittén föreslår att styrelsen för utbildningsprogramorganet skall bestå av sju ledamöter, varav fem utses av regeringen. Styrelseledamöterna bör ha sakkunskap inom utbildningsområdet i stort, medietekniken samt beträffande juridiska och ekonomiska frågor. Även om ingen styrelserepresentation är föreskriven för anställda i verksamheter som bedrivs i stiftelseform anser kommittén att två representanter för de anställda med vardera en suppleant bör ingå i styrelsen. I huvudsak samma regler som gäller för personalrepresentanter i statliga lekmanstyrelser bör gälla för dem i utbildningsprogramorganets styrelse.

Kommittén avvisar således tanken att styrelsen skulle bestå av representanter för olika myndigheter och organisationer. Kommittén motiverar denna ståndpunkt med att en styrelse med företrädare för olika intressenter blir för omfattande för att kunna fungera effektivt samt att det inte är praktiskt möjligt för en styrelse för en verksamhet som här avses att utöva något reellt inflytande över de enskilda projekten. Kommittén påpekar dock att den är väl medveten om behovet av nära kontakt med utbildningsmyndigheter och organisationer. Dessa kontakter bör enligt kommitténs mening ske dels genom det löpande arbetet från dag till dag, dels genom inrättandet av särskilda expertgrupper, s. k. rådgivande kommittéer, inom de olika utbildningssektorerna och dels genom ett samråd motsvarande det som nu i avtalet mellan staten och Sveriges Radio är föreskrivet mellan Sveriges Radio och utbildningsmyndigheterna.

Kommittén föreslår att fyra rådgivande kommittéer knyts till utbildningsprogramorganet. De rådgivande kommittéerna för förskole- och vuxenutbildningssektorerna bör i stort sett ha den sammansättning som de båda expertgrupperna nu har inom TRU, medan den för ungdomsskolan bör ha ungefär den sammansättning Sveriges Radios skolkommitté har. För högskolan bör motsvarande kommitté inrättas med representanter för UHÄ, högskolor, lärar- och elevorganisationer. Dessa kommittéer skall enligt kommitténs förslag vara rådgivande till styrelsen och ledningen för verksamheten. De bör höras innan förslag till anslagsframställning föreläggs styrelsen och projekt- och målgruppsinriktning inom resp. sektor bör diskuteras inom resp. kommitté. Kommittén understryker dock att

kommittéerna i huvudsak skall befatta sig med den övergripande planeringen och inriktningen inom resp. sektor. Ledamöterna i de rådgivande kommittéerna bör utses av styrelsen för viss tid, förslagsvis tre år.

Utöver de rådgivande kommittéerna och det särskilda samrådsförfarandet föreslår kommittén att ett särskilt representantskap eller förvaltningsråd knytes till styrelsen. I detta förvaltningsråd bör ingå 15–25 personer, vilka utses av myndigheter, folkrörelser, lärar- och elevorganisationer m. fl. Uppgiften för förvaltningsrådet, som bör sammanträda ca två gånger per år, är att såsom rådgivande organ för styrelsen vara ett forum för diskussion av övergripande frågor som rör inriktningen av verksamheten och fördelningen i stort mellan olika sektorer.

2.4.4 Vissa juridiska frågor

Lag- och avtalsfrågor

Kommittén diskuterar vilka konsekvenser förslaget om att inrätta ett utbildningsprogramorgan med egen sändningsrätt får för den gällande radiolagstiftningen. Enligt kommitténs mening bör inte ett särskilt avtal tecknas mellan staten och utbildningsprogramorganet. De regler som erfordras bör i stället tas in i stiftelsens stadgar.

Stadgar för stiftelsen

Med hänsyn till anslagsfinansieringen och ändamålet med verksamheten föreslår kommittén att stiftelsens stadgar fastställs av regeringen.

Enligt kommitténs förslag bör stiftelsen få rätt att inom ramen för sitt ändamål avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i sändning från sändare här i riket. Med hänsyn till stiftelsens statliga karaktär bör bestämmelse härom intas i stiftelsens stadgar och inte i ett avtal mellan staten och stiftelsen. Vidare anser kommittén att sändningsrätten bör skyddas på liknande sätt som Sveriges Radios ensamrätt enligt avtalet mellan staten och bolaget. Detta avtal gäller för en tioårsperiod och kan under avtalstiden sägas upp endast om bolaget brutit mot avtalet. Ledning för hur frågan skall lösas i förevarande fall kan hämtas från det förslag till stadgar för stiftelsen Sveriges Radio som lades fram av 1960 års radioutredning. Enligt detta förslag skulle stadgarna för Sveriges Radio gälla för fem år i taget med automatisk förlängning om Kungl. Maj:t inte beslöt om ändring. Under giltighetstiden skulle, föreslog utredningen, Kungl. Maj:t få ändra stadgarna i fall det skedde med godkännande av minst sex ledamöter i stiftelsens styrelse och efter bemyndigande av riksdagen. Kommittén anser att en liknande konstruktion bör väljas för det nya utbildningsprogramorganet. Stadgarna föreslås gälla för sex år i taget och förlängas om regeringen inte beslutar om ändring. Regeringen får även under giltighetstiden meddela

beslut om ändring i fall det godkänns av en kvalificerad majoritet inom stiftelsens styrelse.

Sändningsrätten kräver programregler av motsvarande slag som återfinns i avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Dessa regler bör i tillämpliga delar också gälla sådana program som inte rundradiosänds. I övrigt bör stiftelsens verksamhet ges så fria former som möjligt och inte regleras annat än genom ett begränsat antal allmänna föreskrifter. Det ankommer på stiftelsens styrelse att genom arbetsordning eller på annat sätt utfärda närmare bestämmelser om verksamhetens bedrivande.

Den bestämmelse i 6 § i avtalet mellan staten och Sveriges Radio som föreskriver att programverksamheten skall bedrivas med beaktande av ljudraders och televisionens centrala ställning i samhället har inte införts i stadgarna eftersom bestämmelsen i 26 § i förslaget till stadgar för stiftelsen får anses tillgodose de ändamål som avses med avtalets bestämmelse.

Samrådet med berörda myndigheter och organisationer har enligt kommittén grundläggande betydelse för verksamheten. Det samråd som föreslås ske genom förvaltningsrådet och de rådgivande kommittéerna bör regleras i stadgarna men inte bindas genom detaljerade föreskrifter.

Det nu gällande avtalet mellan staten och Sveriges Radio innebär bl. a. att Sveriges Radio har ensamrätt att bedriva utbildningsverksamhet i rundradion. Avtalet gäller t. o. m. den 30 juni 1977. Om avtalet alltjämt gäller när stiftelsen skall börja sin verksamhet, måste radioprogramverksamheten inom stiftelsen under en övergångsperiod bedrivas i samverkan med Sveriges Radio på sätt som nu gäller för TRU. Programansvaret kommer därmed att åvila Sveriges Radio och ej stiftelsen. Bestämmelser om stiftelsens sändningsrätt i fråga om utbildningsprogram i rundradion och riktlinjer för denna verksamhet kan under sådana förhållanden ingå i stadgarna först sedan nu gällande radioavtal upphört att gälla.

Kommittén framhåller att vid utformningen av stadgarna ledning främst har hämtats från stadgarna för Stiftelsen Institutet för rikskonserter, avtalet mellan staten och Sveriges Biografägarförbund m. fl. i dess lydelse från 23 februari 1972 samt det förslag till stadgar för Stiftelsen Sveriges Radio som lades fram av 1960 års radioutredning. Riktlinjerna för radioprogramverksamheten har, utom 26 §, i tillämpliga delar överförts från avtalet mellan staten och Sveriges Radio.

Kommitténs förslag till stadgar för stiftelsen avslutar denna redogörelse för kommitténs betänkande (s. 45).

Granskning av utbildningsprogram

Utbildningsprogram kan beröras av både radionämndens och läromedelsnämndens granskning.

Radionämnden. I radiolagens 7 § stadgas att granskning av radioprogram som förekommit i rundradiosändning görs i radionämnden. För utbildningsprogram gäller samma regler som för övriga rundradioprogram.

Samtliga program som anmäls till radionämnden granskas. Nämnden kan också själv besluta om granskning av program.

Läromedelsnämnden. Den inom SÖ inrättade läromedelsnämnden har till uppgift att granska att läromedlen är objektiva och att deras innehåll även i övrigt inte strider mot mål och riktlinjer i läroplanerna. Nämnden skall granska alla centrala läromedel i samhällsorienterande ämnen samt i religionskunskap i grundskolan och i övriga obligatoriska skolformer samt i gymnasieskolan, privatskola som avses i privatskolestadgan samt kommunal och statlig vuxenutbildning. Nämnden kan efter eget initiativ eller efter anmälan från t. ex. enskild person eller organisation granska även centrala läromedel i andra ämnen än de samhällsorienterande.

Enligt kommitténs mening bör följande gälla i fråga om granskning av läromedel som innehåller bild- och ljudprogram:

- ☐ Den granskning som utförs av radionämnden och läromedelsnämnden avser i båda fallen objektiviteten men utifrån olika utgångspunkter. Radionämnden övervakar att Sveriges Radio utövar sin ensamrätt opartiskt och sakligt samt i övrigt efter de riktlinjer för programverksamheten som fastställts i avtalet mellan staten och Sveriges Radio. Läromedelsnämndens granskning avser huruvida läromedlens innehåll står i överensstämmelse med läroplanernas mål och riktlinjer.
- ☐ Alla utbildningsprogram som har sänts i etern bör kunna granskas av radionämnden. De eterdistribuerade programmen bör normalt uppfylla kraven enligt avtalet mellan staten och Sveriges Radio (enligt kommitténs förslag bestämmelserna i stadgarna för det föreslagna utbildningsprogramorganet).

Kommittén anser att det bör ges utrymme för radionämnden att i sin granskning av etersända program också ta hänsyn till eller beakta att ett utbildningsprogram i vissa fall kan behöva bedömas även i relation till andra komponenter inom samma flermediepaket. I första hand bör det vara möjligt för utbildningsprogrammen att kunna balansera genom andra etersända program inom samma programserie/projekt. I andra hand bör nämnden kunna beakta den balansering som i vissa fall kan ske genom andra komponenter än program. I båda fallen bör i eller i anslutning till programmen redovisas på vad sätt det enskilda programmet står i relation till andra program och annat material. Dessa upplysningar bör bedömas som väsentliga för dem som utnyttjar programmen.

Kommittén föreslår att 2 § i instruktionen för radionämnden kompletteras med ett förtydligande tillägg med innebörden att nämnden när särskilda skäl föreligger får beakta material som ej ingår i sändningen men som tillhör utbildningsprogrammet.

- ☐ Kommittén anser att läromedelsnämndens granskning av centrala läromedel i samhällsorienterande ämnen, vari ljud- och bildprogram ingår, bör omfatta samtliga komponenter i läromedlet, således även programmen. Läromedelsproducenten ansöker hos statens institut för lärome-

delsinformation om att läromedlet ifråga skall godkännas som centralt läromedel. Därefter översänder institutet ärendet till läromedelsnämnden för objektivitetsgranskning. Utbildningsprogramorganet bör därför svara för att statens institut för läromedelsinformation och läromedelsnämnden förses med samtliga de komponenter som bör bli föremål för obligatorisk granskning. Ljud- och bildprogrammen bör därvid tillhandahållas i bandad form. Utbildningsprogramorganet avgör självt om programmen skall sändas in för granskning före eller efter etersändning.

Om programmen sänds in till statens institut för läromedelsinformation för registrering som centralt läromedel före etersändning är detta därigenom också att betrakta som frivillig förhandsgranskning som utbildningsprogramorganet på eget initiativ och i eget intresse hemställer om för att få bedömt om programmen är i överensstämmelse med läroplanens mål och riktlinjer och om de således kan godkännas för användning som centrala läromedel i samhällsorienterande ämnen i skolorna. Sådan frivillig förhandsgranskning innebär inte brott mot radiolagens censurparagraf (§ 8), då utbildningsprogramorganet självt avgör vilka hänsyn man skall ta till läromedelsnämndens synpunkter på programmen innan de sänds i etern.

Tabell 2.2. Förslag till granskningsförfarande av utbildningsprogram i radionämnden och läromedelsnämnden.

	Radionämnden	Läromedelsnämnden
	Granskning avser programmens överensstämmelse med utbildningsprogramorganets stadgar (f. n. avtalet mellan staten och Sveriges Radio).	Granskningen avser centrala läromedels (enl. SFS 1974: 438) överensstämmelse med läroplanernas mål och riktlinjer
1. Etersända program utan koppling till andra komponenter.		
a) Centrala läromedel	Kan granskas	Granskas ¹
b) Icke centrala läromedel	Kan granskas	Ej aktuellt
2. Etersända program med koppling till andra komponenter.		
a) Centrala läromedel	Kan granskas Gäller program men med beaktande av andra komponenter när särskilda skäl föreligger.	Alla komponenter granskas ¹
b) Icke centrala läromedel	Kan granskas Gäller program men med beaktande av andra komponenter när särskilda skäl föreligger.	Ej aktuellt
3. Icke etersända program med eller utan koppling till andra komponenter.		
a) Centrala läromedel	Ej aktuellt	Alla komponenter granskas ¹
b) Icke centrala läromedel	Ej aktuellt	Ej aktuellt

¹ Gäller obligatoriskt för centrala läromedel i SO-ämnen.

Granskning efter etersändning kan t.ex. ske när utbildningsprogramorganet önskar få ett tidigare etersänt program eller en programserie registrerat som centralt läromedel i ett samhällsorienterande ämne. Granskning av centrala läromedel i andra ämnen än samhällsorienterande ämnen, som kan ske till följd av anmälan eller på nämndens eget initiativ, får förutsättas alltid ske efter etersändning.

Enligt vad som här föreslagits avgör utbildningsprogramorganet självt om och när utbildningsprogram skall sändas in till läromedelsnämnden för granskning och den frivilliga förhandsgranskning som ibland kan förekomma inskränker inte utbildningsprogramorganets ensamrätt att avgöra vad som skall sändas i etern.

Sammanfattningsvis föreslår kommittén att granskningen i radionämnden och läromedelsnämnden bör ske i enlighet med tabell 2.2.

Upphovsrättsfrågor

I betänkandet redogörs dels för tillämpningen av upphovsrättsreglerna för den allmänna programverksamheten inom Sveriges Radio och dels för skilda upphovsrättsliga frågor som TRU kommit i kontakt med i sin verksamhet.

Kommitténs principiella utgångspunkt är att det material som produceras skall komma till största möjliga användning och i de former som användarna önskar.

TRU och i viss utsträckning även SR/UTB har slutit avtal med upphovsmän i syfte att friköpa det producerade materialet. Friköpen har inneburit att fri bandning och försäljning eller utlåning av bandkopior från t.ex. AV-centraler och bibliotek möjliggjorts.

Nordiska upphovsrättskommittén (Ju 1970: 62) föreslår i ett delbetänkande avgivet i februari 1974, att den nuvarande rätten vad gäller radioprogram bibehålls. Vidare föreslås att inspelningsrätten utsträcks till att även omfatta bildupptagning av etersända TV-program. De sakkunniga förordar dock att den fria inspelningsrätten begränsas till att avse program som utsänds i undervisningssyfte. Reellt innebär detta beträffande rätten att spela in radioprogram en inskränkning i jämförelse med gällande regler. Undantag görs vidare för filmer och videogram. Vad gäller den tid under vilken inspelningen får bevaras föreslås att den nuvarande treårsregeln upphävs och att beslut om en ny tidsgräns fattas på administrativ väg. Förslagen innebär även att en gjord inspelning får mångfaldigas. I fråga om verk som inte omfattas av förslagen till fri inspelningsrätt anser upphovsrättskommittén att avtal bör slutas mellan det allmänna och upphovsmännens organisationer.

I avvaktan på att de upphovsrättsliga frågorna får en tillfredsställande lösning genom avtal eller lagstiftning är det enligt kommitténs mening nödvändigt att utbildningsprogramorganet friköper sina produkter i likhet med vad som hittills skett av TRU.

Mot bakgrund av bl. a. nordiska upphovsrättskommitténs förslag tog

nordiska ministerrådet upp frågan om upphovsrättens funktion i ett vidare kulturpolitiskt sammanhang. Ministerrådet fattade i maj 1975 beslut om en översyn av den nordiska upphovsrättslagstiftningen. Rådet antog därvid vissa riktlinjer som skall ligga till grund för revisionsarbetet. Detta skall bedrivas i nationella kommittéer. Direktiven för den svenska kommittén har utfärdats i mars i år. I direktiven anges bl. a. att utredningsarbetet bör bedrivas skyndsamt bl. a. när det gäller vissa frågor om rätt att spela in TV-program för undervisning.

2.4.5 Distributionsfrågor

Eterdistribution

Kommittén anser att eterdistribution av utbildningsprogram kommer att vara nödvändig under lång tid framåt. Möjligheterna att distribuera och spela upp program i form av t. ex. kassetter ökar visserligen stadigt, men det finns en rad situationer där distribution via etern är bästa lösningen.

Behov av eterdistribution föreligger för samtliga utbildningssektorer. Utöver behoven av tid för rikssändningar finns ett ökat behov av regional sändningstid för ljudradio.

Kommittén beräknar att sändningstid i TV under dagtid behövs för förskole- och skolsändningar, vissa vuxenutbildningsprogram samt eventuellt för högskoleprogram. Då TV-kanalerna kan behöva dagtid för reprissändningar etc. anser kommittén att även TV 2 bör öppnas på dagtid. För utbildningsprogramorganet erforderlig tid kan sedan disponeras i lämplig kanal. Kommittén bedömer att ca fyra timmar per vecka under mellantid (lördagar och söndagar före kl. 19 samt vardagar kl. 17–19) erfordras för sändning av förskoleprogram samt för repriser av skol- och vuxenprogram. Omkring hälften av sändningstiden under mellantid bör förläggas till lördagar och söndagar. Även utan större öknings av utbudet erfordras 3–4 timmar per vecka under kvällstid.

För ljudradiosändningar erfordras dagtid under vardagar i en kanal under ca tolv timmar per vecka samt under lördagar och söndagar ca tio timmar per vecka. För program i t. ex. samhällsämnen och elementär svenska önskar kommittén sändningstid inte bara i P2 utan även i P1 och P3. Kommittén anser vidare att de regionala sändningarna i ljudradion bör kunna rymmas inom ramen för ovan angiven tid.

Utöver de sändningstidsbehov som huvudsakligen avser terminstid, dvs. slutet av augusti–mitten av december och slutet av januari–mitten av maj, berörs också vissa tider under sommaren. Detta gäller för t. ex. vissa vuxenkurser i P1 och för reprissändningar av förskoleprogram i TV.

Kommittén beräknar det sammanlagda sändningsutrymmet i TV för det föreslagna utbildningsprogramorganets verksamhet till ca 500 timmar, var-

av drygt hälften på dagtid. För sändning av utbildningsprogram i ljudradion beräknas en sammanlagd sändningstid om ca 1 000 timmar per år.

Annan distribution

Kommittén utgår från att det för ett utbildningsprogramorgan bör vara en strävan att finna den för användarna lämpligaste distributions- och användningsformen för såväl eter- som annan distribution. En samlad och lättillgänglig information om vad som finns att tillgå i fråga om bild- och ljudprogram bör också åstadkommas.

Enligt kommitténs mening behöver registrering och information av aktuellt bild- och ljudmaterial inom utbildnings- och kulturområdena inte kopplas samman med frågan om distribution av materialet. Det kan i stället vara en fördel att ha flera distributörer av framför allt rörlig bild.

Kommittén finner det angeläget att insatser görs för att underlätta för användarna både att få information om vad som finns att tillgå beträffande rörlig bild och på ett enkelt sätt erhålla önskat material. Kommittén framför några principförslag till lösning av registrerings-¹ resp. distributionsfrågorna.

Med hänsyn till registrerings- och informationsaspekterna delar kommittén upp utbudet av bildprogram inom utbildningsområdet i tre kategorier: för det första material av intresse främst för skolan, dvs. filmer, band och kassetter som anknyter till läroplanerna för de olika skolstadierna, för det andra material för högskolan som ofta är mer specialinriktat och mer faktabetonat än material för skolan (t. ex. medicinsektorn) och för det tredje material som efterfrågas inom vuxenutbildningen och av alla de organisationer och institutioner som arbetar inom kulturområdet. För alla kategorierna avser kommittén såväl material producerat inom landet som importerat material.

Kommittén påpekar att en registrering antingen kan ske på ett ställe eller också delas upp kategorivis. Kommunsamköps filmsektion svarar nu för skolområdet. Kommittén menar att ett utbildningsprogramorgan bör, som specialist på bild och ljud, kunna ha en funktion inom högskoleområdet. Med den roll, som utbildningsprogramorganet enligt kommitténs förslag bör få som centralt serviceorgan för bild och ljud inom högskoleområdet, kan det enligt kommitténs uppfattning vara naturligt att all registrering för högskolan sker hos utbildningsprogramorganet. Detta kan också underlättas av det internationella kontaktnät som enheten måste ha.

För den tredje kategorin, vuxenutbildningsområdet samt kultursektorn, har möjligheten att utnyttja Kommunsamköps organisation diskuterats. Från olika håll har dock hävdats att ett samlat ansvar för såväl registrering som distribution bör åvila staten eller en av mottagarna gemensamt ägd or-

¹ Med registrering avser kommittén inspelning och arkivering. I detta begrepp inkluderas även information om det registrerade materialet samt upplysning om var materialet kan erhållas.

ganisation och inte kommunerna. En central registrering skulle, som understrukits i propositionen om den statliga kulturpolitiken 2 (prop. 1975: 20), medföra stora fördelar. Den överblick som ett framtida utbildningsprogramorgan får över en stor del av bild- och ljudområdet kan tala för att en sådan funktion knyts till detta organ. Å andra sidan faller kulturområdet till stora delar utanför utbildningsprogramorganets ansvarsområde.

Om en lösning väljs som innebär registrering av de tre kategorierna på skilda håll bör genom användning av data behövlig samordning kunna ske.

Kommittén anser det angeläget att frågan om registrering av rörlig bild får en snabb lösning. Det har legat utanför kommitténs uppdrag att närmare analysera denna fråga. Kommittén föreslår därför att en särskild utredning tillsätts. Kommittén anser att följande tre organisatoriska alternativ i första hand bör övervägas.

- ☐ Registrering organiseras efter mottagargrupper. Kommunsamköps verksamhet fortsätter direkt inriktad på förskola, grundskola och gymnasieskola. Utbildningsprogramorganet svarar för registrering av material för vuxenutbildnings- och kulturområdet.
- ☐ En särskild enhet för registrering av rörlig bild inrättas inom utbildningsprogramorganet.
- ☐ En särskild fristående enhet inrättas. Här kan eventuellt en sammankoppling göras med det av dataarkiveringskommittén (U 1968: 48) i betänkandet (SOU 1974: 94) Bevara ljud och bild föreslagna arkiverings-systemet eller med den registrering av läromedel som sker inom statens institut för läromedelsinformation.

Kopiering och distribution

I och med den ökade tillgången på videokassettspelare kommer utnyttjandet av befintligt material, svenskt och utländskt, att öka kraftigt. Hur snabbt denna utveckling kommer att gå beror bl. a. på hur de upphovsrättsliga frågorna löses. Kommittén anser dock att möjligheterna att utnyttja befintligt material bör kunna bli stora för icke-kommersiellt bruk inom t. ex. utbildningsområdet. Detta kommer att ställa anspråk på kopieringsresurser för rörlig bild. Den kopiering som behövs för utbildnings- och kulturområdet bör ske utan vinstintresse.

Liksom beträffande registrering kan kopieringen antingen ske helt fristående eller kopplas till produktionen av rörlig bild. Kommittén anser att flera skäl talar för att kopieringen t. v. bör ske i anslutning till utbildningsprogramorganets verksamhet. Utbildningsprogramorganet måste disponera kopieringsresurser för att kunna mångfaldiga det egna materialet. Överföring till videokassett innebär oftast behov av professionell utrustning för uppspelning av moderband. För att kunna utnyttja ett befintligt material behövs ofta bearbetning, vilket i sin tur innebär behov av både teknik och sakkunnig personal. Om kopieringsresurser (elektronik) samlas på ett ställe kan beställningar samordnas t. ex. via distributören. Kopiering

kan också ske på den lediga maskintid som uppstår i produktionen.

Kommittén framhåller att TRU har byggt upp en kopieringsresurs som utnyttjas i stigande omfattning. Om behovet av kopiering inom kulturområdet (t. ex. av videoskivor) blir så stort att det kräver en separat resurs, kan en sådan inrättas vid senare tidpunkt. Dessa frågor skulle en utredning om registreringsfrågorna också kunna överväga. Kommittén anser det dock angeläget att en eventuell utredning inte innebär något hinder för att utbildningsprogramorganet disponerar egna resurser för kopiering av videokassetter.

Distributionen av rörlig bild bör enligt kommitténs mening liksom i dag ske via olika distributörer. Där så är lämpligt sker distributionen direkt från producenten (t. ex. utbildningsprogramorganet). I andra fall utnyttjas annan distributör, t. ex. Föreningsfilmo eller Liber Läromedel. Här bör också nämnas biblioteken, som enligt kommitténs mening kommer att utgöra ett viktigt led i distributionen av rörlig bild. Biblioteken kan vara primärdistributörer, dvs. erhålla material direkt från producenten, eller sekundärdistributörer där materialet kommer från t. ex. en filmdistributör eller en AV-central.

Såväl TRU som SR/UTB erhåller i dag medel för eterdistribution på särskilda anslagsposter inom resp. anslag. Dessa medel utgår för att täcka televerkets sändningskostnader. Kostnaderna för de program SR/VUX sänder betalas inom ramen för Sveriges Radios sändningsanslag. Kommittén anser att det är viktigt att ett framtida utbildningsprogramorgan har möjlighet att välja distributionsform i varje särskilt fall. Distribution av program i form av filmkopior eller videokassetter kan i många fall klaras utan särskilda kostnader för producenten. I andra fall, t. ex. när det gäller program för små målgrupper såsom olika grupper av studerande med särskilda behov, måste även distributionen subventioneras. Kommittén påpekar att kostnaderna för detta visserligen inte uppgår till samma storleksordning som för etersändning men att de likväl bör beaktas. Det är också angeläget, framhåller kommittén, att vid beslut om projekt hänsyn kan tas till samtliga kostnader, dvs. också till distributionskostnader. Kostnaderna för etersändning är så stora att i vissa fall andra distributionsvägar bör övervägas enbart av kostnadsskäl.

Kommittén anser det därför angeläget att frågan om en särskild anslagspost för sändningskostnader tas under övervägande. Ett skäl till att det i dag finns en särskild anslagspost för sändningskostnader är televerkets behov av att veta omfattningen av de medel verket kommer att disponera. I ett läge med varierande distributionsformer måste detta lösas på ett annat sätt. Det kan ske genom att televerket för varje budgetår erhåller en garanti om ett visst minimiantal sändningstimmar och därmed anslagsmedel.

Kommittén föreslår att sändningskostnaderna antingen inkluderas i produktionsanslaget eller, om en särskild anslagspost för distribution behövs, denna avser olika former av distribution. Utbildningsprogramorganet bör

också enligt kommittén ha vissa möjligheter att kunna flytta medel mellan anslagsposterna.

2.4.6 Förlagsverksamhet

Trycksakproduktionen utgör en integrerad del av de projekt och flermediematerial som SR/UTB och TRU producerar. SR/UTB svarar genom sin skolmaterielsektion för produktion och distribution av trycksaker som hör till skolprogrammen och SR/VUX har producerat kurslitteratur i samarbete med Sveriges Radios förlag. TRU har producerat trycksaker såväl i egen regi som i samarbete med olika förlag.

Enligt kommitténs mening bör utbildningsprogramorganet i väsentlig utsträckning kunna förlägga trycksaker. Genom en sammanläggning av SR/UTB och TRU uppkommer en sådan resurs bestående av skolmaterielsektionen och de personer inom TRU som i dag handlägger förlagsfrågor. Härigenom skulle utbildningsprogramorganet få en förlagsresurs som i stort sett har samtliga resurser som erfordras för att svara för produktion, distribution och marknadsföring av trycksaker. Kommittén anser att utbildningsprogramorganet i huvudsak bör svara för produktion av de trycksaker som ingår i flermedieprojekt. I vissa fall är det dock fördelaktigt att söka samarbete med ett annat förlag. Skäl för sådant samarbete kan vara att förlaget i fråga har tillgång till speciell sakkunskap och speciella resurser eller att förlaget har bättre möjligheter att nå ut till den avsedda målgruppen genom en väl inarbetad marknad.

Kommittén anser det viktigt att utgivning av läromedel inte dubblas i den mån detta kan undvikas. Utbildningsprogramorganet bör därför informera andra läromedelsförlag om vilka insatser som planeras för att på så sätt undvika dubbleringar.

Kommittén anser att utbildningsprogramorganet måste ha möjlighet att kunna subventionera också trycksaker. Det gäller framför allt kompletterande trycksaker som ges ut till ellersända program och som försäljs till allmänheten via Pressbyrån, bokhandeln etc. Riktpunkten bör dock vara att trycksaksproduktionen skall vara självbärande. Produkterna bör säljas till självkostnadspris, dvs. med full kostnadstäckning, men någon vinst bör inte uttagas. Rimlig säkerhetsmarginal bör dock enligt kommittén finnas.

2.4.7 Resursbehov

Personal

Vid beräkningar av personalresurser utgår kommittén från att den personal som f. n. finns anställd på TRU, SR/UTB inkl. SR/VUX kommer att erbjudas anställning hos utbildningsprogramorganet. Vid årsskiftet 1974/75 uppgick antalet tjänster vid TRU och SR/UTB till sammanlagt 277,5. Dessutom ingick ett antal tjänster som SR/UTB betalar för inom Sveriges Ra-

dios centrala organisation samt tjänster inom tekniken för vilka SR/UTB genom sitt garantiåtagande svarat för. Sammanlagt uppgick detta antal tjänster till 66. Kommittén påpekar att den föreslagna utökade verksamheten kommer att kräva personal utöver den som idag finns vid TRU och SR/UTB. Ökningen i antalet tjänster bör dock begränsas dels med hänsyn till tillgången på frilansresurser, dels för att få en rimlig balans i förhållandet mellan fasta och rörliga kostnader. I likhet med vad som hittills gällt för TRU, bör utbildningsprogramorganets styrelse enligt kommitténs uppfattning ha möjlighet att påverka utnyttjandet av statsanslaget. Detta gäller t. ex. huruvida en person bör anställas eller frilanspersonal utnyttjas.

Tekniska resurser

Utifrån en analys av resursutnyttjandet vid TRU och SR/UTB under 1974 har kommittén beräknat resursbehov för en enhet som kan svara mot de föreslagna utökade uppgifterna. Kostnaderna för teknisk utrustning beräknas uppgå till totalt 21,1 milj. kr. Av detta belopp är ca 15 milj. kr. kostnaderna för de ytterligare investeringar i utrustning som erfordras utöver den som TRU redan disponerar. De av kommittén föreslagna resurserna ger även visst utrymme för s. k. beställningsproduktion.

Lokaler

Kommittén har med utgångspunkt i Sveriges Radios och TRU:s erfarenheter gjort en överslagsberäkning av lokalbehovet för den föreslagna enheten. Beräkningarna bygger på befintliga normer för resp. kategori av utrymme.

Lokalbehoven för produktionsverksamhetens olika delar uppgår till följande

Elektronik	3 200 m ²
Film	350 m ²
Radio/ljud	750 m ²
Ateljé	1 650 m ²
Trycksaker	2 200 m ²
Gemensamma resurser	2 150 m ²

Av det totala ytbehovet erfordras ca 4 300 m² med minst dubbel takhöjd.

I övrigt erfordras kontorsutrymmen med tillhörande gemensamma utrymmen för ca 400 medarbetare.

Kommittén har på grund av en rad osäkra faktorer inte kunnat göra någon detaljerad analys av lokalbehovet och kostnaderna för att täcka detta. Sådana osäkra faktorer är t. ex. verksamhetens lokalisering, användning av nya eller gamla lokaler etc.

2.4.8 Kostnader

Investeringskostnader

Kommittén beräknar att kostnaderna för teknisk utrustning kommer att uppgå till totalt ca 21,1 milj. kr. TRU måste lämna nuvarande lokaler i och med utgången av år 1978. Därför har i investeringsramarna även inräknats den fasta utrustning (t. ex. belysningsystem) som behövs i nya studioanläggningar. Av dessa 21,1 milj. kr. utgör ca 6 milj. kr. kostnader för denna fasta utrustning medan ca 15 milj. kr. är kostnader för den övriga tekniska utrustning som erfordras för att erhålla resurser enligt kommitténs förslag. Projekterings- och installationskostnader, vars storlek är beroende på typ av lokaler, är inte inräknade. Kommittén förutsätter att gängse normer för avskrivning och nyanskaffning tillämpas.

Driftkostnader

Kommitténs förslag innebär att anslaget ökas från 40,4 milj. kr. budgetåret 1974/75 (TRU:s och SR/UTB:s anslag samt kostnaderna för SR/VUX) till 54,4 milj. kr. budgetåret 1977/78. På samma sätt som nu gäller för TRU bör medel för återanskaffning av teknisk utrustning m. m. rymmas inom ramen för anslaget.

Slutligen bör frågan om beställningsproduktion och försäljning av tekniska tjänster inkl. kopiering till videokassetter beaktas. Genom sådan verksamhet har täckning erhållits för vissa fasta kostnader (teknik, personal). För budgetåret 1974/75 beräknas intäkterna uppgå till ca 0,7 milj. kr. I kommitténs förslag har utöver nuvarande produktion inräknats resurser för ytterligare ett 30-tal produktionsdagar (elektronik). De föreslagna resurserna lämnar dock utrymme för en större produktion än den som kommittén föreslår. Denna överkapacitet bör kunna utnyttjas av andra intressenter. Med en beställningsproduktion och försäljning av tekniska tjänster på ca 100 dagar per år tillförs verksamheten som täckning för fasta kostnader 1,5–2 milj. kr. Därutöver kommer kopieringsverksamhet som med föreslagen kapacitet kan tillföra ca 0,5 milj. kr. I jämförelse med den verksamhet som TRU f. n. bedriver innebär detta en ökning av täckningen av fasta kostnader med ca 1,5 milj. kr. Detta innebär i sin tur att det reella anslagsbehovet i 1974 års penningvärde blir ca 53 milj. kr.

För distribution av den produktion som kan utföras inom det föreslagna utbildningsprogramorganet erfordras ca 12,5 milj. kr. budgetåret 1977/78, dvs. en ökning med ca 4,4 milj. kr. i jämförelse med budgetåret 1974/75. Härvid har dock inte inräknats den andel SR/VUX i dag har av Sveriges Radios totala sändningskostnader, dvs. ca 3 milj. kr. Nettoökningen stannar således vid ca 1,4 milj. kr. Av totalkostnaden 12,5 milj. kr. beräknas ca 1 milj. kr. utgöra kostnader för annan distribution än eterdistribution.

2.4.9 Förslagets genomförande

Kommittén föreslår att frågan om att inrätta ett utbildningsprogramorgan bereds på ett sådant sätt att riksdagen kan fatta beslut under våren 1976. Omedelbart efter det att riksdagen tagit ställning till de av kommittén framförda förslagen bör en organisationskommitté tillkallas. Dess uppgift bör enligt kommittén vara att förbereda sammanslagningen av TRU och SR/UTB till ett nytt utbildningsprogramorgan. Det blir i det sammanhanget aktuellt att inrätta tjänster och anställa medarbetare, att lösa lokalfrågorna samt att införskaffa erforderlig utrustning. Enligt kommitténs förslag bör utbildningsprogramorganet börja sin verksamhet den 1 juli 1977. Kommittén framhåller att det vid den tidpunkten torde vara svårt att ha löst lokalfrågan så att verksamheten kan bedrivas i permanenta lokaler. Ändock bör utbildningsprogramorganet starta sin verksamhet vid halvårsskiftet 1977 och, om nödvändigt, därefter under en övergångsperiod bedrivas i nuvarande lokaler.

Frågan om radions och televisionens fortsatta utveckling utreds f. n. av radioutredningen. Enligt kommitténs mening bör dess arbete inte hindra att kommitténs förslag förverkligas. Det nu gällande avtalet mellan staten och Sveriges Radio löper ut den 30 juni 1977. Därest det skulle bli aktuellt att förlänga nuvarande avtal med något år, bör utbildningsprogramorganet ändå kunna börja sin verksamhet den 1 juli 1977. Enligt 4 § i avtalet skall vid Sveriges Radio bl. a. finnas en särskild programenhet för utbildningsprogram. Utbildningsprogramverksamheten skall enligt 10 § i avtalet bedrivas i samråd med SÖ och UKÄ. Därest avtalet skulle förlängas att gälla längre än till den 30 juni 1977 erfordras enligt kommitténs mening inget särskilt beslut om att ändra avtalets formuleringar beträffande utbildningsprogramverksamheten. Genom riksdagsbeslutet om att inrätta utbildningsprogramorganet bör klart framgå att Sveriges Radio, fr. o. m. den tidpunkt från vilken utbildningsprogramorganet skall börja sin verksamhet, inte längre är ålagd att ha en särskild utbildningsprogramenhet.

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganet får egen sändningsrätt. Frågan huruvida Sveriges Radio även i fortsättningen skall ha ensamrätt till sändning av alla slag av radio- och TV-program prövas av radioutredningen. Det är inte rimligt att besluta om sändningsrätt för utbildningsprogramorganet, innan utredningens förslag föreligger. Enligt kommitténs mening bör dock inte frågan om sändningsrätt motivera ett uppskov med inrättandet av utbildningsprogramorganet. Under en övergångstid kan verksamheten repliera på Sveriges Radios ensamrätt genom ett avtal mellan Sveriges Radio och utbildningsprogramorganet enligt samma mönster som hittills har gällt för TRU.

2.5 Utbildningsprogramorganets lokalisering

Delegationen för lokalisering av statlig verksamhet föreslog år 1970 att TRU och SR/UTB skulle lokaliseras till Umeå. Kungl. Maj:t föreslog emellertid i prop. 1971: 29 angående omlokalisering av viss statlig verksamhet en lokalisering till Norrköping, främst med hänsyn till programorganets behov av täta kontakter med olika verksamheter i Storstockholmsområdet. Riksdagen beslöt att frågan om möjligheterna att förlägga verksamheten till Umeå skulle utredas skyndsamt varvid även andra lokaliseringsalternativ borde kunna övervägas. På hösten 1973 fick TRU II i tilläggsuppdrag att utreda lokaliseringsfrågan.

Valet av lokaliseringsort för utbildningsprogramorganet kan enligt kommittén ske från två olika utgångspunkter, nämligen dels ur ett regionalpolitiskt perspektiv, dels från synpunkten hur verksamheten skall fungera. Delegationen för lokalisering av statlig verksamhet hade i sitt arbete som utgångspunkt riksdagens uttalande år 1969 om att en omlokalisering av statlig verksamhet från Storstockholmsområdet borde ske som ett led i strävandena att dämpa tillväxten i storstadsregionerna, särskilt Storstockholm. Delegationen konstaterade i sitt första betänkande (SOU 1970: 29) Decentralisering av statlig verksamhet att tillväxten av storstadsområdena inte hade visat några tecken att minska. Att åstadkomma en omlokalisering från Storstockholmsområdet var enligt delegationen ett av två huvudmotiv. Det andra var att åstadkomma vissa effekter genom en omlokalisering till vissa regioner. Omlokaliseringen borde sålunda ses som ett led i de regionalpolitiska strävandena och ske till ett fåtal orter som fyller kriterierna för att kunna utvecklas till storsadsalternativ. En annan utgångspunkt var att de verksamheter som skulle omlokaliseras skulle kunna bedrivas effektivt efter utflyttningen.

Kommittén understryker att den regionala utvecklingen under 1970-talet i vissa avseenden varit en annan än under 1960-talet. Utgångspunkten är enligt kommitténs uppfattning i detta avseende förändrad jämfört med den som gällde för lokaliseringsdelegationen. Kommittén konstaterar därvid att tillväxten inom Storstockholmsområdet nu har upphört samtidigt som den snabba befolkningsminskningen i vissa andra delar av landet har minskat eller upphört. Kommittén framhåller att det ur regionalpolitiska synpunkter i dag finns mycket som talar för en lokalisering av utbildningsprogramorganet till Stockholmsregionen. Därest en utlokalisering ändå skulle bli aktuell anser kommittén att de regionalpolitiska bedömningarna mera talar för Norrköping än för Umeå.

När det gäller möjligheterna för utbildningsprogramorganet att bedriva sin verksamhet effektivt och rationellt anser kommittén att väsentliga nackdelar skulle uppstå genom en utlokalisering. Det gäller främst möjligheterna att anlita tillfälliga medarbetare och utnyttja Sveriges Radios arkiv och tekniska resurser. Vid ett val mellan Norrköping och Umeå förordar kommittén en lokalisering till Norrköping med hänsyn till de bättre möjligheterna till kontakter med Stockholmsregionen.

Enligt kommitténs uppfattning talar såväl regionalpolitiska som företagsmässiga skäl för att utbildningsprogramorganet förläggs inom Stockholmsregionen. Kommittén tar dock inte ställning till var inom regionen verksamheten bör lokaliseras.

2.6 Kommitténs förslag till stadgar för stiftelsen

Grundläggande bestämmelser

1 §

Stiftelsen består av medel som regeringen anvisar för det ändamål som anges i 2 §.

2 §

Stiftelsen har till ändamål att, i enlighet med de grunder för statsbidrag som riksdagen godkänt med anledning av proposition 1975/76: 00 angående utbildningsprogramorganet m. m., främja utbildningsverksamhet inom förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning genom att för rundradiosändning eller annan distribution producera eller på annat sätt anskaffa bild- och ljudprogram med eller utan trycksaker eller annat stödmaterial. Stiftelsen skall inom ramen för sitt verksamhetsområde bedriva erforderligt utvecklingsarbete.

3 §

Stiftelsen har inom ramen för det ändamål som anges i 2 § rätt att avgöra vilka radioprogram (ljudradio- och televisionsprogram) som skall förekomma i sändning från sändare här i riket.

4 §

Televerket svarar för distribution av radioprogrammen. Distribution av trycksaker och andra bild- och ljudprogram än radioprogram ombesörjes av stiftelsen.

5 §

Stiftelsens verksamhet skall inom sektorerna ungdomsskola och högskola bedrivas efter samråd med skolöverstyrelsen resp. universitets- och högskoleämbetet.

Förvaltning m. m.

6 §

Stiftelsens verksamhet ledes av en styrelse. Vid styrelsens sida finnes ett förvaltningsråd.

7 §

Styrelsen skall bestå av en ordförande och sex andra ledamöter.

Ordföranden och övriga ledamöter utses av regeringen.

Två av ledamöterna skall företräda dem som är anställda hos stiftelsen. För dessa ledamöter skall utses två suppleanter. I fråga om personalföreträdarna tillämpas vad som föreskrives i 11–12 och 15 §§ i Kungl. Maj:ts kungörelse (1974: 224) om personalföreträdare i statlig myndighets styrelse m. m.

Styrelsens ledamöter skall i övrigt besitta sakkunskap inom utbildnings- och bildningsområdet i stort samt teknisk, juridisk och ekonomisk sakkunskap. Styrelsen utser inom sig vice ordförande.

8 §

Styrelsen har sitt säte i . . .

9 §

Av styrelsen avgöres viktigare frågor rörande stiftelsens verksamhet, organisation och ekonomiska förvaltning.

10 §

Ärenden, som inte skall avgöras av styrelsen, avgöres under styrelsens tillsyn av en verkställande direktör för stiftelsen. Det skall åligga denne bland annat att övervaka, att radioprogrammen ej innefattar brott mot bestämmelser i lag och stiftelsens stadgar och mot andra för stiftelsen gällande föreskrifter eller avtal.

Verkställande direktören skall närvara vid styrelsens sammanträden med rätt att deltaga i överläggningarna och att till protokollet anteckna särskild mening i de ärenden som avgöres.

Vid hinder för verkställande direktören fullgöres dennes åligganden av den tjänsteman som verkställande direktören bestämmer, om styrelsen inte beslutar annat.

Genom arbetsordning eller särskilt beslut får överlämnas åt annan tjänsteman än verkställande direktören att avgöra ärenden eller grupp av ärenden som ej är av beskaffenhet att prövningen bör ankomma på verkställande direktören.

11 §

Hos stiftelsen är, förutom verkställande direktören, personal anställd i mån av behov och tillgång på medel.

12 §

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordförande, när denne finner det lämpligt eller när minst tre ledamöter begär det.

Vid behandling av fråga som avses i 34 § skall kallelse utsändas senast fyra veckor före sammanträdet. I annat fall utsändes kallelse, om ej hinder möter, senast två veckor före sammanträdet.

Styrelsen är beslutsför, när ordföranden eller vice ordföranden och minst tre andra ledamöter är närvarande.

Som styrelsens beslut gäller den mening varom de flesta förenar sig eller, vid lika röstetal, den mening som ordföranden biträder.

13 §

Vid styrelsens sammanträden föres protokoll. Av detta skall framgå vilka som varit närvarande, styrelsens beslut och de skiljaktiga meningar som uttalats. Protokollet justeras av ordföranden och ytterligare en ledamot av styrelsen.

14 §

Förvaltningsrådet är ett rådgivande organ till stiftelsens styrelse. Förvaltningsrådet består av minst 15 personer utsedda av styrelsen på förslag av organisationer och myndigheter som berörs av stiftelsens verksamhet.

15 §

Styrelsen bestämmer senast i mars varje år vilka organisationer och myndigheter som skall inbjudas att låta sig representeras i förvaltningsrådet.

16 §

Ledamot i stiftelsens styrelse eller verkställande direktören får inte vara ledamot i stiftelsens förvaltningsråd.

17 §

Styrelsen bör inhämta förvaltningsrådets synpunkter i frågor av större betydelse.

18 §

Förvaltningsrådet sammanträder minst två gånger om året. För granskning av stiftelsens verksamhetsberättelse sammanträder förvaltningsrådet senast två veckor efter berättelsens färdigställande. Förvaltningsrådet avger snarast därefter utlåtande över granskningen till styrelsen. Förvaltningsrådet sammanträder vidare så snart förslag till budget för stiftelsens verksamhet föreligger.

19 §

Förvaltningsrådet sammanträder på kallelse av styrelsen.

Vid förvaltningsrådets sammanträden skall styrelsen närvara.

Vid sammanträden skall föras protokoll. Förvaltningsrådet utser inom sig ordförande.

20 §

Till stiftelsen skall vara knutna rådgivande kommittéer för förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning med uppgift att lämna råd och synpunkter på verksamheten inom resp. sektor.

Ledamöterna utses av styrelsen.

21 §

Ordföranden och övriga ledamöter i stiftelsens styrelse utses för högst tre år.

Förvaltningsrådets ledamöter utses för ett år.

Ledamöterna i de rådgivande kommittéerna utses för högst tre år.

Verkställande direktören förordnas av regeringen för högst sex år. Anställningsvillkoren för tjänsten som verkställande direktör fastställs under medverkan av regeringen eller statens avtalsverk.

Annan personal anställs av stiftelsen.

Ekonomi m. m.

22 §

Stiftelsens räkenskaper löper från den 1 juli till den 30 juni.

23 §

Styrelsens och direktörens förvaltning samt stiftelsens räkenskaper skall årligen granskas av två revisorer. Revisorerna, varav en skall vara auktoriserad, utses av regeringen för sex räkenskapsår. Senast den 15 oktober skall berättelse över nästföregående räkenskapsår överlämnas till revisorerna, vilka har att senast den 15 november till styrelsen och för kännedom till förvaltningsrådet avgiva revisionsberättelse.

24 §

Stiftelsens verksamhetsberättelse jämte yttrande från förvaltningsrådet skall senast den 15 december överlämnas till regeringen.

25 §

Stiftelsen är undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Riktlinjer för radioprogramverksamheten

26 §

Radioprogrammen skall i lämplig form främja utbildningen inom stiftelsens verksamhetsområde.

27 §

Stiftelsen skall i radioprogramverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena.

28 §

Bestämmelserna i 6 § radiolagen om opartiskhet och saklighet skall tillämpas, med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion.

Stiftelsen skall före sändning av radioprogram så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet.

Den enskildes privatliv skall respekteras, om inte ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat.

Felaktig sakuppgift skall beriktigas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Beriktigande och plats för genmäle skall ges utan skäligt dröjsmål.

29 §

Stiftelsen får ej mot vederlag medge kommersiell reklam i radioprogram eller programinslag.

30 §

Stiftelsen skall utan onödigt dröjsmål tillställa radionämnden det material som behövs för nämndens granskningsverksamhet.

Riktlinjer för övrig programverksamhet

31 §

Vad som föreskrives i 26–30 §§ om radioprogramverksamheten skall i tillämpliga delar även gälla stiftelsens programverksamhet i övrigt.

Stadgarnas giltighetstid

32 §

Dessa stadgar gäller för en tid av sex år.

33 §

Regeringen får meddela beslut om ändring av stadgarna från och med utgången av giltighetstiden.

Har tiden utgått utan att regeringen meddelat beslut om ändring, gäller stadgarna för en ytterligare tid av sex år och på samma sätt för följande perioder av sex år.

34 §

Regeringen får även under giltighetstiden meddela beslut om ändring, ifall det godkännes av minst fem ledamöter i stiftelsens styrelse.

Bestämmelse som ändrats enligt första stycket skall ändå gälla för samma tid som övriga bestämmelser.

3 REMISSYTTRANDEN

3.1. Behov av ljud- och bildprogram i undervisningen

Flertalet remissinstanser delar kommitténs syn på användning av ljud och bild i undervisningen. *Socialstyrelsen* anser att ljud- och bildprogram kan vara en viktig del i den fortlöpande information som förs ut i olika former och till olika målgrupper. Styrelsen betonar samtidigt att AVM aldrig får ersätta den direkta kontakten mellan t. ex. lärare och elev utan endast får ses som ett komplement till andra undervisningsformer. *Televerket* konstaterar att betänkandet i huvudsak tar upp positiva effekter av att använda ljud och bild i undervisningen. Det vore enligt televerkets mening värdefullt att få en allsidig och objektiv belysning och bedömning även av vad som händer om olika produktionsvillkor för att nå de positiva effekterna inte uppfylls. *RRV* anser att en utgångspunkt för bedömningen av verksamheten med radio och TV i utbildningen bör vara att denna verksamhet är en del av utbildningspolitikens medel och att den därför inom varje utbildningssektor måste jämföras med och vägas mot utbildningsmetoder som förutsätter personlig lärarmedverkan. Enligt *RRV* hade det varit värdefullt om kommittén kunnat göra en mera systematisk utvärdering av utbildning genom radio och TV jämfört med andra utbildningsmetoder. *RRV* är medvetet om att detta är svårt på grund av att undervisningen i radio och TV till stor del kan vända sig till nya stora målgrupper vid sidan av dem som deltar i lektionsbunden eller liknande undervisning, nämligen främst hemmavarande barn och vuxna. Även i dessa fall måste emellertid en avvägning göras mellan resursinsatser med radio/TV och andra utbildningsmedel. *SÖ*, som också delar kommitténs uppfattning, understryker att medieinslagen bör föregås av en noggrann undervisningsplanering där användningen av medierna sätts i relation till de mål, metoder och arbetsformer, som finns inom olika utbildningar. *SÖ* delar också kommitténs uppfattning om att den ökade användningen av bilden som kommunikationsmedel i samhället i sig motiverar att den ges utrymme i undervisningen bl. a. för att utveckla individens förmåga att förstå och använda bildens uttrycksmöjligheter. *SÖ* framhåller vidare att det är viktigt att klargöra bildens förhållande till den verklighet den speglar. Eleverna bör ges möjligheter att utveckla sig till aktiva, kunniga och kritiska lyssnare och tittare. *AMS* framhåller att information om och stimulans till studier är ytterst viktig för människor som t. ex. av geografiska och sociala skäl är svåra att nå med utbildningsinsatser. Etersändning kan härvid ses som en form av uppsökande verksamhet. Styrelsen betonar att de människor som är sämst ut-

bildade och har största behovet av utbildning varit svårast att nå med de utbildningsmöjligheter som erbjuds. AMS framhåller vidare det stora behovet av AVM i olika former av vuxenutbildning för handikappade och invandrare för att förbättra deras möjligheter på arbetsmarknaden och underlätta deras deltagande i samhällslivet. *Statens handikappråd* framhåller att föräldrar till handikappade barn och personer som i sitt yrkesutövande kommer i kontakt med handikappade behöver information och kunskaper om olika handikappgruppers behov. *Statens kulturråd* anser att en ökad användning av ljud och bild i skilda utbildningssammanhang är en förutsättning för att de estetiska ämnena skall kunna få en större plats. Rådet anser vidare att ljud och bild har en naturlig plats i den moderna undervisningen och rådet delar kommitténs uppfattning att riktigt utformade program som integreras i undervisningen kan stimulera till aktivitet. En ökad användning av TV i undervisningen får dock inte understryka det omfattande passiva TV-tittandet på fritid. Användningen av ljud och bild bör i stället stimulera till ett kritiskt utnyttjande av bilden, både stillbilden och den rörliga bilden.

Statens institut för läromedelsinformation betonar starkt nödvändigheten av att det nya organets inriktning i första hand koncentreras till sådana elevgrupper och sådana moment i undervisningen där TV och radio har särskilda och unika förutsättningar att göra en god insats. *Folkhögskoleutredningen* konstaterar att det med stöd av vunna erfarenheter är lätt att instämma i kommitténs motiveringar kring de fördelar som användning av ljud- och bildprogram i undervisningen ger. Ett stigande antal folkhögskolor torde efter hand alltmer utnyttja ljud- och bildinslag i undervisningen, något som utredningen betraktar som mycket viktigt i studiearbetet bland kortutbildade vuxna, då de under tidigare skolgång inte fått träning i att läsa och förstå bilder. *Folkhögskoleutredningen* anser det viktigt att till AVM fogas detaljerade innehållsbeskrivningar och att man utformar enkla modeller, som gör det möjligt att snabbt gå in i ett program och fånga in just det som är viktigt vid det tillfälle man söker det. *LUT 74* konstaterar att ljud och bild i undervisningen inte bara är en fråga om den lämpliga produktionen och bearbetningen av stoff som förmedlas i direkt syfte att stödja skolans undervisning. Det är även en fråga om den lämpliga produktionen och bearbetningen av stoff som förmedlas i direkt syfte att stödja skolans undervisning. Det är vidare en fråga om hur detta stoff skall avvägas mot annan information som distribueras av massmedia, och hur en samordning skall kunna ske så att bearbetningen även träffar det stoff som inte är direkt skol- eller undervisningsdestinerat. Utredningen efterlyser i detta sammanhang en närmare diskussion om det rimliga i en kraftig satsning på förproducerade program. *Landstingsförbundet* uppskattar kommitténs ambition att ägna speciell uppmärksamhet åt barn med särskilda behov av stimulans och åt vuxna med fysiska och psykiska handikapp. Förbundet anser detta vara områden där ett utvecklat samarbete med utbildnings-

programorganet ter sig angeläget. Andra sådana områden är vårdutbildning på gymnasie- och högskolenivåerna. *LRF* delar och understryker kommitténs uppfattning att positiva effekter kan uppnås genom en lämplig samordning och samplanering av olika medier i utbildningen. *LRF* anser att ljud- och bildprogram underlättar inläring och ger större möjligheter att välja presentationssätt, arbetsformer och bearbetning med hänsyn till syfte, ämne och målgruppens förutsättningar. *Institutet för rikskonserter* vill i likhet med kommittén understryka de tekniska möjligheterna till och det pedagogiska behovet av audiovisuella hjälpmedel i utbildningen. Detta gäller i hög grad musikområdet till vilket kommittén enligt institutets mening dock inte tagit tillräcklig hänsyn.

Sveriges Radio instämmer i kommitténs allmänna värdering av utbildningsprogramverksamheten. Bild- och ljudprogram i olika distributionsformer utgör enligt *Sveriges Radio* ett verksamt medel att uppnå väsentliga utbildningsmål. *ABF* anser att de gångna årens verksamhet inom TRU och *Sveriges Radio* på ett övertygande sätt har dokumenterat bild- och ljudradioprogrammens möjligheter i utbildningen och framför allt på vuxenutbildningsområdet. Det finns därför enligt *ABF*:s mening realistiska förutsättningar för att ge programproduktionen den organisatoriska stabilitet och ställning, som krävs för ett mera systematiskt utnyttjande av bild- och ljudprogram i utbildningen. *Vuxenskolans* erfarenheter av programserier och studiematerial som producerats av TRU och SR/VUX är positiva. Enligt *vuxenskolans* bedömning skulle ett ökat utbud baserat på nära kontakter mellan den nya programenheten och studieförbunden med sina medlemsorganisationer skapa förutsättningar för att nå ut till nya grupper med vuxenutbildning. *TBV* konstaterar att utnyttjandet av ljud- och bildprogram i TBV:s cirkelverksamhet årligen ökar. *TBV* framför att användandet av audiovisuella hjälpmedel i cirkelverksamheten bl. a. bidrar till att belysa och få in verkligheten i cirkelarbetet på ett stimulerande sätt. Enligt *TCO*:s uppfattning ger de av kommittén redovisade utvärderingsresultaten otvetydiga uttryck för förstärkta behov hos olika mottagare av en fortlöpande och samlad produktion av AVM såväl för etersändning som för annan distribution. *SIF* ser positivt på den presentation och diskussion som sker i betänkandet angående värdet av ljud och bild i utbildningen, och instämmer i de huvudmotiv som där anges för användning av AVM i undervisningen. *SACO/SR* konstaterar att radio och TV:s möjligheter att snabbt nå ett stort antal individer med information har ett stort värde. Enligt *SACO/SR*:s mening borde man i högre grad kunna ge sig i kast med egen framställning av ljud- och bildmaterial på det lokala planet. En sådan produktion kan komplettera ett centralt producerat material och verka stimulerande på den allmänna inställningen till frågan om ljud och bild i undervisningen. *Statsföretag* understryker det positiva i att audiovisuella hjälpmedel används i olika undervisningssammanhang. AVM är, rätt använda, särskilt lämpade för att ge stimulans och skapa motivation, konkretisera

undervisningsinnehållet och bidra till alternativa former för samverkan, dialog och individualisering. Enligt Statsföretag är etermedierna särskilt värdefulla då de kan utnyttjas för AV-distribution av undervisning även till personer, som av geografiska eller personliga orsaker inte har möjlighet att delta i annan undervisning med AVM-inslag.

Brevskolan delar helt kommitténs uppfattning att insatser i form av AVM bidrar till att förverkliga samhällets mål att överbrygga utbildningsklyftorna mellan och inom generationerna och att en prioritering bör göras av de utbildningsmässigt mest eftersatta grupperna. Dessutom anser *Brevskolan* att vuxenutbildningen skall stimulera till engagemang i samhällsfrågor. *Brevskolan* menar att alla insatser som kan underlätta och påskynda utvecklingen inom dessa områden måste anses önskvärda. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* anser att det varit värdefullt om kommittén hade kunnat presentera en mer ingående undersökning kring relationen utbud/efterfrågan/användning/pedagogisk effekt. Enligt länsstyrelsens mening kan det förhålla sig så att utbudet vida överstiger utnyttjandet, och då det rör sig om stora ekonomiska belopp vore det viktigt att kartlägga orsakerna till en eventuell obalans. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* finner kommitténs konstaterande att det finns behov av ökade insatser med ljud och bild inom samtliga utbildningssektorer ganska ointressant. Ökade behov kommer alltid att upplevas inom alla verksamhetsområden menar länskolnämnden. I stället borde man diskutera vilka av de upplevde behoven av utbildningsprogram, som mottagarna verkligen är betjänta av att få tillgodosedda.

3.2 Inriktning och uppgifter

Många remissinstanser berör kommitténs förslag till inriktning och uppgifter för någon/några eller samtliga fyra utbildningssektorer – förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning – inom det föreslagna utbildningsprogramorganet. Flertalet remissorgan delar i huvudsak kommitténs uppfattning om de fyra sektorernas allmänna inriktning och uppgifter. I många remissyttranden, bl. a. från *socialstyrelsen*, *SÖ*, *AMS*, *Landsförbundet* och *HCK*, betonas vikten av kommitténs förslag om att behovet av program för och om handikappade barn och vuxna skall ägnas särskild uppmärksamhet i det föreslagna programorganets verksamhet. *Statens handikappråd* understryker att all programproduktion måste planeras med beaktande av handikappades problem och speciella behov. Det gäller program riktade till samtliga utbildningssektorer.

3.2.1 Förskolan

De remissinstanser som yttrat sig över kommitténs förslag till inriktning för förskolesektorn tillstyrker i allt väsentligt detta. *Socialstyrelsen* under-

stryker bl. a. att ljud- och bildprogram bör ses som ett viktigt inslag i förskolan. Ljud- och bildprogram för denna åldersgrupp bör vara utformade så att de leder till egna direkta upplevelser. Vidare bör programmen följas upp av samtal mellan personal, föräldrar och barn för att klarlägga och förtydliga värderingar, attityder och innehåll. Socialstyrelsen anser vidare att handledningar till programmen bör ges ut på olika språk samt att den tryckta annonseringen om förskoleprogram bör göras på de vanligaste invandrar språken. *SÖ* framhåller att det behövs ytterligare kartläggning och forskning för att ge språkligt handikappade barn ökad möjlighet att ta emot bildinformation. Behovet av textsatta TV-program för hörselskadade och döva barn har hittills enligt *SÖ* i ringa utsträckning tillgodosetts, varför utbildningsprogramorganet bör avsätta resurser för sådan textsättning. *Statens handikappråd* understryker att det är angeläget med program om handikappade barn i olika samhällssituationer riktade till barn i förskolan och ungdomsskolan för att på ett tidigt stadium motverka fördomar och negativa attityder till handikappade. Program riktade till förskolebarn där handikappade barn på ett naturligt sätt leker med andra barn kan enligt rådet ha stor betydelse för förskolebarns inställning och förståelse för olika handikapp. *Statens kulturråd* anser att produktionsbehovet för invandrarbarn särskilt bör beaktas av programorganet. Import och bearbetning av program bör enligt kulturrådet kunna tillhöra programorganets uppgifter. Vidare borde det enligt rådets mening vara möjligt att organisera import av program som kan distribueras genom invandrarföreningarnas försorg.

Barnfilmrådet understryker att man inte endast bör se till bildens och ljudets fördelar utan att man också bör vara uppmärksam på att en ökad användning av ljud och bild kan leda till ökad passivisering. Det är därför enligt rådets uppfattning nödvändigt att stimulera till kritiskt användande av ljud och bild. Rådet anser det också angeläget att stödja import av barnprogram på invandrar språk, att producera program för invandrarbarn samt att större resurser bör ges till utbildningsprogramorganet för produktion av handikappprogram. I detta sammanhang understryker rådet att det är angeläget att samhället vidtar åtgärder för att förse handikappade med apparater för uppspelning av ljud- och bildprogram. Speciella program bör göras för särskolans högstadium. Barnfilmrådet stöder förslaget om en fortsatt forskning om hur barn tillgodosör sig AVM samt betonar behovet av forskning kring underhållningsvåldets och dokumentär våldets effekter på barn. *Folkhögskoleutredningen* anser att i de ämnen som inordnas under begreppet föräldrautbildning bör studierna utökas genom intensivkurser och kampanjer. Vidare understryker utredningen att verksamheten inom detta område bör planeras så att folkhögskolans insatser kan vidgas och att uppläggningsen bör vara sådan att den främjar samspelet mellan folkhögskola och studieförbund. *SAB* betonar bibliotekens roll som förmedlare av information och barnkultur och framhåller att biblioteken därvid inte enbart får betraktas som en lokal för visning av rörliga bilder. Enligt *SAB:s* mening

bör utbildningsprogramorganet satsa på viss speciell produktion av inskolnings- och utbildningsprogram såväl på förskolans område som på övriga åldersstadier inom utbildningssektorn. *LO* anser det angeläget att produktionen av förskoleprogram riktas till såväl fem- och sexåringar som till yngre förskolebarn. Vidare understryker *LO* att radio- och TV-programmen skall utformas i enlighet med de pedagogiska mål som fastställts för förskolan. *TCO* anser bl. a. att alltför specialiserade program, som riktar sig till en bestämd målgrupp, bör undvikas. *TCO* delar inte kommitténs uppfattning om att produktionen i hög grad bör inriktas på samverkansproblem. Även om programproduktionen delvis kan behöva inriktas på sådana problem, finns det enligt *TCO*:s mening ett betydligt mer differentierat behov av fortbildning för förskollärare t. ex. inom vuxenpedagogik, kommunalkunskap m. m. Fortbildningen måste därför inriktas på många områden och inte begränsas till enbart den inriktning som kommittén förutsätter. *Sveriges Civilingenjörsförbund CF-STF* menar att det är viktigt att de grundläggande naturvetenskapliga begreppen och teknikorientering tas upp redan i förskoleprogrammen.

3.2.2 Ungdomsskolan

SÖ, som delar kommitténs uppfattning om utbildningsprogramorganets inriktning och uppgifter för ungdomsskolan, betonar bl. a. vikten av att utbudet för vissa delar av ungdomsskolan och då speciellt gymnasieskolan ökar. *SÖ* framhåller också att programorganet även bör producera program för de yrkestekniska linjerna inom gymnasieskolan. Enligt *SÖ*:s mening är det vidare angeläget med produktion för elever med särskilda behov samt viktigt att särskilt material för hemspråksträning produceras för invandrarelever i grundskolan. Beträffande kommitténs mening om att det föreligger behov av särskilda fortbildningsinsatser för skolpersonal anför *SÖ* att dessa insatser främst bör avse metodiska frågor vid användning av ljud och bild, t. ex. medieval. Man bör därvid beakta hur programorganets erfarenheter och resurser bäst kan utnyttjas i sådana sammanhang och finna former för samverkan mellan enheten och centrala och regionala organ. *Statens handikappråd* framhåller att elever i såväl ungdomsskolan som högskolan bör informeras om de handikappades situation genom program om handikappade som en del av samhället. *Statens kulturråd* vill mot bakgrund av den diskussion som förts med anledning av förslagen från utredningen om skolans inre arbete peka på betydelsen av en förskjutning av tyngdpunkten i skolans arbete från den rent verbala kunskapsförmedlingen mot en varierad metod där elever med skilda förutsättningar tillgodoses bättre. Ljud- och bildprogram bör i stor utsträckning inriktas på att förmedla och stimulera till upplevelser där den estetiska eller konstnärliga uttrycksformen bör få en ökad plats. *SAB* anser att radions förplanerade och förproducerade studiematerial med ljudband, som distri-

bueras till skolorna via AV-centralerna, utgör det bästa utbudet för ungdomsskolan. En satsning på att hålla detta material aktuellt bör enligt SAB:s mening prioriteras. SAB anser vidare att produktionen av gymnasieprogram bör kompletteras med åtgärder för att stimulera till ökad användning av AVM i gymnasieskolan. Bristen på lämpliga AVM för denna skolförform har enligt SAB:s mening medfört ett minskat intresse för AVM hos både lärare och elever i gymnasieskolan. *Statens institut för läromedelsinformation* betonar nödvändigheten av att programorganets inriktning i första hand koncentreras till sådana elevgrupper och sådana moment i undervisningen, där radio och TV har särskilda och unika förutsättningar att göra en god insats. Enligt institutet talar inte enbart pedagogiska och ekonomiska skäl för en sådan ståndpunkt utan också hänsynen till Liber Läromedel. Vidare understryker institutet behovet av ett intimt samarbete mellan institutet och det nya organet när det gäller insatser på bristområdena. *LO* framhåller att det är angeläget att radio- och TV-programmen såväl i förskolan som i ungdomsskolan används för att förmedla information om och skapa kontakt med föreningslivet. *TCO* konstaterar att programutbudet för ungdomsskolan under senare år inriktats mot de större målgrupperna och att det nu finns skäl att överväga om produktionen även kan inriktas mot andra målgrupper, t. ex. små elevgrupper och då speciellt i de fall där man genom radio/TV bättre kan förse dessa med ett omväxlande och intresseväckande material. Vidare anser *TCO* att man vid val av programinslag bör pröva vilka som kan tjäna som komplement till andra förlagsproducerade läromedel och att hänsyn därvid bör tas till sådana moment eller undervisningsområden där radio/TV har speciella förutsättningar att skapa stimulans, individualisering och elevaktivitet. *TCO* pekar även på att det finns behov av AVM inom de yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan och i arbetsmarknadsutbildningen. *SACO/SR* anser det angeläget att såväl lärare som elever deltar i planeringsarbetet för programproduktionen inom ungdomsskolan. Vidare anser *SACO/SR* det rimligt att AVM i ungdomsskolan i första hand tillgodoses genom produktion av ett grundutbud. *RHS*, som betonar att AVM inom ungdomsskolan främst bör gälla områden där bild- och ljudprogram har unika förutsättningar, ställer sig tveksam till att detta kräver en mer omfattande specialproduktion. Enligt *RHS* torde det ordinarie utbudet i radio och TV vara tillräckligt under förutsättning att det görs lätt tillgängligt. Specialproducerade program för ungdomsskolan bör enligt *RHS* främst avse sådana ämnesområden som av olika skäl ägnas mindre intresse av läromedelsproducenterna, t. ex. specialundervisningen, invandrarundervisningen och B-skolan. *Sveriges Civilingenjörskörbund CF-STF* finner det angeläget att skolprogramutbudet används för yrkesvägledning och information om yrken och utbildningsvägar.

3.2.3 Högskolan

UKÄ anför att de yttranden som inkommit från läroanstalterna i huvudsak varit positiva till kommitténs förslag angående utbildningsprogramorganets planerade verksamhet inom högskoleområdet. Läroanstalterna betonar samtidigt att deras egna AV-centraler är och bör vara de viktigaste producenterna av AVM inom högskolan. UKÄ framhåller i detta sammanhang vikten av att möjligheterna ökas för att producera läromedel lokalt. Remissinstanserna inom UKÄ-området har genomgående betonat behovet av AVM i den högre utbildningen och UKÄ instämmer i kommitténs bedömning att övervägande skäl talar för en fortsatt och utökad användning av AVM inom högskolan. UKÄ anser vidare att frågan om utbildning om audiovisuella läromedel bör beaktas inom ramen för den fortsatta utvecklingen av pedagogisk utbildning av högskolelärare. Därvid bör tyngdpunkten snarast ligga på metodiska och planeringsmässiga frågor och således inte bara på det tekniska handhavandet av apparaturen. *Statens kulturråd* konstaterar att utbildning för kultur- och informationsyrken inte har berörts i betänkandet och understryker att man även inom dessa områden bör ta hänsyn till de pedagogiska problem som uppstår vid de mindre utbildningsvägar som med begränsade lärarresurser ändå har krav på en bred och varierad utbildning. *Folkuniversitetet* anser att en ambition till ökad användning av AVM måste utgå från en noggrann analys av de institutionella och studieorganisatoriska förhållanden som präglar högskolan. Man måste bl. a. observera mångfalden av ämnesområden, lokala forskningsintressen och de i förhållande till ungdomsskolan jämförelsevis små elevgrupperna. *Folkuniversitetet* understryker vidare kommitténs betoning av lokal produktion inom högskoleområdet. *SFS* instämmer i att en ökad produktion och användning av AVM bör utgå från den lokala produktionsnivån och att den bör ges stark anknytning till de lokala kursledarna och de studerandes kursvärderingar. De lokala produktionsenheterna måste enligt *SFS*'s mening tilldelas ökade materiella och personella resurser för att kunna möta och i vissa fall tillgodose en ökad efterfrågan. För en produktion av material som kräver mer avancerad teknik är tillgång till centrala produktionsresurser en nödvändighet. *Nämnden för socionomutbildning* framhåller önskvärdheten av ett större utnyttjande inom socionomutbildningen av i synnerhet TV för återgivande av befintliga inspelningar i form av videoband och för produktion av egna undervisningsinslag. För sociala linjen vid socialhögskolorna är en utveckling i denna riktning av särskilt intresse.

3.2.4 Vuxenutbildningen

SÖ, som i allt väsentligt instämmer i kommitténs förslag angående inriktning för vuxenutbildningssektorn, konstaterar att TRU huvudsakligen

har inriktat sin verksamhet mot folkbildningen och att program för och i samråd med den kompetensinriktade vuxenutbildningen inte förekommit i någon större utsträckning. Utbildningsprogramorganet bör enligt SÖ:s mening även inrikta sin verksamhet mot den kompetensgivande vuxenutbildningen. Detta gäller även information till och inskolning av lärare. Vidare anför SÖ att programorganet i sin verksamhet bör ta hänsyn till det behov av programproduktion som föreligger inom arbetsmarknadsutbildningen samt för invandrare. AMS ser mycket positivt på kommitténs förslag om AVM inom vuxenutbildningen och anser det bl. a. vara angeläget att via AVM ge de vuxenstuderande information om arbetsmarknaden. AMS anför vidare att etersänd undervisning för hemarbetande kvinnor kan underlätta övergången till arbetslivet när de önskar börja förvärvsarbete. *Folkhögskoleutredningen* understryker att vuxenutbildningen skall bedrivas så att den ökar den enskilda människans medvetande om sina egna och om världens villkor. Utredningen anser vidare att AVM rätt använt gör lärostoffet mer tillgängligt, stimulerar till engagemang och underlättar förståelse och inläring. Vidare anser utredningen att samhället bör vidta åtgärder, som leder till att enskilda studerande erbjuds kompletterande studieinslag. De enskilda studierna bör berikas av intensivkurser, som anordnas som korta kurser vid folkhögskola. Folkhögskoleutredningen framhåller dessutom vikten av kontakter och samverkan med folkhögskolor och studieförbund vid produktion av vuxenutbildningsprogram. SAB framhåller att ett ökat samarbete mellan ungdomsskolan, bibliotek och studieorganisationer inom kommunen kan bidra till ökad effektivitet och reducerade kostnader för vuxenundervisningen i kommunen. Exempel på aktuella samarbetsområden är gemensamma inköp, samutnyttjande av lärare, lokaler, apparatur och AVM m. m. SAB pekar också på möjligheten att i samarbete med lokala handikapporganisationer nå ut med information och utbildning, där AVM ingår som naturliga element. Exempel på detta är lokala taltidningar, som kan upplysa om utbildningsmöjligheter eller innehålla vissa direkt undervisande moment.

ABF delar helt kommitténs uppfattning om att insatserna på AVM-området bör utgå från de övergripande målen för samhällets vuxenutbildningspolitik samt att de största och mest angelägna uppgifterna är att tillgodose utbildningsbehoven för de eftersatta grupperna i samhället. ABF anför vidare att en AVM-produktion som utgår från mål och grundvärderingar inom organisationer och folkrörelser kommer att få ökad aktualitet under de närmaste åren. ABF förutsätter att utbildning, som är direkt relaterad till de fackliga organisationernas mål och uppgifter och utformad i samförstånd med dessa organisationer, skall anses ligga inom ramen för samhällets vuxenutbildningspolitik. *Folkuniversitetet* framhåller beträffande kommitténs förslag om att de utbildningsmässigt mest eftersatta grupperna skall prioriteras i produktionen inom vuxenutbildningssektorn, att detta inte får innebära att alla kurser m. m. läggs på en elementär nivå. En

mängd områden och andra nivåer bör enligt Folkuniversitetets mening tillgodoses vid produktion av AVM. *Vuxenskolan*s erfarenheter av programserier och studiematerial som producerats av TRU och SR/VUX är positiva. *Vuxenskolan* anser att den nya programenheten i första hand bör inrikta sig på produktion av program och studiematerial för bearbetning i grupper och då företrädesvis studiecirklar. Möjligheterna till samverkan med folkhögskolan i form av ämneskurser bör också tas till vara. *TBV* betonar att de olika studieförbunden har skilda möjligheter att nå olika grupper av samhällsmedborgare och att det därför är viktigt att vid behovsinventeringar och planering beakta detta. *LO* framhåller att för att programmen inom vuxenutbildningssektorn skall få en ändamålsenlig utformning krävs ett nära samarbete mellan å ena sidan utbildningsprogramorganet och å andra sidan folkbildningsorganisationerna, fackföreningsrörelsen och andra folkrörelser. *TCO* framhåller särskilt värdet av eterdistribuerade inslag i flermediesystem avsedda för olika former av gruppstudier. Dessa utbildningsprogram måste dock, när de samtidigt vänder sig till allmänheten eller när deltagarna i gruppstudierna förutsätts följa programmen vid sändningstillfällena, placeras på för flertalet tillgängliga sändningstider. *TCO* pekar också på det stora behov av utbildning som organisationerna på arbetsmarknaden inom kort står inför med anledning av starkt förändrad arbetsmiljö och arbetsrättslagsstiftning. Möjligheterna till AVM-insatser för att konkretisera och levandegöra dessa förändringar bör enligt *TCO*:s mening undersökas. *SACO/SR* instämmer i att behovet av utbyggd AVM-service av många skäl kommer att öka. Den kommunala vuxenutbildningen bör enligt *SACO/SR*:s mening inte vara sämre lottad än ungdomsskolan på AVM-området, även om en starkt individualiserad och tidsmässigt pressad undervisning ger något färre möjligheter till att utnyttja sådant material.

KF anser att den av kommittén formulerade målbeskrivningen för vuxenutbildningen skall vidgas så att den även innefattar aktivt stärkande av konsumenternas ställning i samhället. Vidare anser *KF* att utbildningsprogramorganet i samarbete med folkrörelserna bör framställa ett utbud för folkrörelsernas verksamhet och att även denna verksamhet skall betalas via medel som anvisas ur riksstat. *Statsföretag* påpekar att många vuxna ställer sig mycket positiva till studiecirkelstudier och till korrespondensstudier och att det därför vore befogat att i stor utsträckning integrera radio- och TV-undervisning med studiecirkelverksamhet och korrespondensundervisning. *Statsföretag* anser det angeläget att framhålla det värdefulla i den tvåvägskommunikation med pedagogisk och ämnesmässig expertis, som genom korrespondensundervisning kan erbjudas inte bara enskilda studerande utan också studiecirklar och då främst icke lärarledda cirklar. *Brevskolan* framhåller värdet av att de folkrörelseanknutna studierna blir tillgodosedda med etersändning. Då det pedagogiska värdet hos ett studiematerial inte ovillkorligen är beroende av om det sänds i eter eller ej anser *Brevskolan* att etermedias speciella fördelar skall vägleda ut-

nyttjandet. Brevskolan anser att etersändning bör förbehållas program för stimulans och information om vuxenstudier samt program för enskilda studerande som av olika skäl inte kan delta i annan vuxenutbildning. Vidare anser Brevskolan att utbildningsprogramorganet kan göra speciella insatser inom kulturområdet.

3.3 Nya distributionsformer – videogram och kabel-TV

Kommittén konstaterar att det finns risk för att videoindustrin blir dominerad av kortsiktiga kommersiella intressen. Vidare redogör kommittén för de försök med kabel-TV, som TRU utfört tillsammans med Sveriges Radio och Kiruna kommun, och anför i detta sammanhang att det skulle vara värdefullt med en vidgad försöksverksamhet med kabel-TV. *Statens kulturråd*, *TCO* och *ABF* delar kommitténs uppfattning att det är viktigt att samhället tar ett aktivt ansvar för produktion av videogram inom utbildnings-, kulturella- och informativa ändamål för att förhindra att kommersiella intressen helt kommer att dominera marknaden. Statens kulturråd anför vidare att det inom kulturområdet finns klart dokumenterade behov av videogramproduktion. Beträffande förslaget om ytterligare försöksverksamhet med kabel-TV anser rådet att satsningar inom detta område måste noga vägas mot en alternativ användning av de stora ekonomiska medel som därvid erfordras. Kulturrådet vill dessutom utifrån erfarenheterna med distributionsförsöken med videokassetter vid bibliotek understryka att dessa enbart fungerar negativt, såvida inte upplevelserna bearbetas i dialog och via andra aktiviteter med vuxna och barn. Behovet av personal ökar därför med antalet apparater. Rådet påpekar vidare att det är olyckligt att landsting och kommuner använder olika videosystem. Detta innebär att all samverkan mellan kommun och landsting i arbetet med video omöjliggörs. *Televerket* ställer sig positivt till en vidgad provverksamhet med kabel-TV och är intresserat av att delta i en sådan verksamhet. *Televerket* anför att det därvid framstår som naturligt att verket anförtros uppdraget att sköta anläggning och teknisk drift av eventuella kabel-TV-nät i Sverige.

3.4 Regional och lokal verksamhet

Kommittén föreslår att den regionala konsulentverksamheten bör byggas ut inom vuxenutbildningsområdet samt att programorganet försöksvis bör pröva värdet av regionalt placerade konsulenter även inom andra utbildningssektorer.

Förslaget om att den regionala konsulentverksamheten bör byggas ut inom vuxenutbildningen tillstyrks bl. a. av *folkhögskoleutredningen*, *LO*

och *TBV*. Folkhögskoleutredningen föreslår i detta sammanhang att man vid en utbyggnad av denna verksamhet inom vuxenutbildningen söker samverkan med folkhögskolor. Enligt *LO:s* mening är systemet med regionala konsulenter för vuxenutbildning så värdefullt att det bör byggas ut till hela landet. *LRF*, som tillstyrker förslaget, framhåller vikten av en nära kontakt med lokala förhållanden och lokala anordnare. *LRF* anser vidare att i den utsträckning resurser kan åstadkommas bör produktionen kunna ske även regionalt som ett komplement till den centrala produktionen. *SÖ* konstaterar att erfarenheterna från *TRU:s* försöksverksamhet med regionala konsulenter varit positiva men att erfarenheterna dock är alltför begränsade för att man med dem som grund skall kunna fatta beslut om vilken omfattning en eventuell konsulentverksamhet skall ha. *SÖ* föreslår att försöksverksamheten med regionala konsulenter inom vuxenutbildningen därför skall fortsätta. Remissinstanserna inom *SÖ*-området är splittrade vad gäller förslaget om en regional konsulentverksamhet för vuxenutbildningen. *Skolstyrelserna i Kiruna, Lidingö och Halmstad* och *länsskolnämnden i Kronobergs län* är positiva till förslaget. *Länsskolnämnderna i Kristianstads, Kalmars, Jämtlands och Kopparbergs län* anser att sådana konsulenter bör knytas till länsskolnämnderna. *Skolstyrelsen i Malmö* ställer sig tveksam till förslaget och ser hellre en fortsatt försöksverksamhet. *Länsskolnämnden i Gotlands län* är tveksam till förslaget men understryker starkt behovet av läromedelskonsulenter vid länsskolnämnderna efter indragningen av *LPH*-föreståndartjänsterna. *Skolstyrelsen i Linköping* avstyrker förslaget om särskilda konsulenter och anser att informationen bör kanaliseras genom lokala och/eller regionala läromedelscentraler. *Statens handikappråd* och *HCK* anför att det är nödvändigt att de regionala konsulenterna får kunskaper om de olika handikappgruppernas speciella problem och behov av stödåtgärder samt att de regionala konsulenterna samarbetar med lokala handikapporganisationer. *SAB* anser att den föreslagna konsulentverksamheten även borde innefatta biblioteksservice till barn samt till vuxna som arbetar med barn i förskolan. Remissinstanserna inom *SÖ*-området är likaså splittrade när det gäller förslaget om att inrätta en särskild regional konsulentverksamhet för ungdomsskolan.

Kommittén föreslår att ett organiserat samarbete bör prövas mellan programorganet, lokalradion och lokala utbildningsanordnare i syfte att bygga ut verksamheten med regional produktion.

SÖ anser att de lokala tekniska produktionsresurser, som finns på olika håll, och det betydande pedagogiska och metodiska kunnandet hos lärarna bör kunna utnyttjas vid den typ av läromedelsproduktion som programorganet skall bedriva. *Radioutredningen*, som bl. a. har i uppdrag att ta ställning till hur stor andel av produktionen som distrikten bör svara för, framhåller att frågor rörande decentralisering, regional produktion och distriktsverksamhet är av mycket stor betydelse för den framtida rundradioverksamheten. *Radioutredningen* anser att kommittén borde ha

ägnat frågan om decentraliseringen av utbildningsprogram större uppmärksamhet. Enligt radioutredningen är det av stor betydelse att utbildningsprogramorganet får i uppdrag att pröva olika former för decentraliserad produktion av både radio och TV-program samt att programorganet utöver det föreslagna samarbetet med lokalradion etablerar kontakter och utvecklar lämpliga samarbetsformer med Sveriges Radios distriktsorganisationer.

Sveriges Radio understryker värdet av en lokal förankring av utbildningsprogrammen och anser att det torde finnas goda förutsättningar för ett samarbete mellan utbildningsprogramorganet och Sveriges Radio/Sveriges Lokalradio. Sveriges Radio vill i detta sammanhang peka på möjligheten att förena den regionala konsumenten och den lokala utbildningsprogramproducenten i en tjänst. UKÄ anser i likhet med *rektorsämbetet vid universitetet i Lund* att institutionernas primära behov ligger inom de lokala möjligheterna till läromedelsproduktion och att det är viktigt att möjligheterna ökas att producera läromedel lokalt. *Rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala* anser att lokala program möjliggör en lokal anknytning och snabb förnyelse, stimulerar till lärarengagemang, kan produceras på en relativt enkel teknisk nivå till låg kostnad och är direkt inplanerade i undervisningen så att de kommer till intensivt utnyttjande.

3.5 Övriga uppgifter

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganet skall få möjlighet att bedriva viss annan verksamhet, som har nära anknytning till produktion av utbildningsprogram, t. ex. information, metodisk och teknisk rådgivning samt bevakning av utvecklingen inom medieområdet. Vidare föreslås utbildningsprogramorganet få möjlighet att i viss utsträckning göra produktioner tillsammans med eller på beställning av annan part. Kommittén anger vissa riktlinjer som föreslås gälla vid sådan verksamhet.

SÖ konstaterar att kommittén inte klart preciserar vilka uppgifter utbildningsprogramorganet avses få vad gäller utvecklingsarbete inom undervisningsområdet. Enligt SÖ:s mening skall det utvecklingsarbete som programorganet skall bedriva begränsas till det egna verksamhetsområdet.

LRF tillstyrker kommitténs förslag vad gäller samprojekt. SÖ finner att de riktmärken, som kommittén uppställer för samprojekt, innehåller en rad oklarheter. Dessa skulle enligt SÖ:s mening kunna leda till konflikter med radiolagens bestämmelser om förbud mot förhandsgranskning. Enligt SÖ bör program i samprojekt inte få etersändas. *Lantbruksstyrelsen*, som har goda erfarenheter av samprojekt med TRU, delar inte kommitténs uppfattning om att samprojekt endast skall ske i undantagsfall. Enligt styrelsen bör sådana projekt mycket väl få förekomma. Styrelsen delar kommitténs

uppfattning om att det bör vara utbildningsprogramorganet som avgör huruvida ett samprojekt skall komma till stånd eller inte. *Radioutredningen* understryker att samprojekt måste utformas så att utbildningsprogramorganets integritet skyddas. *Sveriges Radio* anser att eftersom utbildningsprogramorganets verksamhet skall bedrivas med samma integritet gentemot myndigheter och organisationer, som gäller för *Sveriges Radio*, bör den externa finansieringen ej få avse program utom i de fall då samarbetspartnern är *Sveriges Radio*, *Sveriges Lokalradio* eller utländskt rundradioföretag. *Vuxenskolan* anser i likhet med kommittén att egna projekt bör dominera programorganets verksamhet, men understryker starkt att studieförbund och andra folkrörelser bör ges möjlighet att medverka i behovsinventeringen och vid prioriteringen mellan de önskemål som framförs. *Vuxenskolan* finner det vidare angeläget att resurser avdelas för projekt i samarbete med en eller flera organisationer samt att sådana möjligheter bör skapas såväl centralt som lokalt. *TCO* ansluter sig till kommitténs förslag att samprojekt skall vara tidsbegränsade och skall avse enstaka och begränsade insatser som inte skall kunna förlängas. Bestämmelserna för samprojekt bör enligt *TCO* utformas så att företagets integritet skyddas. *TCO* påpekar vidare att om samprojekt skall kunna förekomma måste utbildningsprogramorganet ensamt svara för alla kostnader i samband med produktion av ljud- och bildprogram och den totala beslutanderätten över dessa programs utformning måste ligga hos utbildningsprogramorganet. *SIF* uttalar betänkligheter mot de riktlinjer kommittén föreslår skall gälla för samprojekt och menar att om dessa riktlinjer följs kan företagets integritet allvarligt ifrågasättas hos mottagarna av programorganets produkter.

SÖ och *LRF* delar kommitténs mening vad gäller beställningsprojekt. *Radioutredningen* ställer sig tveksam till beställningsprojekt och understryker starkt att sådan produktion endast får ges marginell omfattning. *Sveriges Radio* ställer sig tveksam till den av kommittén förutsedda omfattningen av beställningsproduktion och de intäkter som kan väntas uppstå. *TCO* understryker att beställningsprojekt inte får tillåtas utgöra annat än en mindre del av produktionsverksamheten. *SIF* anser att det från integritetssynpunkt är viktigt att beställningsproduktionen inte tillåts expandera både vad gäller antalet produktioner och omfattningen av desamma.

3.6 Utbildningsprogramverksamhetens finansiering

Kommitténs uppfattning, om att statligt stöd bör utgå för bild- och i viss mån ljudproduktion samt att detta stöd bör utgå direkt till producenten av utbildningsprogrammen, delas eller lämnas utan erinran av *SO*, *lantbruksstyrelsen*, *AMS*, *statens kulturråd*, *statens institut för läromedelsinformation*, *SSK*, *radioutredningen*, *utredningen om reklam i videogram*, *Svenska kommunförbundet*, *LO*, *TCO*, *SIF*, *KF* och *Brevskolan*.

Radioutredningen, som tillstyrker förslaget, anser att förutsättningen för att utbildningsprogramorganet skall kunna bedriva sin verksamhet obundet av skilda myndigheter är att det statliga stödet utgår direkt i producentledet. LRF biträder kommitténs mening att ett statligt stöd är nödvändigt för produktion av AVM, men understryker starkt att en ensidig inriktning av det statliga stödet kan medföra risker för en statlig monopolisering av hela AVM-området. LRF anser vidare att det statliga stödet via *statens institut för läromedelsinformation* till privat läromedelsproduktion bör öka kraftigt i samband med att utbildningsprogramorganet bildas samt att sådant stöd även bör utgå till produktion av AVM. LRF förordar i detta sammanhang att frågan om ett fristående planeringsorgan för en mer övergripande planering av hur behovet av läromedel skall tillgodoses bör prövas ytterligare. *Sveriges Radio* vill i avvaktan på förslagen från radioutredningen inte ta ställning till hur utbildningsprogramorganet skall finansieras. *Sveriges Radio* anför dock att oberoende av hur finansieringen skall ske bör medlen utgå direkt till producenten av utbildningsprogrammen. FSL framhåller att statligt stöd för läromedelsproduktion även fortsättningsvis bör fördelas via statens institut för läromedelsinformation, som i samverkan med SÖ och UKÄ har att verkställa statsmakternas beslut inom det utbildningspolitiska området. FSL anför vidare att för den del av utbildningsområdet, som avser täcka minoritetsgruppers och speciella institutioners behov, bör samtliga förlag konstitueras ett konsortium som med av statens institut för läromedelsinformation tilldelat produktionsstöd genomför sådana produktioner utan krav på kommersiell vinst.

3.7 Organisatorisk ställning

Samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan tillstyrker kommitténs förslag om att lägga samman TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX till ett särskilt utbildningsprogramorgan. Bland dem som tillstyrker förslaget återfinns bl. a. RRV, statskontoret, UKÄ, SÖ, statens kulturråd, folkhögskoleutredningen, SSK, radioutredningen, statens institut för läromedelsinformation, *Sveriges Radio*, ABF, Folkuniversitetet, LO och TCO, AMS, som ansluter sig till kommitténs förslag, menar att en sammanläggning av enheterna kommer att innebära att de personella och tekniska resurserna som satsas på utbildning kan utnyttjas optimalt, samtidigt som samordningsfrågor rörande bl. a. prioritering av insatser i den statliga utbildningspolitiken underlättas.

Flertalet av de remissinstanser som ansluter sig till förslaget om att inrätta ett utbildningsprogramorgan tillstyrker likaså förslaget om att detta skall utgöra en fristående enhet under utbildningsdepartementet. Radioutredningen finner inga avgörande principiella skäl

mot kommitténs förslag. *Svenska kommunförbundet* har inget att erinra mot förslaget om att utbildningsprogramorganet skall utgöra en självständig organisation förutsatt att samarbete kan etableras med Sveriges Radio. *Sveriges Radio* anser att utbildningspolitiska skäl talar för ett fristående utbildningsprogramorgan men anser att frågan om organets slutgiltiga organisatoriska placering bör avgöras först när förslagen från radioutredningen föreligger. Beslutet om sammanläggning bör enligt Sveriges Radios mening fattas av riksdagen redan under våren 1976. Detta beslut bör också innefatta beslut om starttid för utbildningsprogramorganet i dess slutgiltiga organisationsform samt riktlinjer för hur verksamheten skall bedrivas under den mellanliggande tiden. Ledamoten Gunnar Hallingberg i Sveriges Radios styrelse har i ett särskilt yttrande förordat att programproduktionen skall decentraliseras. *FSL* föreslår att TRU:s och SR/UTB:s nuvarande tekniska produktionsresurser sammanförs till ett inom Statsföretag fristående aktiebolag med uppgift att parallellt och i fri konkurrens med andra företag och organisationer på marknaden svara för den tekniska produktionen av ljud och bild grundat på av enskild beställare utarbetat manuskript eller synopsis. *FSL* anför att TRU:s och SR/UTB:s särkunkaper inom det tekniska området på detta sätt bäst skulle komma att utnyttjas. *SIF* anser att de skäl som kommittén anför mot en inordning av programorganet inom Sveriges Radio är svaga och ej motsvarar de nackdelar som uppstår genom att den nya enheten särskiljs från Sveriges Radio. *SIF* förordar i stället att utbildningsprogramorganet placeras inom Sveriges Radio. Enligt förbundets mening tillgodoses därigenom två väsentliga krav nämligen skyddet för den företagsmässiga och programmässiga integriteten och tillgången på en varierad och mångsidig teknik till rimliga kostnader. *Sveriges Civilingenjörsförbund CF-STF* ställer sig tveksam till kommitténs uppfattning om att programorganet, som föreslås finansieras med allmänna medel, skall ha till uppgift att både planera och producera utbildningsprogram. Förbundet menar att andra organisatoriska former, som kunnat uppfylla de krav som följer av att monopoliserad eterdistribution kommer att hänga samman med programorganets verksamhet, borde ha diskuterats. *SAF* anser att starka skäl talar för att organet ingår som en enhet i Sveriges Radio. *SAF* motiverar detta med att programorganet på så sätt får en självständig ställning gentemot utbildningsmyndigheterna.

3.8 Sändningsrätt och sändningsutrymme i etern

Kommitténs förslag om att utbildningsprogramorganet bör få egen sändningsrätt i etern tillstyrks av ett flertal remissinstanser däribland statskontoret, *UKÄ*, *SÖ*, massmedieutredningen, utredningen om reklam i videogram, folkhögskoleutredningen, *Folkuniversitetet*, *Vuxenskolan*, *ABF*, *TBV*, *KF* och *Brevskolan*. *Televerket* har från distributionssynpunkt inget att erinra mot att programorganet får egen sändningsrätt i televerkets

nuvarande sändningskanaler. AMS, som tillstyrker förslaget, anser att målen för verksamheten bäst kan uppfyllas om utbildningsprogramorganet erhåller egen sändningsrätt. *Radioutredningen* framför att eftersom distributionskanalerna i etern ytterst disponeras av samhället är det från samhällssynpunkt rimligt att programorganet självt förfogar över en del av det tillgängliga sändningsutrymmet. Utredningen påpekar dock att sändningsrätten för det nya programorganet visserligen skulle omfatta utbildningsområdet men att det inte kan innebära ensamrätt för organet att sända utbildningsprogram. *Sveriges Radio* anser i likhet med kommittén att utbildningsprogramorganet självt bör få rätt att avgöra vilka program som skall sändas. *Sveriges Radio* påpekar dock att begreppet ensamrätt inte kan användas eftersom kompetensområdena för olika sändningsrättsinnehavare inte klart definieras. Enligt *LO* bör utbildningsprogramorganet för att det självständigt skall kunna planera och genomföra verksamheten och för att det skall komma ifrån konkurrensen mellan vissa utbildningsprogram och *Sveriges Radios* allmänna programverksamhet om attraktiva sändningstider tillförsäkras egen sändningsrätt, särskilt avdelat sändningsutrymme, eget programansvar och möjlighet till eget programval. *SIF* anser att lösningen med ett självständigt utbildningsprogramorgan med egen sändningsrätt inom samma kanalutrymme som de existerande TV- och radioproduktionsenheterna förefaller otymplig. Enligt *SIF*'s mening blir egen sändningsrätt rimlig om man samtidigt tilldelar programorganet en egen kanal. *SIF* anser att all tablåplanering för såväl programorganet som för TV 1 och TV 2 kommer att omöjliggöras såvida man inte etablerar gemensam sändningsplanering. Detta talar enligt *SIF* för en närmare samordning mellan enheterna i stället för en uppdelning på helt skilda företag.

Vad gäller fördelningen av sändningsutrymme anför kommittén att detta i första hand bör ske genom överenskommelser mellan programorganet och *Sveriges Radio* samt att i de fall överenskommelse inte kan träffas bör frågan hänskjutas till en av regeringen utsedd person för avgörande. *Radioutredningen*, *Sveriges Radio*, *TCO* och *SIF* avstyrker förslaget om att tvister rörande sändningstiden skall lösas av en av regeringen utsedd person. *Radioutredningen* föreslår att de stora ramarna för *Sveriges Radios* resp. utbildningsprogramorganets sändningsutrymme får anges i koncessionsavtal eller på annat lämpligt sätt. Programföretagen får sedan förhandla sig fram till praktiskt tillämpbara lösningar. Om programföretagen misslyckas vid dessa förhandlingar får regeringen fälla avgörandet i fråga om den mer långsiktiga planeringen.

Med den utökade verksamhet som kommittén föreslår för utbildningsprogramorganet beräknas sändningsutrymmet i TV uppgå till ca 500 timmar/år och i radio till ca 1 000 timmar/år. Detta aktualiserar enligt kommittén frågan om ett fjärde ljudradionät. Vidare anser kommittén att det bör prövas om även TV 2 kan användas för sändning av utbildningsprogram på dagtid.

Radioutredningen, som bl. a. har att överväga frågor rörande sändningsutrymme i etern, påpekar att man f. n. inte kan ta ställning till programorganets behov och önskemål om sändningstider. *Radioutredningen* anser därför att utbildningsprogramorganet och Sveriges Radio under en övergångstid bör förhandla om sändningsutrymme på liknande sätt som nu sker mellan TRU och Sveriges Radio. Även *Sveriges Radio* anser att ställningstaganden rörande programorganets sändningsutrymme bör uppskjutas i avvaktan på radioutredningens kommande förslag. Sveriges Radio finner i likhet med kommittén att det f. n. inte är motiverat att bygga ut en tredje TV-kanal, medan behovet av en fjärde ljudradiokanal bedöms vara mer närliggande. Sveriges Radio påpekar dock att med den ökade sändningstid i en ljudradiokanal som föreslås av kommittén blir det nödvändigt att införa en fjärde ljudradiokanal. Sveriges Radio anser att en sådan reservation av sändningstid inte bör få göras utan att man i stället bör pröva olika vägar för att minska utbildningsprogrammets eterutrymme under dagtid.

3.9 Förhållande till myndigheter och till Sveriges Radio

UKÄ, *TCO*, *Vuxenskolan* och *SIF* delar kommitténs uppfattning om att de regler som gäller för myndigheternas förhållande till radioverksamheten även bör gälla beträffande deras förhållande till den nya programnheten. *SÖ*, som likaså tillstyrker kommitténs förslag, anser att man så långt möjligt bör söka precisera de relationer som skall råda mellan det fristående utbildningsprogramorganet och myndigheter, andra samhällsorgan och organisationer. Man måste söka nå och upprätthålla en rimlig balans som dels värnar om programorganets integritet dels garanterar att samhällets mål för olika utbildningsområden tillgodoses.

SÖ och *radioutredningen* delar kommitténs syn på gränsdragning mellan utbildningsprogramorganets och Sveriges Radios programverksamhet. *Sveriges Radio* anser i likhet med kommittén att det inte är möjligt att ange företagets och det nya programorganets programuppgifter så exakt att alla gränsdragningsproblem bortfaller. Sveriges Radio anser dock att riktlinjerna för gränsdragning borde ha preciserats mer ingående och konstaterar att kommittén löst denna fråga otillfredsställande. Sveriges Radio, som i sitt yttrande refererar till en av European Broadcasting Union formulerad definition av utbildningsprogram, anser bl. a. att det nya organets program inom vuxenutbildningsområdet och den eterdistribuerade delen av högskoleutbudet som regel bör vara i serieform och integrerade i ett sammanhang vid sidan om programmen, såsom i förväg organiserade studiecirklar eller kurser och/eller mer omfattande trycksaker. Vad gäller förskolesektorn påpekar Sveriges Radio att dess barnredaktioner har ett omfattande utbud av program för förskolebarn samt att många av dessa

program är av samma karaktär som TRU:s förskoleprogram, något som motiverar ett samråd mellan utbildningsprogramorganet och Sveriges Radio. *SIF* anser att svårigheterna att göra gränsdragningar mellan program avsedda för utbildning och allmänna program leder till slutsatsen att närmare samarbete mellan utbildningsprogramproduktion och produktion av allmänna program är nödvändigt. Ett sådant närmande främjas enligt *SIF*:s mening av att utbildningsprogramorganet ligger inom Sveriges Radio och att företaget får ett uttalat ansvar för att beakta utbildningsaspekterna i sin verksamhet.

Beträffande kommitténs förslag att utbildningsorganet skall ha möjlighet att få tillgång till vissa resurser inom Sveriges Radio såsom t. ex. teknik samt tillgång till Sveriges Radios programarkiv delar *SÖ* och *Sveriges Radio* kommitténs uppfattning. *Svenska kommunförbundet* understryker i sitt yttrande vikten av att samarbete mellan programorganet och Sveriges Radio kan etableras så att tillgång till arkivmaterial och utlandsprogram för undervisningsproduktion kan erhållas.

3.10 Utbildningsprogramorganets verksamhetsform och styrelse

Kommitténs förslag om att utbildningsprogramorganet organiseras som en statlig stiftelse tillstyrks eller lämnas utan erinran av *lantbruksstyrelsen*, *statens kulturråd*, *statens institut för läromedelsinformation*, *SSK*, *massmediautredningen*, *Svenska kommunförbundet*, *LRF*, *ABF* och *TCO*.

Statskontoret, som ansluter sig till förslaget med viss tvekan, anser att den föreslagna stadgan för stiftelsen måste kompletteras med vissa bestämmelser som ger minst samma säkerhet i fråga om ekonomisk redovisning och därtill de möjligheter till insyn som ett val av myndighetsformen eller av ett statligt aktiebolag skulle göra. Statskontoret anför vidare att de förslag som radioutredningen och stiftelseutredningen kan komma att lämna borde kunna aktualisera en annan och för en helstatlig, budgetfinansierad verksamhet mer ändamålsenlig associationsform för det nya programorganet. Med hänsyn härtill bör enligt statskontorets mening koncessionstiden för det nya utbildningsprogramorganet göras tämligen kort. *RRV* anser att i första hand kostnads- och styraspekter skall uppmärksammas vid bedömningar av organisationsfrågan och framför i sitt yttrande för- och nackdelar med olika organisationsformer för programorganet. *RRV* avstyrker därvid kommitténs förslag om att programorganet skall drivas som en statlig stiftelse och föreslår i stället att enheten drivs som ett fristående bolag. Om det föreslagna bolaget dessutom träffar ett långsiktigt avtal med Sveriges Radio om tekniskt samarbete bör enligt *RRV*:s mening vissa kostnadsfördelar kunna uppnås. *RRV* förutsätter att verket får möjlighet att bedriva revision av den nya enheten, även om denna inte görs till myndighet, med hänsyn till att verksamheten till övervägande del kommer att vara fi-

nansierad genom statsanslag. *Radioutredningen* finner inte att de skäl som kommittén anför till stiftelseformens förmån är övertygande. Utredningen påpekar att det finns ett flertal exempel på att i huvudsak ickekommersiell verksamhet med framgång kunnat bedrivas i aktiebolagsform och att ett starkt skäl för denna verksamhetsform är att en mycket detaljerad civilrättslig lagstiftning finns, vilken i stort sett saknas beträffande stiftelser. Utredningen anför vidare att den bl. a. har i uppdrag att pröva om rundradioverksamheten i framtiden i skall bedrivas i stiftelseform. Utredningen har ännu inte tagit ställning i denna fråga och anser att verksamhetsformen för programorganet på nytt bör kunna behandlas när förslag från stiftelseutredningen och radioutredningen föreligger. *Sveriges Radio* framför liknande synpunkter. *SAF* anser att programenheten bör ingå som en enhet i *Sveriges Radio* och konstaterar att det därmed inte skulle bli aktuellt med stiftelseformen.

Enligt kommitténs mening bör det övergripande ansvaret för utbildningsprogramverksamheten helt och odelat ligga på en styrelse, som bör bestå av sju personer, varav fem utses av regeringen och två av de anställda inom programorganet.

Statens institut för läromedelsinformation, folkhögskoleutredningen, KF, lantbruksstyrelsen och *ABF* tillstyrker eller lämnar förslaget utan erinran. *Statskontoret*, som tillstyrker kommitténs förslag, betonar vikten av att styrelsens sammansättning får en stark representation för sakkunskapen inom utbildningsområdet. *LO* påpekar att de fackliga organisationerna genom riksdagens beslut 1975 tilldelats ett stort ansvar för utvecklandet av vuxenutbildningen. *LO* ser det som nödvändigt att representanter från såväl de stora fackliga organisationerna som från folkbildningsarbetet placeras både i utbildningsprogramorganets styrelse och i dess förvaltningsråd. *SACO/SR* anser att det oavsett styrelsemodell är viktigt att företrädare för personalorganisationerna *LO*, *TCO* och *SACO/SR* blir representerade i programorganets styrelse. *Statens kulturråd* anför viss tveksamhet beträffande styrelsesammansättningen och förslaget om ett förvaltningsråd. Rådet anser att den sakkunskap som erfordras inom organisationen bör finnas genom dess personal. Organets styrelse bör besitta viss sakkunskap om produktionsförutsättningar men det är enligt rådets mening viktigare att styrelsen har en kunskap om behov och förutsättningar hos dem som skall utnyttja programmen. Vidare anför rådet att ett förvaltningsråd av det slag som kommittén föreslår har svårt att göra sitt inflytande gällande. *SSK* finner inte styrelsens sammansättning och kompetensinriktning tillfredsställande eftersom representanter för konsumentledet saknas. Representation i enbart förvaltningsråd och/eller rådgivande kommittéer kan enligt *SSK:s* mening inte garantera reellt inflytande. *SSK* anser därför att styrelsen bör utökas med två ledamöter från förslagsvis Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet. *Svenska kommunförbundet* har förståelse för att alla grupper som har direkt eller indirekt intresse av en pro-

gramverksamhet av detta slag inte kan beredas plats i det nya organets styrelse. Förbundet påpekar dock att en vidgning av programverksamheten till nya målgrupper kommer att kräva organisatoriska åtgärder och medföra ytterligare kostnader på det lokala planet varför det vore väl motiverat att företrädare för skolans huvudmän, tillsynsmyndigheten och den fria bildningsverksamheten bereds plats i den föreslagna organisationens ledning. Svenska kommunförbundet vill därför föreslå att en representant för vardera Svenska kommunförbundet, SÖ och Folkbildningsförbundet skall ingå i den nya företagsstyrelsen. *Vuxenskolan* finner förslaget oklart vad gäller fördelningen av uppgifter mellan styrelsen, förvaltningsrådet och de rådgivande kommittéerna. *Vuxenskolan* finner det angeläget att alla tre ledningsorganen får en sådan sammansättning att det skapas goda förutsättningar för en allsidig och opartisk programverksamhet samt att studieförbund och andra avnämare genom direkt representation i förvaltningsråd och rådgivande kommittéer bereds möjlighet att medverka i planeringen av verksamheten. *TCO* framhåller att det är viktigt att lednings- och planeringsorganen blir representativt sammansatta och att berörda intressenter får insyn i och möjlighet att påverka verksamheten. *TCO* finner inte kommitténs förslag tillfredsställande i detta avseende. *TCO* anser att den starka betoningen av effektivitetskravet har lett till att de representativa aspekterna har kommit i skymundan och att det borde gå att väsentligt utöka antalet ledamöter i styrelsen utan att effektiviteten behöver påverkas negativt. *TCO* anser vidare att det finns skäl som talar för att de föreslagna rådgivande kommittéerna ges större befogenhet än vad som föreslås av kommittén. *Socialstyrelsen* anför att det är av största vikt att programorganet får en representant från handikapprörelsen i sin styrelse.

SÖ, statskontoret, SSK, lantbruksstyrelsen och *TBV* ansluter sig i allt väsentligt till förslaget att ett förvaltningsråd och fyra rådgivande kommittéer knyts till styrelsen. *Statens institut för läromedelsinformation*, som tillstyrker förslaget, anser med hänsyn till programorganets insatser på de s. k. bristområdena att institutet bör vara representerat i förvaltningsrådet. *SAF* som likaså delar kommitténs uppfattning framhåller vikten av att programorganet har goda kontakter med näringslivet som arrangerar och initierar vuxenutbildning för dem som är ute i arbetslivet. Föreningen finner det därför naturligt att *SAF* liksom övriga arbetsmarknadsparter blir representerade i den rådgivande kommittén för vuxenutbildning. *Statens handikappråd* framhåller att program inom handikappområdet bör utformas i nära samarbete med handikapporganisationerna, som också bör få utse företrädare i förvaltningsråd, rådgivande kommittéer och eventuella arbetsgrupper. *SAB*, som sedan länge medverkat i Sveriges Radios folkbildningskommitté, betonar betydelsen därav och finner det angeläget att representanter från biblioteken knyts till de rådgivande organen inom utbildningsprogramorganet. *LRF* delar kommitténs uppfattning att programorganet bör ledas av en styrelse som kompletteras av

olika rådgivande organ. LRF utgår från att lantbruksgruppen och dess organisationer bereds plats i förvaltningsrådet. De rådgivande kommittéerna bör enligt LRF:s mening ha en mer flexibel sammansättning och inriktning och bör tjäna som kontaktkanaler med alla de parter ute i samhället, som i egenskap av avnämare och utbildningsanordnare är intresserade av programföretagets verksamhet och produkter. *RHS* utgår från att förbundet erbjuder representation i förvaltningsrådet och i de fyra rådgivande kommittéerna, vilka arbetar med program inom förbundets intresseområde. *Sveriges Civilingenjörsförbund CF-STF* finner förslaget om att komplettera styrelsen med ett förvaltningsråd ändamålsenligt. Förbundet önskar få möjlighet att utse en person att ingå i rådet.

3.11 Vissa juridiska frågor

3.11.1 Stadgar för stiftelsen

Kommittén föreslår att de regler som bör gälla för utbildningsprogramorganet bör tas in i en stadga för stiftelsen. Stadgarna föreslås gälla för sex år i taget och förlängas om inte regeringen beslutar om ändring. *Radionämnden* hänvisar till att radioutredningen överväger vilka allmänna villkor och närmare föreskrifter som bör gälla för framtida programföretags programverksamhet. Nämnden anser det sannolikt att de regler, enligt vilka den förslagna stiftelsen skall bedriva sin programverksamhet, blir så långt möjligt likalydande med övriga programföretags regler för denna verksamhet. Med hänsyn härtill anser sig nämnden sakna anledning att nu närmare granska utformningen av och innehållet i de förslagna riktlinjerna för radioprogramverksamheten så som de återges i stadgarna. *Statskontoret* anser att den förslagna stadgan för stiftelsen måste kompletteras med vissa bestämmelser som ger minst samma säkerhet i fråga om ekonomisk redovisning och därtill de möjligheter till insyn som ett val av myndighetsformen eller av ett statligt aktiebolag skulle göra. *TCO* avstyrker kommitténs förslag angående stadgarnas giltighet. Kommittén föreslår att stadgarna skall kunna ändras under löpande avtalsperiod om minst fem ledamöter är eniga om en sådan ändring. *TCO* påpekar att fem av styrelsens sju ledamöter avses bli utsedda av regeringen och övriga två utses av personalen. Kommitténs förslag innebär att representanterna för personalen kan stå utan möjlighet att påverka ett så viktigt beslut om styrelsens övriga ledamöter är eniga. *TCO* anser därför att ändring av stadgarna under löpande giltighetstid endast bör kunna ske om minst sex av styrelsens sju ledamöter blir eniga om att en sådan ändring bör genomföras. *TCO* och *SIF* konstaterar att kravet på balans mellan olika åsikter och intressen vad gäller produktion av utbildningsprogram inte återfinns i kommitténs förslag till stadgar för stiftelsen. Enligt *TCO*:s och *SIF*:s mening bör kravet på balans i utbudet även gälla för produktion av utbildnings-

program. *Sveriges Radio* anser att 2 § i stadgeförslaget bör modifieras så att den överensstämmer med vad företaget anför i fråga om gränsdragningen mellan utbildningsprogramorganet och *Sveriges Radio*. Vad gäller förslaget om stadgarnas giltighet vore det fördelaktigt om programorganet och *Sveriges Radio* kunde arbeta med samma avtalsperioder. *Massmedieutredningen* anför att eftersom stiftelsen som självständig juridisk person föreslås få sändningsrätten bör verkställande direktören utses av stiftelsens styrelse och inte av regeringen som kommittén föreslår. Utredningen anser inte att stadgan behöver innehålla en uttrycklig bestämmelse om att verkställande direktören skall ha till uppgift att övervaka att programmen inte innefattar brott mot bestämmelser i lag och stiftelsens stadgar. Enligt utredningens mening ligger i det i sakens natur att inte bara verkställande direktören utan även stiftelsens styrelse och över huvud alla anställda inom stiftelsen har att iakttaga vad som föreskrivs i lag eller i stiftelsens stadgar.

3.11.2 Granskning av utbildningsprogram

Kommittén ger i betänkandet förslag till regler för granskning av läromedel som innehåller bild- och ljudprogram.

SÖ och *Sveriges Radio* instämmer i kommitténs förslag till regler för granskning av utbildningsprogram. *Socialstyrelsen* konstaterar att kommitténs förslag om att förbudet mot förhandsgranskning i tillämpliga delar bör gälla för utbildningsprogramorganet kan bli komplicerat eftersom kommittén anser att det skall vara möjligt för programorganet att i viss utsträckning göra produktion för beställning av eller tillsammans med annan part. *Radionämnden* har ingen erinran mot utredningens förslag att nämnden skall kunna granska alla de etersända utbildningsprogram som det föreslagna utbildningsprogramorganet skall sända. Den utvidgning av nämndens arbetsuppgifter som följer därav har nämnden tidigare förutsett och godtagit. Nämnden vill också erinra om att radionämndsutredningen i sitt betänkande (Ds U 1974: 7) **Breddad granskning och ny organisation, framhållit** som önskvärt, att utbildningsprogrammen hör till de programkategorier, som en framtida radionämnd eller annat allmänt organ skall granska i relativt större omfattning än andra programkategorier. Nämnden instämmer i kommitténs förslag att granskningen bör kunna ske med beaktande av också antingen andra etersända program inom samma programserie/projekt eller andra komponenter än program. *SSK* avstyrker förslaget att programorganet själv skall avgöra om programmen skall sändas in för granskning före eller efter etersändning. *SSK* finner granskningsfunktionen hos läromedelsnämnden som en väsentlig trygghetsfaktor för kommunerna för att kvalitativt högtstående läromedel kommer till användning. *FSL* understryker att utbildningsprogramorganets hela produktion ovillkorligen skall vara föremål för samma granskningsförfarande som gäller all

annan läromedelsproduktion. *Skolstyrelserna i Kiruna, Lidingö och Sundsvall och länsskolnämnden i Skaraborgs län* instämmer i kommitténs förslag angående granskning av utbildningsprogramorganets program.

3.11.3 Upphovsrättsfrågor

I avvaktan på att frågor rörande upphovsrätt får en tillfredsställande lösning genom avtal eller lagstiftning föreslår kommittén att utbildningsprogramorganet friköper sina produkter.

SÖ delar kommitténs principiella uppfattning om att det material som produceras skall komma till största möjliga användning i de former som användarna önskar. Den nuvarande treårsregeln för etersända ljudradio-program bör enligt *SÖ*'s mening ändras så att programmen finns tillgängliga under längre tid. *SÖ* anser det också angeläget att i likhet med vad som hittills skett inom *SR/UTB* och *TRU* friköp av TV-program fortsätter i avvaktan på en lösning av upphovsrättsproblemet. *SÖ* betonar vikten av att de upphovsrättsliga reglerna utformas så att det blir möjligt, att i utbildnings- och kultursyfte, få tillgång till vissa program och material ur Sveriges Radios arkiv. *SAB* anför att frågor rörande upphovsmannarätten inte har fått en från bibliotekens sida tillfredsställande lösning och att det därför är nödvändigt att komma till rätta med dessa problem innan utbildningsprogramorganet inrättas. *SIF* anser det angeläget att frågan om rätten att använda TV-program i bandad form för utbildningsändamål löses. Enligt *SIF*'s mening borde många av de program ur allmänutbudet, som efterfrågas från skolor, kunna användas utan att man behöver gå omvägen via förnyad utsändning på dagtid och under rubriken skol-TV. *SIF* anser att utbildningsprogramorganet i stället skulle kunna informera skolorna om de radio- och TV-program ur allmänutbudet som bedöms lämpliga för skilda ämnen i skolorna. Programorganet skulle också i vissa fall kunna åta sig att komplettera programmen med tryckt material, uppföljande program m. m.

UKÄ finner det angeläget att man snabbt finner framkomliga vägar att förfoga över det audiovisuella material som produceras inom högskoleområdet. I möjligaste mån bör lösningar eftersträvas som står i samklang med motsvarande regler för andra former av läromedelsproduktion. Vidare anser *UKÄ* att man därvid måste beakta internationella konventioner inom det upphovsrättsliga området. Remissinstanserna inom *UKÄ*-området betonar att frågan om upphovsrätten måste få en snar lösning. *Rektorsämnet vid universitetet i Lund* instämmer också i förslaget om att all läromedelsproduktion, som finansieras över statsanslag och för vilken högskolans produktionsutrustning utnyttjas, skall vara friköpt. *Medicinska fakultetens utbildningsnämnd vid universitetet i Umeå* anser att friköpsproblemet måste bli en förhandlingsfråga vid varje enskilt tillfälle och inte bli föremål för en generell lösning.

3.12 Registrering och distribution

Enligt kommitténs mening bör en central registrering av och information om tillgängliga utbud ordnas. För förskolan och ungdomsskolan skulle en registrering kunna ske genom Kommunförbundet/Kommunsamköp, för högskolan hos utbildningsprogramorganet och för vuxenutbildningen hos ett särskilt inrättat organ. Kommittén föreslår att en särskild utredning tillkallas för att närmare belysa frågan om hur registrering bör ske. Kommittén föreslår också att distribution av rörlig bild frikopplas från frågan om information och registrering samt att distributionen bör ske direkt från producenten eller genom särskilda distributörer. *Statskontoret*, *UKÄ* och *statens kulturråd* tillstyrker förslaget om att en särskild utredning om registrering bör tillsättas. Statskontoret förutsätter att detta utredningsarbete sker i nära samverkan med det fortsatta utredningsarbetet i anledning av dataarkiveringskommitténs förslag. Statens kulturråd anser att den föreslagna utredningen även bör behandla distributionsfrågor i stort med sikte på att folkbiblioteken bör fungera som programbas på det lokala planet. *Socialstyrelsen* anser det vara av största vikt att en katalogisering av läromedelsprodukter sker samt att denna görs lättåtkomlig för avnämarna. Styrelsen ser vidare positivt på den samordning och distribution som påbörjats av Kommunförbundet/Kommunsamköp och förutsätter att denna verksamhet kan vidareutvecklas och förbättras till förmån för dem som ytterst skall nås av programmens budskap. *Svenska kommunförbundet* delar kommitténs uppfattning om att ett centralt register för rörlig bild borde upprättas. Förbundet påpekar att det har ett centralt databaserat filmregister under uppbyggnad inom filmsektionen av Kommunsamköp. Förbundet finner det inte meningsfullt att det finns flera registreringscentraler för film och videogram och således bör inte ytterligare en registreringscentral förläggas till utbildningsprogramorganet. Förbundet anser att registrerings- och informationsfrågor bör handhas av ett kommunalt organ t. ex. filmsektionen inom Kommunsamköp. *Landstingsförbundet* anser att mycket talar för att en central registreringsenhet skapas inom eller fristående från utbildningsprogramorganet. *Sveriges Radio* finner att inrättandet av en särskild fristående enhet för registrering är mest lämpligt. Med en särskild fristående enhet avser Sveriges Radio det mediearkiv som dataarkiveringskommittén föreslagit i betänkandet *Bevara ljud och bild* och som enligt dess bedömning inte bara skulle ansvara för en central arkivering av programmaterial utan även utge årliga kataloger över inkommet material. Uppdraget för den särskilda registreringsutredning som kommittén föreslår, bör enligt Sveriges Radios mening kunna begränsas till hur mediaarkivets, Sveriges Radios och utbildningsprogramorganets uppgifter skall samordnas. Enligt *statens institut för läromedelsinformations* mening bör frågan om den framtida distributionen av utbildningsprogrammen ägnas ett stort intresse från det nya programorganets sida. Alla möjligheter att

åstadkomma en samlad distribution bör undersökas, varvid hänsyn bör tas till de olika krav på distributionen som kan finnas inom skilda utbildningar. Enligt institutets mening bör frågan om inspelning och arkivering av bild- och ljudmaterial med fördel föras samman med frågan om distribution av material. Statens institut för läromedelsinformation avser med registrering endast registrering av vissa uppgifter om materialet såsom t. ex. beställningsnummer och uppspelningstid. Institutet kan mot bakgrund av att det skall samla och sprida information om läromedel inte dela kommitténs uppfattning om att frågan om ansvaret för registrering av bild- och ljudmaterial ytterligare behöver utredas. *Svenska kommunförbundet* finner det otillfredsställande att många av TRU:s program distribueras via olika distributörer. Detta har enligt förbundet medfört att program för små målgrupper inte finns tillgängliga vare sig för hyra eller för köp. Förbundet anser att alla program bör vara tillgängliga i en icke-kommersiell distribution och att det är principiellt felaktigt att direkt eller indirekt täcka produktionskostnader genom kopieförsäljning till utbildningsväsendet. Förbundet konstaterar vidare att de enda köparna av filmkopior är de kommunala AV-centralerna samt att förhyrningar av film bekostas till 75 % direkt eller indirekt av kommunala medel. Förbundet föreslår att den alternativa distributionen bör byggas på de kommunala AV-centralerna, som nu har riksomfattande täckning. *Folkhögskoleutredningen* bedömer det vara viss risk att folkhögskolor och studieförbund kan komma i kläm om Kommunsamköp, som drivs kommersiellt, och Kommunförbundet skall ta ansvar för distributionen. *Barnfilmrådet* anser att en utredning bör tillsättas med uppgift att se över vilket organ, på läns- och lokal nivå, som är lämpligast för förvaring och distribution av film- och olika videograminspelningar från programorganet. Rådet tillstyrker förslaget om att distribution av rörlig bild liksom hittills bör ske av olika distributörer.

3.13 Förlagsverksamhet

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganet i väsentlig utsträckning bör kunna förlägga trycksaker. Riktpunkten för trycksaksproduktionen bör vara att den är självbärande, men kommittén anser att programorganet måste ha möjlighet att också subventionera trycksaker. Produkterna bör vidare enligt kommitténs mening säljas till självkostnadspris.

Kommitténs förslag om att utbildningsprogramorganet bör kunna förlägga trycksaker delas av *SÖ* och *SSK*. *Vuxenskolan* och *LRF* understryker att programorganet i betydande utsträckning bör samarbeta med andra förlag, t. ex. då ett förlag besitter speciell sakkunskap, speciella resurser eller kanaler till en väl inarbetad marknad. *Brevskolan* konstaterar att det nya utbildningsprogramorganet kommer att förfoga över stora förlagsresurser, vilket innebär goda möjligheter till planering och integrering av de olika

medieenheterna. Brevskolan anser detta vara en viktig pedagogisk förbättring och delar kommitténs mening i förlagsfrågan med tillägget att utbildningsprogramorganet i vissa fall också bör kunna samarbeta med andra producenter även om detta inte enbart är betingat av pedagogiska och marknadsmässiga hänsyn. *Statsföretag* konstaterar inledningsvis att kommittén föreslår bildandet av ytterligare ett statligt läromedelsföretag med verksamhetsinriktning inom samtliga de områden där Liber Läromedel redan verkar. *Statsföretag* anser att det inte är tilltalande att integrera en anslagsfinansierad verksamhet med en affärsmässigt driven sådan. Vidare anför *Statsföretag* att det är angeläget att finna sådana former för samverkan och samordning av de statliga resurserna på läromedelsområdet, att den förlagsresurs och det kunnande som Liber representerar utnyttjas i en samlad resursinsats. *Statsföretag* ifrågasätter därför förslaget, att utbildningsprogramorganet skall bedriva egen förlagsverksamhet och föreslår i stället att ett samarbetsavtal upprättas mellan programorganet, Liber Läromedel och Hermods skola med innebörden att Liber Läromedel och Hermods skola svarar för all förlagsproduktion, marknadsföring och distribution. Enligt *Statsföretags* mening kan Liber svara för förlagsproduktion för både produkter, som utges och finansieras genom försäljning och för beställningsuppdrag som betalas av utbildningsprogramorganet, varav följer att programorganet endast behöver begränsade förlagsresurser för samverkan med förlagsproducenten. Hermods skola kan på motsvarande sätt svara för såväl produktion av speciella materialkomponenter för tvåvägskommunikation som för undervisning med sådan tvåvägskommunikation. Vidare anser *Statsföretag* att behov och tilldelning av produktionsstöd bör avgöras i vanlig ordning av statens institut för läromedelsinformation alternativt i samråd mellan utbildningsprogramorganet och institutet om stödet utgår ur programorganets anslagsdel. Ett särskilt samråds- och samplaneringsorgan för programorganet, Liber Läromedel och Hermods skola bör enligt *Statsföretags* mening upprättas. *Sveriges Civilingenjörsförbund CF-STF* avstyrker förslaget om att utbildningsprogramorganet i väsentlig utsträckning själv skall förlägga sina trycksaker. Enligt förbundets mening innebär detta en onödig centralisering. *Skolstyrelserna i Lidingö och Sundsvall* och *länsskolnämnderna i Skaraborgs och Örebro län* anser att programorganet bör ha egna förlagsresurser och att dess produkter skall erbjudas till självkostnadspris. *Skolstyrelsen i Linköping* menar dock att utbildningsprogramorganet i största möjliga utsträckning skall koncentrera verksamheten kring ljud- och bildproduktionen och att den hittillsvarande förlagsverksamheten bör ses över för att undvika onödig konkurrens med redan etablerade läromedelsförlag men också för att undgå risken att ljud- och bildproduktionen binds till en viss form av tryckta läromedel.

3.14 Resurser för utbildningsprogramorganet

Kommittén förutsätter att den personal som f.n. finns anställd på TRU, SR/UTB inkl. SR/VUX kommer att få anställning hos utbildningsprogramorganet. Vidare föreslår kommittén att programorganet får egna tekniska resurser. Flertalet remissinstanser har inte yttrat sig i frågan om programorganets resurser.

Statskontoret utgår från att frågor rörande resurser för det nya programorganet överlämnas till den särskilda organisationskommitté som enligt kommitténs förslag skall tillsättas för att bl. a. utarbeta detaljorganisation för utbildningsprogramorganet. *SÖ* konstaterar att utvecklingen på den allmänna marknaden inom medieområdet är snabb och att ett tjugotal företag i dag är etablerade vid sidan av Sveriges Radio. *SÖ* finner därför att man bör överväga i vilken utsträckning man inom det föreslagna utbildningsprogramorganet behöver bygga upp egna resurser för kopiering, konvertering och registrering av ljud- och bildmaterial. *Lantbruksstyrelsen* förutsätter att det föreslagna programorganet får tillräckliga resurser för att kunna upprätthålla viss kontinuitet med den verksamhet som före omorganisationen var för sig bedrivs av SR/UTB och TRU. *Statens institut för läromedelsinformation* ifrågasätter om det från samhällsekonomisk synpunkt är riktigt att det nya organet skaffar sig en parallell teknisk utrustning till den som redan existerar på Sveriges Radio. Institutet anser att utbildningsprogramorganet i möjligaste mån bör tillförsäkra sig nödvändiga tekniska resurser genom samarbetsavtal med Sveriges Radio. *Vuxenskolan* instämmer i kommitténs förslag om att programorganet i huvudsak skall vara självförsörjande ifråga om tekniska resurser.

Sveriges Radio utgår liksom kommittén från att samtliga personer som är anställda vid SR/UTB inkl. SR/VUX erbjuds anställning inom utbildningsprogramorganet. Vad gäller kommitténs bedömning av behovet av tekniska resurser för utbildningsprogramorganet anser Sveriges Radio att beslut i denna fråga inte bör fattas innan radioutredningen lagt fram sina förslag, eftersom dessa förslag kan komma att påverka Sveriges Radios tekniska enhets ställning. Vidare anser Sveriges Radio att kommitténs beräkningar av resursbehoven ytterligare bör ses över. *TCO* understryker särskilt vikten av att personalen inom SR/VUX bereds anställning inom utbildningsprogramorganet.

3.15 Utbildningsprogramorganets lokalisering

Kommitténs förslag om att utbildningsprogramorganet bör lokaliseras till Stockholmsregionen tillstyrks av *statskontoret*, *SÖ*, *statens institut för läromedelsinformation*, *SSK*, *ABF* och *TBV*. *Statskontoret* finner i likhet med kommittén att såväl regionalpolitiska som företagsmässiga skäl talar

för en lokalisering av programorganet till Stockholmsregionen. SÖ, som tillstyrker förslaget motiverar detta med överstyrelsens nära och frekventa samarbete med TRU och SR/UTB. Statens institut för läromedelsinformation anser att programorganet genom samarbetsavtal med Sveriges Radio bör tillförsäkra sig nödvändiga tekniska resurser och med hänsyn till detta blir en lokalisering till Storstockholmsområdet nödvändig.

Institutet för rikskonserter, Sveriges Radio, TCO och SIF framhåller att utbildningsprogramorganet bör lokaliseras till Stockholms kommun så nära Sveriges Radios lokaler som möjligt. Sveriges Radio förordar att programorganet får lokaler i närheten av Sveriges Radios i Stockholm. Som skäl härför anges dels Sveriges Radios förslag att programorganet bör utnyttja företagets resurser, dels det omfattande samarbetet i övrigt mellan de två företagen. Ledamoten Nils-Eric Gustafsson i Sveriges Radios styrelse reserverar sig mot styrelsens förslag i lokaliseringsfrågan. Reservanten anser att styrelsen borde ha förordat Umeå som lokaliseringsort. Som skäl härtill anförs regionalpolitiska överväganden och närheten till Umeå universitet.

Länsstyrelsen i Stockholms län och Norrtälje kommun förordar en lokalisering till Norrtälje kommun. Länsstyrelsen i Stockholms län grundar sitt ställningstagande dels på regionalpolitiska bedömningar, dels på att länsstyrelsen anser att det finns goda förutsättningar för programorganet att bedriva sin verksamhet i Norrtälje. Norrtälje kommun anser att en lokalisering av utbildningsprogramorganet till Norrtälje är såväl från statsfinansiell som från samhällsekonomisk synpunkt det bästa alternativet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län påpekar att TRU-kommittén enligt riksdagens beslut haft att utreda möjligheten att förlägga utbildningsenheten till Umeå. Styrelsen konstaterar att så inte har skett varför det är nödvändigt med en ny fördjupad utredning av lokaliseringsmöjligheterna för berörda verksamheter. Länsstyrelsen framhåller samtidigt att många fakta talar till Umeås fördel och att det borde vara möjligt att förlägga någon del av verksamheten till Umeå. *Svenska kommunförbundet* berör inte frågan om lokaliseringsort för utbildningsprogramorganet. Sju av styrelseledamöterna representerande centerpartiet och folkpartiet har till yttrandet avgivit en reservation i vilken de förordar att ytterligare överväganden bör göras om lokalisering av delar av verksamheten till bl. a. Umeå.

Länsstyrelsen i Östergötlands län förordar en lokalisering till Norrköpings kommun. Länsstyrelsen i Östergötlands län framhåller att regionalpolitiska bedömningar talar för en lokalisering av programorganet till Norrköpings kommun.

AMS understyrker betydelsen av ingående regionalpolitiska överväganden vid val av lokaliseringsort. *LRF* medger att det finns starka skäl som talar för att utbildningsprogramorganet lokaliseras i närheten av de resurser som redan finns i Stockholmsområdet men att hänsyn även bör tas till regionalpolitiska aspekter.

4 TRU-KOMMITTÉNS BETÄNKANDE DISTANS- UNDERVISNING

4.1 Inledning

Kommitténs överväganden har med hänsyn till att dess uppdrag grundade sig på utbildningsutskottets betänkande UbU 1972: 33 avgränsats till att avse högskolan. Denna begränsning är enligt kommittén ett uttryck för bl. a. en prioritering inför högskolereformen men inte ett ställningstagande mot ett framtida utnyttjande av distansundervisning inom andra delar av undervisningsområdet.

Kommittén grundar sina överväganden om distansundervisningens organisation och vissa hjälpfunktioner på uppfattningen av distansundervisningen som ett i vissa fall nödvändigt instrument för att överbrygga avstånd i tid och rum. Andra utgångspunkter har varit den av riksdagen år 1975 uttalade meningen att distansundervisning är ett komplement till och inte ett alternativ till reguljär utbildning. Som ytterligare underlag för övervägandena tjänar en utförlig redogörelse för utländska och inhemska erfarenheter av distansundervisning och liknande former av utbildningsdistribution.

När det gäller erfarenheterna från andra liknande system understryker kommittén att främst skilda förutsättningar i olika länder gör det omöjligt att helt anamma ett befintligt system såsom det brittiska Open University. Inom Sverige pågår försöksverksamhet med distansundervisning vars totala resultat ännu inte kan överblickas. Det har emellertid varit möjligt att på en rad punkter utnyttja erfarenheter från de redan befintliga distansundervisningssystemen och andra liknande distributionsformer.

4.2 Distansundervisning i andra länder

Kommittén redogör för organisationen av distansundervisningen i Australien, Kanada, Frankrike, USA, Japan, Sovjetunionen och Östeuropa, Storbritannien och Västtyskland. Nedan återges i sammanfattning vad som i betänkandet sägs om de två sistnämnda länderna.

I Västtyskland genomförs sedan mitten av 1960-talet två stora distansundervisningsprojekt där man utnyttjar integrering av flera olika medier. Dessutom har nyligen inrättats ett "distansuniversitet" i delstaten Nordrhein-Westfalen.

Telekolleg är ett undervisningssystem som utnyttjar TV, tryckt material och gruppsammankomster i en systematisk kombination. De första programmen började sändas i januari 1967 genom Bayerischer Rundfunk. Syftet var att förbereda deltagarna för den tyska examen "Fachschulereife", vilken i stort motsvarar fackskolelinjerna i den svenska gymnasieskolan. Denna examen ger behörighet att bedriva studier vid högre läroanstalter för utbildning i tekniska, ekonomiska, sociala och konstnärliga yrken.

Utbildningen planlades för personer som redan hade en yrkesutbildning. Förutsättningen för deltagande var fullbordad elementarutbildning.

Projektet *Quadriga-Funkkollegs* är ett samarbetsprojekt mellan ett antal radiobolag, utbildningsministerier i en rad delstater, Deutsches Institut für Fernstudien (DIFF), "Volkshochschulen" och universitet. Syftet med projektet är att meddela universitetsutbildning till en bredare allmänhet och att därigenom ge alla – oberoende av tidigare utbildning, geografisk bosättning, socio-ekonomiska förhållanden – möjlighet till högskolestudier.

Vidare kan man med metoden ge fortbildning och vidareutbildning till redan utbildade, vilket anses nödvändigt med tanke på den snabbt ökande kunskapsmassan.

Hittills har sex olika kurser utformats och genomförts. Dessa har haft något olika utformning. Gemensamt för alla vad avser medier/metod har varit distribution av radioprogram och gruppsammandragningar. De sex kurserna har omfattat samhällskunskap, pedagogik, matematik, ekonomi, modern lingvistik och pedagogisk psykologi.

Utöver dessa projekt, som har etablerats, pågår f. n. ett relativt långt framskridet arbete med ett "distansuniversitet" i delstaten Nordrhein-Westfalen. Enligt planerna skall detta påbörja sin verksamhet läsåret 1975/76. De studerande kommer att från sina hem kunna följa undervisningen med hjälp av studiebrev och ljudkassetter. Dessutom planerar man 18 olika studiecentra i delstaten, där man skall genomföra veckoslutskurser för de studerande.

Under första läsåret kommer man att erbjuda 7000–9000 studerande högskoleundervisning i matematik och ekonomi. Kursutbudet skall sedan utökas efter hand.

Förebilden för detta universitet är det brittiska Open University men så länge de juridiska frågorna rörande radions och TV:s utnyttjande för undervisning och utbildning inte generellt lösts i förbundsrepubliken, avser man inte att utnyttja dessa medier.

I sin redogörelse för de internationella erfarenheterna av distansundervisning ägnar kommittén jämförelsevis stort utrymme åt Open University och de förutsättningar utifrån vilka detta verkar, dess organisation och hur dess verksamhet ter sig i relation till svenska förhållanden. Kommittén konstaterar att ett tungt vägande skäl för tillkomsten av Open University var de brittiska universitetens relativa slutenhet. Universiteten grundar sin ställning i samhället på ett Royal Charter som tillerkänner dem autonomi och rätten att besluta om antagning av studerande samt om utbildningens och forskningens mål. Detta har bl. a. föranlett statsmakterna att dela upp den högre utbildningen i en universitetsdel och en annan del, kallad the *Alternative Further Education Sector*, med huvudansvaret för den yrkesinriktade eftergymnasiala utbildningen. Open University fungerar som ett komplement till universitetsdelen. Det skapades i syfte att ge de stora

grupper i samhället en möjlighet att få en högre utbildning som de p. g. a. skolsystemets konstruktion samt av sociala och ekonomiska skäl tidigare inte fått. Benämningen "Open University" har täckning i flera avseenden: inga formella studiemeriter krävs för att skriva in sig som studerande vid Open University. Bland antagningskriterierna märks främst att sökande måste ha fyllt 21 år, att den sökande bedöms kunna tillgodogöra sig undervisningen och att det föreligger ett behov av fördjupad utbildning inom den sökandes förvärvsområde. Open University är, liksom övriga universitet i Storbritannien självständigt. Dess högsta administrativa och beslutande organ har i stort sett samma funktioner som vid de traditionella universiteten, men skiljer sig till sin sammansättning. Bland annat förekommer viss studeranderepresentation. De speciella undervisningsformerna och den egna läromedelsproduktionen gör att Open University även i övrigt i många avseenden skiljer sig från övriga universitet. Storbritannien har delats upp i tretton regioner som står under ledning av var sin rektor. Open University har ett betydande samarbete med BBC, grundat på ett avtal dem emellan. Den del av Open University's studiematerial som eter-sänds produceras och distribueras av BBC. Programinnehållet står dock under ett avgörande inflytande från Open University's ämnessakkunniga.

Open University's ämnesutbud är huvudsakligen detsamma som för övriga universitet. Först på senare tid har man gjort försök att anknyta utbildningen till olika yrkesområden.

Undervisningen vid Open University avses pågå 36 veckor och ställer stora krav på tidsinsats från de studerandes sida, minst tio timmar i veckan genomsnittligt. De studerande har till sitt stöd ca 260 studiecentra spridda över hela landet. Vid dessa centra finns tillgång till viss lärarpersonal och studierådgivare.

De studerandes fördelning på yrken visar att kategorin lärare, som utgör en procent av befolkningen, dominerar stort med över 30 % av totala antalet under de första åren och 23 % år 1975. Stora yrkesgrupper som t. ex. jordbrukare, gruv-, industri- och transportarbetare utgör endast tre procent av de studerande trots att de utgör 22 % av befolkningen.

Kommittén finner vid en jämförelse av förutsättningarna i Storbritannien och Sverige för att förverkliga en utbyggnad av vuxenutbildningen på högskolenivå att en avgörande olikhet utgörs av universitetens ställning i samhället. Som berörts i det föregående föreligger stor skillnad i synen på universitetens rättigheter och skyldigheter samt relationer till samhället i övrigt. I Sverige har statsmakterna helt andra möjligheter än i Storbritannien att låta universitet och högskolor medverka i genomförandet av de utbildningspolitiska besluten. Färska exempel på detta är de nya reglerna för vidgat tillträde till högre studier och den pågående försöksverksamheten med nya distributionsformer.

Kommittén anser därför att det inte föreligger samma formella skäl i Sverige att skapa ett nytt – i förhållande till befintliga organisationer fri-

stående – organ för att fullgöra de uppgifter som i Storbritannien lagts på Open University.

Kommittén konstaterar vidare i sin jämförelse mellan länderna att det rikt utvecklade lokala vuxenutbildningsnätet i Sverige innebär att vissa av de resurser som i Storbritannien motsvaras av Open University's nyskapade lokala organisation redan existerar. Vidare finns i Sverige erfarenheter och resurser i fråga om produktion, distribution, undervisningsprocess och fältorganisation inom eftergymnasial utbildning. En annan viktig faktor som enligt kommittén jämte den författningsmässiga aspekten måste tillmätas avgörande betydelse vid ett ställningstagande till frågan om ett svenskt Open University är Sveriges jämförelsevis ringa folkmängd och andel därav som är i yrkesverksam ålder. Detta kan enligt kommittén dels medföra att deltagarunderlaget blir svagt i något eller några ämnen och/eller att ämnessortimentet blir begränsat, dels göra kostnaderna per studerande avsevärt större i Sverige än i Storbritannien.

4.3 Olika organisatoriska lösningar

Kommittén har utarbetat olika alternativ för organisation av distansundervisningen i Sverige.

Ett centralt alternativ med tre varianter: en ny, särskild distanshögskola (A 1), distansundervisning anknuten till ett universitet (A 2) resp. till ett samhällsägt företag inom läromedelsområdet (A 3).

Variant A 1 – en ny, särskild högstskoleenhet för distansundervisning

Den för distansundervisning avsedda organisationen har utformats som en högstskoleenhet med i princip samma ställning som en sådan och med ansvar för distansundervisning inom hela landet. Distanshögskolan har ett eget landsomfattande rekryterings-, planerings- och samverkansansvar. Övriga högstskoleenheter och regionala styrelser har att samverka med distanshögskolan i frågor som rör distansundervisningen. Den centrala högstskolemyndigheten (UHÄ) har tillsynsansvar för distanshögskolan.

Variant A 2 – distansundervisning organiserad av ett befintligt universitet

Det utmärkande för denna variant av en central organisation för distansundervisning är att undervisningen ombesörjes av en redan befintlig högstskoleenhet. Distansundervisningsorganet är alltså en del av ett universitet och infogat i dess organisation på det sätt som de särskilda uppgifterna betingtar.

Variant A 3 – distansundervisning organiserad av ett institut knutet till en befintlig samhällsägt enhet inom läromedelsområdet

En annan möjlighet är att knyta ledningen av distansundervisningen till

en samhällsäg d enhet inom läromedelsområdet. Flera sådana lösningar förekommer utomlands. Kommittén har dock bedömt att en sådan variant endast behöver beskrivas schematiskt.

Kommittén erinrar om att den i sitt huvudbetänkande Program för ljud och bild i utbildningen uttalat som sin åsikt att den föreslagna produktionsenheten primärt skall ägna sig åt produktion av audiovisuellt material. Där emot skall undervisningen ombesörjas av skolmyndigheter och utbildningsorganisationer.

Ett regionalt alternativ med två varianter: en rent regional organisation baserad på de sex universiteten (B 1) och en mer decentraliserad organisation baserad på ett större antal högskolor (B 2).

Gemensamt för de båda organisatoriska varianterna under alternativ B är att distansundervisningens administration är regionalt organiserad. I dessa organisatoriska alternativ har de olika regionstyrelserna huvudansvaret för planering och fördelning av resurser till distansundervisningen inom resp. region. Ett annat utmärkande drag för den regionala modellen är att de medverkande högskoleenheterna i huvudsak har en regional rekrytering till distansundervisningen.

Enligt kommittén är det dock möjligt att med varianten B 1 – med de sex universiteten som administratörer – även bedriva distansundervisning med riksrekrytering. En viss samordning regionerna emellan krävs i sådant fall.

De ovan redovisade alternativen omfattar den yttre organisationen. Till samtliga alternativ hör en komplettering av denna med en fältorganisation för den nödvändiga verksamheten på eller i närheten av de studerandes hemorter (flertalet hemorter). Den yttre organisationen såväl i fråga om ansvarig anordnare av distansundervisning som i fråga om fältorganisation har gruppen baserat på en relativt enhetlig skiss för distansundervisningens inre organisation och vissa andra med undervisningen sammanhängande förhållanden. Studiesystemet avses således byggas upp av följande komponenter:

- rena distansstudier med utnyttjande av därför lämpliga medier. Härtill hör viss individuell handledning
- organiserad studievägledning, främst i grupp, på ett stort antal orter och med utnyttjande av lokala resurser
- intensivkurser, förlagda till befintliga lämpliga läroanstalter (motsvarande).

Enligt kommittén möjliggör en central organisation en koncentrerad insats av enhetlig distansundervisning genomförd med en samlad administration. En sådan organisation garanterar att verksamheten uteslutande inriktas på att tillgodose behoven av distansundervisning. Den centrala organisationen kan medföra fördelar i form av effektiv information läromedelsproduktion av hög kvalitet. För distributionen kan alla medier utnyttjas. De nackdelar som kan förutses är bl. a. att de studerandes situation kan bli

negativ genom att den enskilde får alltför opersonliga relationer till en stor organisation. Den fältorganisation som måste administreras kommer att bli mycket stor. För att begränsa de studerandes resor måste intensivkurserna förläggas till olika platser i landet. Ett centralt alternativ skulle enligt kommittén också medföra stora initialkostnader att upprätta och stora fasta kostnader för kursproduktion. Ekonomin blir därför starkt beroende av ett stort elevunderlag, vilket i sin tur kan leda till en inriktning som inte helt tillgodoser målen.

Kommittén konstaterar att om en regional modell väljs för organisationen av distansundervisning kommer redan existerande lokala resurser för läromedelsframställning att kunna utnyttjas. Kommittén anser det också troligt att dessa resurser i stort sett kommer att visa sig tillräckliga. I den utsträckning man väljer att i en eller annan organisationsform göra distansundervisning riksrekryterande anser kommittén att radio- och TV-material samt korrespondensmaterial kommer att spela en större roll. Den typen av material förutsätter centrala produktionsresurser. Enligt kommitténs bedömning är det dock mest ändamålsenligt att sådan produktion sker i samarbete med den för ifrågavarande kurs ansvariga högskolan. Informationen kommer att bli mindre enhetlig ur rikssynpunkt men fullt enhetlig inom regionen. Bland fördelarna med en regional organisation nämner utredningen dels att fältorganisationen blir mer hanterlig, dels att studerandesituationen blir bättre än i en central organisation.

Kommittén konstaterar att man vid redovisningen av de alternativa organisationsformerna av överskådlighetsskäl har renodlat de olika modellerna. Vissa kombinationer av central och regional organisation torde kunna göras.

Kommittén lägger inte fram något förslag om vilket alternativ som bör väljas. Skälen härtill är enligt kommittén dels att utbildningsmyndigheter m. fl. bör få tillfälle att närmare bedöma de administrativa och organisatoriska förutsättningarna och konsekvenserna av olika alternativ i samband med en utbyggnad av högskolan, dels att dessa organ bör få tillfälle att bl. a. bedöma frågan om läromedelsproduktion och mediakombinationer inom högskolesektorn i samband med att kommitténs huvudbetänkande remissbehandlas, dels att framtagandet av ett antal alternativ i stället för ett enda förslag får ses som naturligt från kommitténs utgångspunkter, eftersom det här gäller frågor som till stor del ligger inom myndigheternas m. fl. ansvarsområden och således inte slutgiltigt bör beredas av kommittén.

Med hänsyn till att det kvantitativa behovet av distansundervisning inte omgående eller entydigt kan bestämmas anser kommittén dock att man inte nu bör inrätta någon större organisation som i huvudsak skulle vara helt beroende av distansundervisningen. Kommittén finner det dessutom oförenligt med nu gällande utbildningspolitiska grundsatser att välja ett organisatoriskt alternativ som innebär att ansvaret för och genomförandet av distansundervisningen läggs utanför den nya högskoleorganisationen.

5 REMISSYTTRANDEN

5.1 Distansundervisningens syften

Ett flertal remissorgan som behandlat målen för verksamheten med distansundervisning delar kommitténs uppfattning att dessa främst är *att* vidga högskoleutbildningen genom att överbrygga geografiska avstånd, *att* vara ett instrument för återkommande utbildning, *att* ge möjlighet till studier på högskolenivå för utbildningsmässigt eftersatta grupper. De ansluter sig också i likhet med kommittén till den i prop. 1975: 9 uttalade uppfattningen att distansundervisning skall ses som ett komplement till och inte som ett alternativ till den reguljära utbildningen.

5.2 Distansundervisningens organisation

Det stora flertalet remissinstanser är positiva till endera av kommitténs båda regionala varianter för distansundervisningens organisation.

Således anser *statskontoret* att den fortsatta försöksverksamheten med distansundervisning bör inriktas på att vidareutveckla formerna för en decentraliserad organisation med de nya regionstyrelserna som huvudmän. *Nämnden för socionomutbildning* anser att en regional organisation för den framtida distansundervisningen är den som bäst svarar mot intentionerna bakom högskolereformen. Enligt nämnden bör denna verksamhet startas med utgångspunkt från B 1 – alternativet. *RRV* utgår från att organisationen av distansundervisningen anpassas till den organisation som beslutats för den nya högskolan. Detta innebär enligt verket att alternativet en regional modell bör övervägas. Till en början förordar *RRV* en anknytning till de sex universiteten. En utvidgning av antalet enheter bör enligt *RRV* övervägas först när erfarenheter av distansundervisningen vunnits. *UKÄ* konstaterar att remissinstanserna inom dess förvaltningsområde har skiftande uppfattningar om vilket av de båda regionala alternativen som är lämpligast. *UKÄ* ansluter sig dock till uppfattningen att distansundervisning skall kunna anordnas även av andra högskolor än universiteten, men att en regional samordning bör utvecklas av de regionala organen som bör bygga på medplanering och medbestämmande från ämnesinstitutionernas sida. *UKÄ* anser även att riksrekrytering av studerande bör kunna ske till samtliga kurser. *SÖ* anser att man inte bör överväga inrättandet av en ny organisation för att tillgodose behovet av distansundervisning. *SÖ* förespråkar att distansundervisning i första hand skall bedrivas av de sex universiteten, men att den successivt skall kunna byggas ut till att omfatta även andra högskolor. *H 75* anser att det mot bakgrund av principerna i högskolereformen är naturligt att lägga ett ansvar för distansundervisning på regional nivå. *H 75* påpekar att distansundervisningen bör ses som en

integrerad del av utbudet av enstaka kurser. Därigenom faller ansvaret för samordning av utbudet inom och eventuellt mellan regionerna på resp. regionstyrelse. H 75 konstaterar vidare att enligt dess mening inte UHÄ bör ha någon särskild tillsyn över detta slag av undervisning, sedan den nu av UKÄ bedrivna försöksverksamheten avslutas. LO framhåller att det är angeläget att den distansundervisning som berör högskolan också integreras med verksamheten inom denna. Av detta följer enligt LO att den organisatoriska modell som väljs bör stämma överens med den av riksdagen beslutade organisationen av högskolan. I likhet med H 75 anser därför LO att distansundervisningen bör organiseras på regional basis och under regionstyrelsens ansvar. Några mer detaljerade regler för hur regionstyrelserna skall sköta denna del av sitt ansvarsområde finner LO inte behov av.

TCO delar kommitténs mening att distansundervisning sannolikt ganska länge kommer att ha sin tyngdpunkt i en begränsad ämneskrets. Den mest ändamålsenliga organisationen för distansundervisning bör därför vara att basera den på de sex universiteten, även om man inte utesluter en utvidgning till andra högskolor i framtiden. ABF ser distansundervisning som en kompletterande distributionsform för yrkesinriktad högre utbildning med begränsade förutsättningar att bidra till en vidgad social rekrytering till högre utbildning. I konsekvens med detta betraktelsesätt avvisar ABF det organisationsalternativ som innebär utbyggnad av en separat distanshögskola. För ABF framstår en gradvis utbyggnad av distansundervisningen på regional bas och inom den nya högskoleorganisationen som lämpligast. ABF avstår från att bestämt förordna något av de regionala alternativen B 1 och B 2, men påpekar att det ligger i studieförbundens intresse att en organisationsform väljs som möjliggör ett administrativt lätthanterligt samarbete mellan studieförbund och folkhögskolor. SAF tillstyrker i huvudsak kommitténs förslag och förordar att de nya distributionsformerna i första hand integreras i högskolans verksamhet, dvs. alternativ B 1. De nya distributionsformerna och då främst distansundervisningen kan enligt SAF inte helt anpassa till den nya högskolans decentraliserade konstruktion med sex regioner och inte heller fullständigt integreras i den ordinarie planeringen av undervisningsverksamheten inom respektive regioner. En viss riksrekrytering torde enligt SAF erfordras för att tillgodose behov av distansundervisning i visst ämne eller viss kurs från studerande som är bosatta i andra regioner än den varifrån distansundervisningen bedrivs. SFS förrespråkar med bestämdhet en regional organisationsmodell. Enligt SFS:s mening har B 1-alternativet klara fördelar framför B 2-alternativet beroende främst på att B 1 tillgodoser kravet på forskningsanknytning. SACO/SR delar kommitténs uppfattning att UKÄ:s försöksverksamhet bör fortsätta i nuvarande former i avvaktan på att mer permanenta lösningar skapas för distansundervisning. LRF framhåller betydelsen av att en permanent verksamhet med distansundervisning kommer till stånd, helst i anslutning till högskolereformen 1977, samt att den vad beträffar organisationsformerna får en regional karaktär.

Vuxenskolan anser att många skäl, bl. a. bristande erfarenheter och osäkerhet om det verkliga behovets omfattning, talar för en successiv utbyggnad av distansundervisning. En sådan utbyggnad bör ske utifrån den regionala modellen, i första hand variant B 1. Alternativ B skulle å andra sidan ge eleverna bättre kontakt med lärarna och dessutom bättre tillgodose uttalande önskemål om en decentralisering av verksamheten. Alternativ A eller B 1-alternativet med riksrekrytering skulle kräva en alltför stor och dyrbar fältorganisation och särskilt i variant A 1 ge lärarna en sämre forskningsanknytning.

Folkuniversitetet anser det orimligt att direkt söka överföra ett Open University av engelsk modell på svenska förhållanden eftersom förutsättningarna för detta inte är jämförbara på ett antal avgörande punkter. Folkuniversitetet beklagar att kommittén inte närmare sökt utveckla en modell för distansundervisning som baseras på studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet. Folkuniversitetet förordar därför att man i det fortsatta beredningsarbetet uppmärksammar möjligheterna att utgå från studieförbund och folkhögskolor vid konstruktion av ett distansundervisningssystem. *Statsföretag* hävdar att såväl pedagogiska kvalitetsskäl som ekonomiska bedömningar klart visar att en central organisationsmodell eller B 1-alternativet med riksrekrytering är den för distansundervisningens framtida utveckling bäst lämpade. *Statsföretag* framhåller vidare att de basresurser som fordras för A 3-alternativet finns inom den statliga sektorn genom Hermods skola och Liberkoncernen i övrigt. *Brevskolan* tar inte definitiv ställning för någon av de organisatoriska modeller som kommittén redovisar. Enligt *Brevskolan* bör studieförbunden ges en betydande roll i verksamheten och studiecirklar bör användas som pedagogiskt instrument. *Brevskolan* anser att en central instans är nödvändig för planering, produktion och information. Denna bör dock utvecklas i anslutning till någon nu existerande institution. I övrigt anser *Brevskolan* att resp. regionstyrelse i samarbete med studieförbundens lokalavdelningar bör svara för bl. a. uppsökande verksamhet och organisation av studiecirklar.

Remissinstanserna är något splittrade i fråga om fältorganisationen.

Statskontoret förordar att den fortsatta försöksverksamheten inriktas på att pröva olika modeller för en fältorganisation. *UKÄ* konstaterar att remissinstanserna inom dess förvaltningsområde har olika uppfattningar om behovet av en fältorganisation.

UKÄ vill för sin del inte nu tillstyrka att en formell organisation av den föreslagna typen skapas. Skälet härför är att om distansundervisningen skall regionaliseras bör formerna för den totala organisationen utarbetas lokalt och dessutom samordnas regionalt. *UKÄ* föreställer sig att folkbildningsutredningen uppmärksammar behovet av samverkan mellan högskolorna och studieförbunden m. fl. om de uppgifter som fältorganisationen föreslås fullgöra. *AMS* framhåller behovet av studievägledning för de studerande inom distansundervisning och ansluter sig därför till kommitténs

förslag om en fältorganisation. Styrelsen betonar även vikten av att utrymme ges åt frågor som rör utbildnings- och yrkesval och möjligheterna på arbetsmarknaden vid sidan av en mer renodlad studievägledning. SÖ tillstyrker kommitténs rekommendationer om att försöksverksamheten med en fältorganisation skall fortsätta. Denna försöksverksamhet bör enligt SÖ:s mening utvecklas ytterligare och utvidgas till andra ämnesområden än dem som hittills förekommit. För att nå andra grupper än sådana som redan är välmotiverade och studievana krävs det, enligt SÖ, en mycket aktiv studievägledning. *Landstingsförbundet* anser att fältorganisationen i stor utsträckning bör vila på studieförbundens, den kommunala vuxenutbildningens och folkhögskolornas redan befintliga lokala resurser. Härigenom kan onödiga organisationsdubblingar undvikas, ökade möjligheter till lokal anpassning säkras och en under en lång tid samlad vuxenutbildningserfarenhet tillgodogöras. TCO erinrar om att distansundervisning ställer höga krav på eleverna. Har dessa bristande studievana och är avståndet mellan kursinnehållet och elevernas kunskapsbakgrund stort blir självfallet behovet av en fältorganisation stort. TCO instämmer vidare i kommitténs åsikt att de resurser som finns inom studieförbund, folkhögskolor och kommunal vuxenutbildning bör kunna utnyttjas genom lämpliga samarbetsformer. Även *Vuxenskolan* understryker behovet av en effektiv fältorganisation och konstaterar att studieförbunden har utomordentliga förutsättningar för en sådan verksamhet. ABF vill med hänsyn till att distansundervisningen bör byggas ut relativt långsamt, bestämt avråda från att en formell fältorganisation byggs upp. Enligt ABF bör olika organisationsformer prövas för samverkan mellan högskola och lokala vuxenutbildningsanordnare, t. ex. studieförbunden. Detta kan ske i form av en försöksverksamhet, som får utvecklas efter skilda lokala förutsättningar och leda till olika former för en smidig samverkan för att ge de studerande stöd i form av gruppstudier. Hur denna samverkan bör ske kan komma att övervägas i utredningen om vissa folkbildningsfrågor m. m.

5.3 Läromedel

UKÄ ansluter sig med hänvisning till sina underinstanser helt till kommitténs uppfattning om läromedelsframställning. Man understryker vidare vikten av att samarbete på läromedelsområdet även kommer till stånd inom och mellan regioner. Såväl *Statsföretag* som SÖ framhåller läromedlens relativt sett mycket stora betydelse inom distansundervisning och är benägna att förespråka en mer centraliserad produktion av läromedel. Enligt SÖ bör det kompletterande material som utöver det reguljära materialet i ämnet kan krävas för distansundervisning produceras av ett organ med erfarenhet av distansundervisning i samarbete med resp. högskola. *Vuxenskolan* framhåller i detta sammanhang att det måste vara helt uteslu-

tet att begränsa universitetens möjligheter till fritt val av läromedelsproducent och att införa regler om begränsning av urvalet att endast omfatta Hermods/Liber och Brevskolan. *LRF* delar inte kommitténs uppfattning att läromedelsproduktionen bör centraliseras till Brevskolan och Hermods/Liber. Förbundet menar att produktionen av läromedel bör förläggas hos det förlag som i varje enskilt fall bedöms som mest lämpat.

6 FÖREDRAGANDEN

6.1 Inledning

Det svenska utbildningsväsendet har under de senaste årtiondena förändrats i grunden. En genomgående strävan i reformarbetet har varit och är alltjämt att överbrygga utbildningsklyftor inom och mellan generationerna. Parallellt med de fortlöpande förändringarna av utbildningsväsendets organisation har också undervisningsmetoderna utvecklats. Läromedel och studiematerial för undervisning och folkbildning har därigenom fått en annan utformning. Teknikens landvinningar inom film, ljudradio och television och nya distributionsformer såsom filmkopior, eterdistribution av ljud- och bildprogram samt ljud- och bildkassetter har gett nya möjligheter också inom utbildningsväsendet och folkbildningsarbetet.

Synen på hur ljud- och bildmedierna bör användas i undervisning av olika slag har förändrats i takt med den tekniska utvecklingen och nya erfarenheter från pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Numera råder inga delade meningar om att ljud- och bildprogram kan fylla väsentliga uppgifter i förskoleverksamheten, i grundskolan, gymnasieskolan och högskolan samt i vuxenutbildningen. Frågan gäller vilka kvaliteter som medierna kan tillföra verksamheten för att bidra till att förverkliga de uppsatta målen.

I Sverige började film och radioprogram att användas i undervisningen redan under 1920-talet. TV-program infördes i undervisningen år 1961. År 1964 sammanfördes inom Sveriges Radio produktionen av skolradio- och skol-TV-program samt skolprogramhäften till en särskild skolprogramavdelning, numera utbildningsprogramenheten (SR/UTB). Samtidigt blev verksamheten finansierad genom statsanslag. År 1967 tillsattes den första TRU-kommittén (TRU I), och TRU:s produktionsenhet startades som en försöksverksamhet. Från början blev uppgiften att i första hand göra försök inom geografiskt begränsade områden för gymnasiet och fackskolan samt inom vuxenutbildningen. Vidare skulle TV-program göras för användning i bandad form för den nya tekniska högskolan i Linköping, och bandade radio- och TV-program skulle framställas för användning inom de samhällsvetenskapliga fakulteterna. Direktiven till utredningen präglades av uppfattningen att radio- och TV-program skulle kunna ersätta lärarledd undervisning och därigenom ge betydande rationaliseringsvinster samtidigt som en högre kvalitet skulle kunna uppnås. Främst av kostnadsskäl men också för att på bästa sätt tillvarata erfarenheterna av radio- och TV-program i undervisningen borde verksamheten bedrivas av en central produktionsenhet.

TRU I:s betänkande (SOU 1971: 36) Produktionsresurser för TV och radio i utbildningen, som huvudsakligen behandlade organisationsfrågan, lades fram år 1971. Remissopinionen var mycket splittrad när det gällde utredningens förslag till organisatoriska lösningar men anslöt sig allmänt till tanken på ett fortsatt utnyttjande av radio och television i undervisningen.

Försöksverksamheten borde enligt Kungl. Maj:t fortsätta, och en ny kommitté, utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU II), fick i uppgift att leda och planera den fortsatta försöksverksamheten, vilken främst skulle inriktas på vuxenutbildning på alla nivåer och på förskola.

TRU II har i betänkandet (SOU 1975: 28) Program för ljud och bild i utbildningen lagt fram förslag om produktion av ljud- och bildprogram inom olika utbildningssektorer. I betänkandet redovisas erfarenheter dels från TRU:s samlade försöksverksamhet samt från Sveriges Radios utbildningsprogramverksamhet inom ungdomsskolan och vuxenutbildningen, dels från TRU II:s försöksverksamhet med videokassetter och kabel-TV. Kommittén föreslår att SR/UTB inkl. Sveriges Radios vuxenundervisning (SR/VUX) och TRU läggs samman till en produktionsenhet för framställning av ljud- och bildprogram för förskoleverksamheten, grundskolan och gymnasieskolan, högskolan och vuxenutbildningen. Förslagen i betänkandet och remissinstansernas synpunkter har jag redovisat i det föregående.

Synen på ljud- och bildmediernas roll i undervisningen har förändrats åtskilligt under de senaste årtiondena. I Sverige liksom i en rad andra länder har strävan under 1950- och 1960-talen varit att genom förplanerad och förproducerad undervisning förbättra undervisningens kvalitet och uppnå kostnadsbesparingar. I många länder såg man framför allt i framställningen av TV-program en möjlighet att komma tillrätta med lärarbristen. Erfarenheterna av ljud- och bildprogram samt av forsknings- och utvecklingsarbete har resulterat i en mer nyanserad uppfattning om möjligheterna att med mediernas hjälp uppnå väsentliga kostnadsbesparingar och ersätta lärare i undervisningen. Istället har mediernas möjligheter att tillföra undervisningen nya dimensioner kommit i förgrunden. TRU II konstaterar att en väsentlig erfarenhet från programverksamheten vid TRU och SR/UTB är att de största kvalitetsvinsterna kan utvinnas av ljud- och bildmedierna om de på lämpligt sätt anknyts till och samordnas med övriga inslag i undervisningen. Liksom flertalet remissinstanser delar jag denna uppfattning.

Ljud- och bildprogram kan enligt min mening fylla en väsentlig uppgift inom olika delar av utbildningsväsendet och bildningsverksamheten. Inom förskolan bör inslag av ljud- och bildprogram kunna stimulera barnen till aktivitet och kritiskt tänkande och förmedla kunskap och upplevelser av människor och samhälle. Inom grundskolan och gymnasieskolan kan ljud- och bildprogram användas för att fördjupa och levandegöra undervisningen för att konkretisera de övergripande målen i läroplanerna inom många ämnesområden. Sålunda kan sådana program medverka i strävandena att

åstadkomma en ökad internationalisering av undervisningen. De kan också förmedla närkontakt med olika samhällsområden. Förhållandena i arbetslivet kan t. ex. konkretiseras genom att skilda arbetsmiljöer skildras, varigenom elevernas kunskaper om arbetslivet breddas. Men det är också angeläget att understryka att medierna när det gäller att skildra olika miljöer inte får ses som en ersättning för verklighetsupplevelser. Ljud- och bildmedierna kan aldrig bli ett alternativ till utan endast ett komplement till sådana verklighetsupplevelser som t. ex. studiebesök och praktisk yrkesorientering. För invandrabarn i förskolan och ungdomsskolan kan program på hemspråk verksamt bidra till att utveckla barnens tvåspråkighet och därigenom underlätta deras kontakt med hemlandets kulturmiljö.

Jag vill betona betydelsen av att elever och studiecirkeldeltagare samt lärare och handledare får möjligheter att påverka användningen av ljud- och bildmedier. Arbetssätt och arbetsformer bör således i allt väsentligt beslutas i den enskilda undervisningsgruppen och inte vara fastställda att gälla likformigt för alla som utnyttjar programmen. Mediernas karaktär av envägskommunikation bör också motverkas. Det är därför angeläget att ytterligare utveckla möjligheterna till dialog mellan lärare och elev och att ge de medier företräde som stimulerar till samspel och egen aktivitet. Det är viktigt att träna förmågan att kritiskt bedöma det material som används. Detta gäller särskilt för studerande som inte deltar i handledd undervisning.

Vad jag nu har sagt innebär bl. a. att jag, i likhet med skolöverstyrelsen (SÖ) och universitetskanslersämbetet (UKÄ), anser att ljud- och bildmedierna bör ses som komplement till andra läromedel. Programmen bör medverka till att höja undervisningens kvalitet genom sina särskilda egenskaper i fråga om verklighetsförmedling, möjligheter till metodvariationer och ämnesfördjupning. Det är en fördel om varje programinslag kan utnyttjas fristående. Produktion av t. ex. för ett stadium eller en årskurs heltäckande läromedel i ett ämne bör därför undvikas.

Jag vill i detta sammanhang också beröra frågan om hur radio- och TV-program allmänt bör behandlas i undervisningen. TV-tittandet har en stor omfattning i alla åldersgrupper. Barns och ungdomars verklighetsuppfattning påverkas sannolikt i betydande utsträckning av framför allt TV. Det är enligt min mening motiverat att, i likhet med kommittén och SÖ m. fl., förorda att metoden att kritiskt granska och ifrågasätta skall gälla både programinnehållet och medierna själva. Särskilt bildprogrammen bör därvid ägnas uppmärksamhet.

Jag vill i likhet med kommittén betona att användningen av ljud- och bildprogram i utbildningen i första hand bör ses från utbildningspolitiska och pedagogiska synpunkter. Val av läromedel skall grundas på en övertygelse om att dessa kan bidra till att nå de mål som satts upp för utbildningen. Med ett sådant synsätt blir det naturligt att bedöma ett läromedel med hänsyn till dess roll i undervisningssituationen som helhet.

Kommittén konstaterar att behov av ljud- och bildprogram föreligger för de utbildningsområden inom vilka kommittén har bedrivit försöksverksamhet. Kommittén grundar sitt ställningstagande på dels de synpunkter och det intresse som kommit fram under försöksverksamheten, dels de yttranden som avgivits över TRU I:s betänkanden.

Yttranden över kommitténs huvudbetänkande bekräftar dess uppfattning om olika användares önskemål om och intresse för ljud- och bildprogram i undervisningen. Detta gäller både förskolan, ungdomsskolan, högskolan och vuxenutbildningen. Således framhåller socialstyrelsen att ljud- och bildinslag är viktiga i förskolans verksamhet. SÖ betonar bl. a. vikten av att utbudet av sådana program för ungdomsskolan, särskilt gymnasieskolan, ökar. UKÄ redovisar att universitet och högskolor betonar behovet av ljud- och bildprogram i den högre utbildningen. Folkhögskoleutredningen, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Studieförbundet Vuxenskolan (Vuxenskolan) och Tjänstemännens centralorganisation (TCO) framhåller betydelsen av ljud- och bildprogram inom olika delar av vuxenutbildningen. Motiven skiftar beroende på vilket utbildningsområde remissinstanserna behandlar, men gemensamt för samtliga är önskemål om ökad produktion av ljud- och bildprogram. I flera fall förordas insatser för utbildningsmässigt eftersatta grupper och handikappade.

Jag delar kommitténs och remissinstansernas uppfattning om behovet av fortsatt produktion av ljud- och bildprogram för undervisningsändamål. Resultaten av kommitténs försöksverksamhet och erfarenheterna av Sveriges Radios utbildningsprogramverksamhet för ungdom och vuxna motiverar en fortsatt produktion av ljud- och bildprogram för samtliga de utbildningsområden som kommittén behandlar. För detta talar de utbildningspolitiska och pedagogiska skäl som jag tidigare har anfört.

Remissinstanserna har i allmänhet inte erinrat mot den prioritering av produktion av ljud- och bildprogram för förskolan och vuxenutbildningen som kommittén har föreslagit. Enligt min mening är bristen på goda läromedel och engagerande studiematerial störst inom förskoleverksamheten och vuxenutbildningen. Med hänsyn till de särskilda möjligheter som ljud- och bildprogram erbjuder att stimulera och variera verksamheten inom dessa områden förordar även jag att produktion för förskola och vuxenutbildning prioriteras.

Jag vill i detta sammanhang anföra några principiella synpunkter på distribution av ljud- och bildprogram. Genom uppbyggnaden av AV-centraler, som bandar etersända ljud- och bildprogram, och genom de ökade möjligheter hos mottagarna att själva banda och spela upp program har programmen i ökad utsträckning kommit att användas i form av videoband, bild- och ljudband och kassetter samt filmkopior. Inom förskolan och grundskolans lågstadium är dock direktmottagning av etersända program dominerande. Eterdistributionen fyller därför både funktionen att möjliggöra direktmottagning och bandning. Den är, framför allt när målgruppen är stor och geografiskt spridd, en förhållandevis billig distributionsform. Det nor-

mala bör därför vara att ljud- och bildprogram etersänds även om direktmottagning inte är aktuell. Producenten av programmen bör också tillhandahålla tidigare etersända program i bandad form. Strävan bör därvid vara att finna den för användaren lämpligaste distributionsformen.

I vissa fall kan det också bli aktuellt att framställa program där det inte är motiverat med etersändning. Detta kan gälla program för små målgrupper eller för sådana målgrupper där direktmottagning inte är lämplig, t. ex. för studiecirkelverksamhet, och där distribution direkt från producenten är mera praktisk än distribution via etern till olika bandningscentraler.

Jag vill emellertid i detta sammanhang framhålla att det avgörande för mina förslag i det följande om utbildningsprogramorganets verksamhetsform och finansiering har varit att dess produktion, med de begränsade undantag jag nyss har antytt och senare kommer att närmare ange, skall avses för eterdistribution och att det därför bör ha egen sändningsrätt. Min principiella utgångspunkt är således att ljud- och bildinslag avsedda för etersändning skall utgöra centrala delar i de program som utbildningsprogramorganet producerar.

Utbildningsprogramorganet bör även kunna i form av beställningsprojekt producera ljud- och bildprogram som inte i första hand är avsedda för etersändning. En förutsättning härför är naturligtvis att principen om full kostnadstäckning tillämpas. Jag återkommer i det följande till dessa frågor.

Jag har i det föregående använt begreppet ljud- och bildprogram. Till dessa hör emellertid ofta också tryckt material. När jag i fortsättningen använder uttrycket *ljud- och bildprogram* inbegriper jag i förekommande fall också det tryckta materialet.

Förutsättningarna för att ta emot ljud- och bildprogram för skilda delar av utbildningsväsendet har ökat under senare år. Kommittén redovisar att tillgången på utrustning för att banda och spela upp samt ta emot direktsändning av program har ökat inom skolväsendet och folkbildningen.

I direktiven till TRU II anförde föredraganden att — med hänsyn till att arbetet inom 1969 års radioutredning (RUT 69), 1968 års utbildningsutredning (U 68) och läromedelsutredningen kunde komma att påverka valet av en mer definitiv organisationsform — någon ändring i dåvarande organisation inte borde göras. Dessa utredningar har nu slutfört sina uppgifter. Riksdagen har fattat beslut om att införa lokalradio, reformering av högskolan samt former för information om och stöd för produktion av läromedel m. m. Vidare har riksdagen på vuxenutbildningens område beslutat om uppsökande verksamhet på arbetsplatser och försök med uppsökande verksamhet i bostadsområden samt om studiestöd till vuxna för kortare och längre studier. Regeringen har tidigare i år lämnat förslag till riksdagen om utbyggnad av förskolan och om reformering av skolans inre arbete. Till detta kommer att ytterligare erfarenheter vunnits i TRU:s försöksverksamhet och att den tekniska produktionsutvecklingen gått vidare. Kommittén har lämnat ett detaljerat förslag i organisationsfrågan, vilket i allt väsentligt tillstyrkts av det övervägande antalet remissinstanser. Tiden är

enligt min mening mogen att avsluta försöksverksamheten och besluta om formerna för en mer stadigvarande verksamhet inriktad på olika delar av utbildningsväsendet. Det är därvid angeläget att sammanföra befintliga centrala resurser för framställning av ljud- och bildprogram inom en organisation, som ges i uppgift att svara för den framtida produktionen. Jag övergår nu till att behandla den fortsatta verksamhetens inriktning, omfattning, organisation och lokalisering samt formerna för att förbereda en sammanläggning av TRU och Sveriges Radios utbildningsprogramverksamhet.

Jag har i frågor som rör förskoleverksamheten samrått med chefen för socialdepartementet och i frågor som rör grundskolan och gymnasieskolan samt lärarfortbildningen med statsrådet Hjelm-Wallén. I frågan om verksamhetens lokalisering har jag samrått med chefen för arbetsmarknadsdepartementet.

6.2 Utbildningsprogramorganets inriktning och uppgifter

6.2.1 Förskolan

TRU:s förskoleproduktion har i enlighet med direktiven till utredningen främst riktats till barn som inte deltar i förskoleverksamhet. Programmen för denna målgrupp har, enligt kommitténs redovisning, mottagits mycket positivt. Av redovisningen framgår att barn, som har sett programmen i grupp, på t. ex. förskolor, i fritidshem och i grundskolans lågstadielklasser följt dem med påfallande intresse. Personalen vid förskolorna har också uttryckt önskemål om en speciell programproduktion för förskolan. Det finns likaså uttalade behov av utbildningsinsatser i form av ljud- och bildprogram riktade till förskolepersonal, föräldrar och andra vuxna.

I likhet med kommittén och flertalet remissinstanser anser jag det angeläget med en fortsatt produktion av ljud- och bildprogram för förskolan. Under förskoleåren läggs grunden för individernas personlighetsutveckling. Det är därför viktigt att på alla sätt söka stimulera barnens förutsättningar för en mångsidig utveckling. Ljud- och bildprogram utformade med detta syfte och rätt infogade i verksamheten kan bidra till en sådan stimulans. De kan t. ex. väcka barnens intresse för att delta i kulturaktiviteter av skilda slag och underlätta kontakterna med sådana organisationer som bedriver barn- och ungdomsverksamhet. Ljud- och bildprogrammen bör också kunna spela en viktig roll redan under förskoleåren när det gäller att orientera om vårt samhälle och förhållandena i andra samhällen samt att röja undan fördomar om t. ex. könsroller och framtida yrkesval. På förskolesidan är det svårt att avgränsa utbildningsprogram från allmänna barnprogram. Produktionen av förskoleprogram kan därför ses som en väsentlig del av samhällets insatser för barnkulturen. Ljud- och bildproduktionen för förskolan bör riktas både till hemmavarande barn och till dem som deltar i förskoleverksamhet. Likaså anser jag att det är angeläget att programorganet producerar program för såväl föräldrautbildning som för kommunernas fortbildning av förskolepersonal.

Kommittén konstaterar att drygt två tredjedelar av daghemmen har tillgång till TV. Däremot saknar de flesta förskolorna filmprojektorer och videobandspelare. Kommittén anser det angeläget att förskolorna får tillgång till viss teknisk apparatur – främst TV-apparater – för mottagning av förskoleprogrammen. En gradvis uppbyggnad av audiovisuell utrustning pågår också för förskoleverksamhetens del.

För barn som är fysiskt, psykiskt eller socialt handikappade samt för invandrabarn är utbildningsinsatser i form av ljud- och bildprogram särskilt angelägna. Dessa barn har ofta ett sämre utgångsläge än andra barn och behöver därför särskilt behov av stöd och stimulans för sin utveckling. Det är därför viktigt att dessa barns speciella behov ställs i förgrunden när det gäller insatser från samhällets sida. Utbildningsprogramorganet bör således, enligt min mening, i sin produktion för barn i förskoleåldern ägna speciell uppmärksamhet åt barn med särskilda behov. Därvid bör självfallet en bedömning göras om ljud- och bildprogram är de lämpligaste insatserna. I likhet med handikapporganisationerna vill jag understryka vikten av program som informerar om handikapp av skilda slag. Jag vill i detta sammanhang också framhålla behovet av fortsatt utvecklingsarbete för att så långt möjligt anpassa produktionen efter barnens skilda förutsättningar att tillgodogöra sig programmen. Det samspel som redan sker och kan utvecklas mellan barn- och ungdomsorganisationerna och förskolan bör också återspeglas i programorganets verksamhet. Likaså bör i samarbetet med folk- och yrkeshögskolorna exempelvis behovet av föräldrautbildning uppmärksammas. Det är därvid av stor betydelse att utvecklingen av föräldrautbildningen fortsätter och intensifieras.

6.2.2 Ungdomsskolan

Kommittén konstaterar att dokumenterade behov av ljud- och bildprogram föreligger inom ungdomsskolan och anser att dessa behov bör tillgodoses genom produktion av ett grundutbud samt vid behov genom särskilda insatser. Ett särskilt anpassat grundutbud bör också göras för elever med särskilda behov. Kommittén föreslår vidare att programutbudet i huvudsak täcks genom egen produktion på såväl riksplanet som regionalt och lokalt och att programmen etersänds till största del för att möjliggöra direktmottagning främst på låg- och mellanstadierna.

De flesta remissinstanser, som berör den allmänna inriktningen av programorganets produktion för ungdomsskolan, tillstyrker kommitténs förslag. Många framhåller betydelsen av att speciella insatser görs för elever med särskilda behov. SÖ betonar att också ljud- och bildutbudet för vissa delar av gymnasieskolan bör öka och att programorganet även bör producera program för de yrkestekniska linjerna inom gymnasieskolan. TCO anser att ljud- och bildprogram för ungdomsskolan främst bör produceras för sådana undervisningsområden där dessa medier har speciella förutsättningar att skapa stimulans, individualisering och elevaktivitet.

I likhet med kommittén och flertalet remissinstanser anser jag det angeläget med en produktion av ljud- och bildprogram för ungdomsskolan. Den bör bl. a. kunna användas för att i undervisning och information till föräldrar och skolans personal konkretisera och klargöra de övergripande målen för skolan och de allmänna riktlinjerna för arbetet inom denna. Enligt min mening har ljud- och/eller bildinslag, som föregås av en noggrann undervisningsplanering med syfte att åstadkomma en smidig samverkan mellan programmen och andra inslag i undervisningen, också goda möjligheter att bidra till ett mera omväxlande och stimulerande skolarbete. Det är i detta sammanhang viktigt att eleverna tränas till såväl förståelse för som kritisk granskning av den information som förmedlas genom ljud och bild.

Tidigare har jag betonat att ljud- och bildprogram för förskolebarn bl. a. kan bidra till att väcka barnens intresse för kulturaktiviteter. Detta gäller även för ungdomsskolans del. Skolan skall förbereda eleverna för olika arbetsuppgifter i samhället och/eller fortsatta studier samt göra det möjligt för dem att ge fritiden ett meningsfullt innehåll. Program som förmedlar erfarenheter från samt kunskap och information om skilda delar av kulturlivet kan också stimulera eleverna till ett ökat deltagande i kulturell verksamhet. I detta sammanhang spelar folkrörelserna en viktig roll, och det är därför angeläget att skolprogrammen förmedlar information om deras skilda verksamhetsområden.

Betydelsen av att ungdomsskolans elever så tidigt som möjligt får kontakt med och erfarenhet av arbetslivet har under senare tid särskilt uppmärksamats. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad statsrådet Hjelm-Wallén har anfört i dessa frågor i prop. 1975/76: 39 om skolans inre arbete m. m. Inom detta område har ljud- och bildprogram förutsättningar att utgöra värdefulla inslag i undervisningen. Med ljud- och bildprogram kan eleverna tidigt få en viss uppfattning om skilda arbetsmiljöer och kännedom om olika arbetsuppgifter. Vidare kan insatser i form av ljud- och bildprogram medverka till att förändra de attityder som innebär begränsningar i individens fortsatta studie- och yrkesval. Jag vill dock betona att ljud- och bildprogram inte kan ersätta elevernas direkta kontakt med skilda arbetsmiljöer och personer verksamma i arbetslivet. De får mera ses som ett komplement till sådana kontakter och ett medel att informera om arbetsmiljöer som, t. ex. på grund av avstånd, inte är tillgängliga för eleverna.

Jag delar också kommitténs uppfattning att programorganets produktion för i huvudsak ungdomsskolan skall bestå av ett grundutbud samt vid behov av särskilda insatser. För vissa grupper inom ungdomsskolan anser jag att produktion av ljud- och bildprogram är speciellt angelägen. Jag avser då elever med särskilda behov av stöd och stimulans i skolarbetet, t. ex. invandrarelever och handikappade elever. Som jag tidigare har nämnt delas denna uppfattning av flertalet remissinstanser. För att ljud- och bildmaterial skall få den avsedda effekten för dessa grupper är det av vikt att det utformas på ett sådant sätt att lärarna ges möjligheter att anpassa utnyttjan-

det till de individuella behoven. Användning av ljud- och bildprogram får alltså inte leda till minskade kontakter mellan lärare och elever utan skall ge lärarna vidare förutsättningar att stimulera eleverna till aktivitet och utveckling. Vid programplaneringen måste en prövning ske om ett ljud- och bildprogram för elever med svårigheter har fördelar jämfört med andra insatser. Jag vill också stryka under möjligheterna att med ljud- och bildprogram sprida information om och förståelse för olika handikapp. I likhet med SÖ anser jag att yrkesutbildningen inom gymnasieskolan bör ägnas ökad uppmärksamhet. Ljud- och bildinslag bör med fördel kunna utnyttjas i många moment inom denna undervisning.

Ljud- och bildprogram kan också enligt min mening användas i fortbildning av lärare och övrig skolpersonal bl. a. för att visa på olika förekommande arbetssätt i skolan i enlighet med de riktlinjer för skolans förnyelse som statsrådet Hjelm-Wallén förordat i den nyssnämnda propositionen om skolans inre arbete. Sådana insatser bör genomföras efter samråd med SÖ och berörda fortbildningsavdelningar vid länsskolnämnder och lärarhögskolor.

Kommittén konstaterar att det finns goda tekniska förutsättningar för att använda ljud- och bildprogram i ungdomsskolan. Radioprogram bandas på AV-centralerna för vidare distribution och användning. Skolorna har också god tillgång till ljudbandspelare. På grund av bristande tillgång på apparatur för inspelning används TV-programmen på grundskolans låg- och mellanstadier huvudsakligen genom direktmottagning. TV-program kan bandas vid mer än hälften av AV-centralerna för användning huvudsakligen på högstadiet och i gymnasieskolan. Många skolor har nu också möjlighet att själva banda TV-program.

I likhet med kommittén anser jag att det finns skäl som talar för att skolprogram bör etersändas. Det främsta motivet för etersändning är att det blir möjligt för AV-centraler och enskilda skolor att banda programmen. Vissa nackdelar är dock förknippade med direktmottagning av etersända program. Läraren och eleverna är t. ex. vid sin lektionsplanering bunden av att passa en bestämd tidpunkt och att följa programmet i sin helhet vid ett enda tillfälle. Detta begränsar möjligheterna både att anpassa programmet till den aktuella undervisningssituationen och att under programmets gång diskutera skilda avsnitt i detta. Så länge grundskolans låg- och mellanstadier saknar tekniska förutsättningar att använda bandade TV-program är det likväl angeläget att TV-utbudet till dessa distribueras via etern för direktmottagning.

Kommittén konstaterar att det finns behov av fortbildning för lärare i metodiska frågor kring användningen av ljud- och bildprodukter och föreslår att ökade insatser bör göras på detta område.

En grundläggande förutsättning för att ljud- och bildprogram skall utgöra värdefulla inslag i undervisningen är att lärarna liksom beträffande övriga läromedel har nödvändiga kunskaper om såväl programmens innehåll som om hur de kan fogas in i undervisningen för att göra denna livfullare och

mera stimulerande. Både i grundutbildning och fortbildning av lärare måste därför tas upp metodiska frågor om användning av ljud- och bildprogram i undervisningen. Så sker också i dag. Kommittén har redovisat positiva erfarenheter av regionala skolprogram. Jag anser att viss regional/lokal skolradioverksamhet bör bedrivas även fortsättningsvis och jag förutsätter att utbildningsprogramorganet träffar avtal härom med Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio.

6.2.3 Högskolan

Ljud- och bildprogram för den grundläggande högskoleutbildningen började framställas i större omfattning först under 1960-talet. Dessa läromedel är således ett förhållandevis nytt inslag i högskoleutbildningen. Särskilda anslag har införts för pedagogiskt utvecklingsarbete ur vilka medel kan utgå för olika typer av läromedelsproduktion. Utöver medel från dessa anslag har läroanstalterna rätt att disponera medel ur resp. driftkostnadsanslag för framställning av läromedel. Produktionen av ljud- och bildprogram har i allmänhet skett lokalt vid läroanstalterna. I vissa fall har man därvid anlitat särskild personal. För att en lokal produktion av ljud- och bildprogram skall vara möjlig har universiteten och de större högskolorna under senare år fått teknisk utrustning och vissa personella resurser. Dessa insatser har, tillsammans med en aktiv medverkan från den pedagogiska personalen i framställningsarbetet, medfört att en avsevärd produktion av ljud- och bildprogram har kommit till stånd.

TRU I skulle bedriva försöksverksamhet med främst TV-program för grundläggande teknisk utbildning vid dåvarande högskoleenheten i Linköping samt vid samhällsvetenskaplig fakultet. Senare innefattades även medicinsk fakultet i uppdraget. Resultatet av denna försöksverksamhet finns redovisat i TRU I:s slutbetänkande (SOU 1973: 19) TRU:s försöksverksamhet 1967–72.

TRU II gavs en annan inriktning i och med att förskolan och vuxenutbildningen skulle prioriteras i dess arbete. Detta innebär att kommitténs insatser på högskoleområdet har varit begränsade.

Kommittén föreslår nu en fortsatt och utökad användning av ljud- och bildprogram i högskolan. Merparten av produktionen bör även i fortsättningen ske lokalt vid de olika högskoleenheterna. Kommittén grundar dessa förslag på erfarenheter och önskemål från universitet och högskolor. Samtidigt föreslår kommittén att utbildningsprogramorganet bör kunna biträda högskoleenheterna med bl. a. produktionsteknisk rådgivning och produktion av mer omfattande projekt.

Remissinstanserna inom högskoleområdet tillstyrker i allmänhet kommitténs förslag om ökad produktion, som till större delen bör utföras lokalt. För det nya utbildningsprogramorganet bör enligt remissinstansernas uppfattning uppgifterna inom högskoleområdet - som kommittén har föreslagit - främst avse produktionsteknisk rådgivning, tillhandahållande av

avancerad teknik samt produktion av omfattande projekt och insatser för utbildningar med läromedelsbrist.

Jag vill erinra om att förutsättningarna för läromedelsproduktionen för den grundläggande högskoleutbildningen är väsentligt annorlunda än för ungdomsskolan. För ungdomsskolan gäller centralt fastställda läroplaner. I högskolan kommer ansvaret för utbildningens innehåll till mycket stor del att ligga på lokala högskoleorgan. Alla kursplaner, som innehåller bl. a. uppgifter om läromedel, kommer att fastställas lokalt och detta innebär att för en stor del av högskoleutbildningen kommer underlag att saknas för en central produktion av läromedel som passar för samtliga berörda högskoleenheter. Detta förhållande talar för kommitténs uppfattning att den övervägande delen av läromedelsproduktionen i fråga om ljud- och bildprogram för den grundläggande högskoleutbildningen bör vara lokal.

En annan skillnad mellan ungdomsskolan och högskolan är att den lärarledda undervisningen har en avsevärt mindre omfattning i högskolan och att denna undervisning har en annan karaktär än den som vanligen förekommer i ungdomsskolan.

Jag instämmer i kommitténs och remissinstansernas bedömning av behovet av ljud- och bildprogram för den grundläggande högskoleutbildningen. Jag delar också uppfattningen att merparten av en sådan verksamhet bör äga rum vid högskoleenheterna och där så befinns lämpligt i samverkan mellan olika enheter. Kommitténs förslag ligger i linje med den inriktning för sektorn som regering och riksdag har angett genom särskilda anslag för pedagogiskt utvecklingsarbete och genom att universitet och högskolor har försetts med produktionsutrustning, viss personal och medel för utbildning av lärare i produktionsteknik. Som jag tidigare har förordat bör utbildningsprogramorganet prioritera insatser för förskolan och vuxenutbildningen och endast i mindre omfattning producera program för högskoleutbildningen. Utbildningsprogramorganets uppgifter för högskoleområdet blir därför i produktionshänseende begränsade till dyrbara och tekniskt avancerade läromedel. Utbildningsprogramorganet kan även fylla en viktig uppgift som rådgivare i produktionstekniska och likartade frågor. Den närmare inriktningen av utbildningsprogramorganets produktion inom högskoleområdet bör bestämmas efter samråd mellan utbildningsprogramorganet och avnämarna inom högskolan. Som allmän riktlinje bör dock gälla att produktionen i första hand skall avse bristområden inom såväl äldre som nyare utbildningsvägar.

Jag vill i detta sammanhang också ta upp frågan om de organisatoriska formerna för distansundervisning inom högskolan. UKÄ har på uppdrag av Kungl. Maj:t sedan hösten 1973 bedrivit försöksverksamhet med distansundervisning, som f. n. utvärderas. TRU II har behandlat distansundervisningens organisation i betänkandet (SOU 1975: 72) Distansundervisning. Kommittén för inte fram något förslag i denna fråga utan begränsar sig till att skissera alternativa organisationer för distansundervisningen på högskolenivå. Ett alternativ är en distansundervisning uppbyggd vid en

central institution. Denna skulle kunna ha formen av en särskild distanshögskola, en särskild avdelning knuten till ett av universiteten eller ett samhällsägt företag inom läromedelsområdet. Enligt ett annat alternativ baseras distansundervisningen endera på de sex universiteten eller – mera decentraliserat – på ett större antal högskolor. Oavsett vilket alternativ som väljs fordras enligt kommittén en fältorganisation i form av lokala studiecentra för den nödvändiga verksamheten på eller i närheten av de studerandes hemorter. Till fältorganisationens uppgifter hör bl. a. att informera om och stimulera olika grupper till utbildning, att svara för en organiserad studievägledning, främst i grupp på ett stort antal orter, samt att arrangera intensivkurser under studiernas gång förlagda till lämpliga befintliga läroanstalter.

I sin analys av alternativen pekar kommittén på de skillnader som finns mellan länder där man prövat ett centralt system, t. ex. det brittiska Open University-systemet, och Sverige. Till följd av den starka ställning som folkbildningen har i vårt land genom studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet finns sedan länge ett rikt förgrenat nät av vuxenutbildningsanordnare både geografiskt och idé- och intressemässigt. Detta förhållande saknar motsvarighet utanför Norden. Den fältorganisation som är nödvändig för att distansundervisning skall kunna bli effektiv finns således i huvudsak redan uppbyggd i Sverige, medan det i Storbritannien blev en av det centrala organets viktigaste uppgifter att bygga upp en sådan organisation. Kommittén framhåller också den skillnad som finns mellan Storbritannien och Sverige i synen på universitetens rättigheter och skyldigheter samt deras relationer till samhället i övrigt. Det ekonomiska utfallet av en centralt organiserad distansundervisning i meningen en rimlig kostnad per studerande jämfört med vad som gäller för andra former av undervisning, är starkt beroende av befolkningsunderlaget. Trots att Storbritannien har mångfalt större befolkningsunderlag än Sverige har kursutbudet via Open University blivit begränsat jämfört med vad universiteten i allmänhet erbjuder. Det är därför mycket tveksamt om det är möjligt att till godtagbara kostnader anordna distansundervisning i en central organisation i vårt land.

Fördelarna med en central organisation jämfört med en decentraliserad är enligt kommittén bl. a. att en bättre samordning av utbudet av distansundervisning kan uppnås och att de centralt producerade studiematerialen med stor sannolikhet kommer att ha en bättre kvalitet och mångsidighet än de lokalt producerade. Samtidigt försvårar emellertid en sådan organisation den kontakt med de studerande som är en viktig förutsättning för en god distansundervisning. Kommittén betonar också att en centralt organiserad distansundervisning inte står i överensstämmelse med den av riksdagen nyligen beslutade högskolereformen.

Remissinstanserna har med endast ett par undantag förordat en regionalt organiserad distansundervisning. Till dem som förordat ett regionalt alternativ hör statskontoret, UKÄ, SÖ, den centrala organisationskommittén

för högskolereformen (H 75), Landsorganisationen i Sverige (LO), TCO, Vuxenskolan, Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) och ABF. Statskontoret anser att en fortsatt försöksverksamhet med distansundervisning bör inrikta på att vidareutveckla formerna för en decentraliserad organisation med regionstyrelserna som huvudmän. Enligt H 75 bör distansundervisningen ses som en integrerad del av utbildningsutbudet i högskolan, i första hand utbudet av enstaka kurser. De bör därför enligt kommittén så långt möjligt planeras och ledas i samma former som enstaka kurser i allmänhet. Det innebär att regionstyrelserna skall ha det samordnade planeringsansvaret i resp. region och fördela medel på högskoleenheter. Hur många och vilka högskoleenheter i varje region som skall anordna distansundervisning bör enligt H 75:s mening avgöras med hänsyn till förutsättningarna i det enskilda fallet. Samma uppfattning har LO, som dessutom stryker under att de centrala organisationsalternativen inte torde stå i överensstämmelse med högskolereformen. SÖ och TCO anser att distansundervisningen skall bedrivas av de sex universiteten men på sikt kunna utvidgas även till andra högskolor. UKÄ förordar att undervisningen skall kunna anordnas även av andra högskolor än universiteten men att det bör finnas en regional samordning. Det bör vara de regionala organens uppgift att svara för denna samordning.

För egen del får jag anföra följande. I prop. 1975: 9 om reformering av högskoleutbildningen framhöll jag att jag inte ser distansundervisning som ett alternativ till utbildning i reguljära former vid permanenta enheter utan som ett viktigt och delvis nödvändigt komplement till sådan utbildning. Riksdagen godtog detta synsätt (UbU 1975: 17 s. 69, rskr 1975: 179). Samtidigt godtog riksdagen också att regionstyrelserna inom högskolan skulle ha ansvaret för att samordna och planera utbildningsutbudet inom regionerna samt för fördelningen av medel för enstaka kurser på högskoleenheter och orter. Det är främst för enstaka kurser som distansundervisningen kan utnyttjas. Av vad jag har anfört följer att regionstyrelserna skall ha en central roll när det gäller att bedöma behovet av enstaka kurser bl. a. i form av distansundervisning. Betydande resurser finns redan vid åtskilliga högskoleenheter för produktion av material som lämpligen kan utnyttjas i distansundervisning. Även detta förhållande talar för att initiativ till planering och genomförande av distansundervisning bör ligga på lokal och regional nivå. Regionstyrelserna har då möjlighet att samordna insatserna inom regionen. Jag ansluter mig således i detta avseende till de synpunkter som H 75 har framfört.

Utbudet av distansundervisning inom en region kommer givetvis att grunda sig på den efterfrågan och det behov som högskole- och regionstyrelserna anser finns. Det hindrar inte att en viss del av distansundervisningen kan förutses vara av intresse även utanför den region inom vilken den anordnas. Det är också tänkbart att någon eller några kurser inom varje regions distansundervisning är unika för riket. Regionstyrelserna bör ta initiativ till samråd mellan sig och mellan berörda institutioner för att där-

igenom undvika dubbleringar av kurser med vidare intresse än enbart för en region.

Distansundervisningen inom högskolan kommer med säkerhet att ha skiftande utformning. Till en del kan den tänkas ske genom enskilda studier förenade med studiehandledning per telefon från vederbörande institution samt med inslag av korta perioder av muntlig undervisning. Till en del kan den tänkas ske genom utnyttjande av korrespondensmaterial och material för lokala gruppstudier. I flertalet fall kommer de högskoleenheter till vilka regionstyrelsen anvisar resurser för distansundervisning att själva kunna producera det studiematerial som fordras. I vissa fall är det emellertid troligt att högskoleenheterna behöver anlita den service och den rådgivning som centrala produktionsorgan kan ge. När det gäller distansundervisning baserad i huvudsak på korrespondens utgör Hermods skola – numera genom statens medverkan införlivad i Liber Grafiska AB – och Brevskolan sådana produktionsorgan. Jag vill i detta sammanhang erinra om att ett av motiven för statens medverkan vid sammanförandet av Hermods korrespondensinstitut och Liber Grafiska AB var att en sådan åtgärd skulle garantera en fortsatt tillgång till Hermods erfarenheter samt tekniska och metodiska kunskaper på distansundervisningens område. Erfarenheterna av den samverkan som hittills har ägt rum mellan Hermods och högskolemyndigheterna samt Hermods och TRU har varit goda. Jag förutsätter därför att det även i fortsättningen kommer att visa sig ändamålsenligt med en samverkan. I fråga om distansundervisning, för vilken det fordras etersända inslag, blir den naturliga samarbetspartnern på central nivå det utbildningsprogramorgan som jag i det följande kommer att förorda skall inrättas. Samverkan med detta kan t. ex. ha formen av beställningsprojekt eller – om utbildningsprogramorganet bedömer att det tilltänkta programmet är av tillräckligt allmänt intresse – ske på sätt som gäller för utbildningsprogramorganets reguljära produktion. Regionala etersändningar kan därvid bli aktuella.

Erfarenheter av TRU:s försöksverksamhet på högskolenivå visar att framställning av program och material för högskoleutbildning måste – om det skall utnyttjas i önskvärd omfattning – ske i nära kontakt med och under medverkan av de lärare som skall använda materialet, därav följer enligt min mening att initiativ till central produktion måste komma från de lokala myndigheterna och vara samordnade av de regionala. En sådan ordning stämmer väl överens med riktlinjerna för högskolereformen.

Jag förordar således att ansvaret för planeringen av distansundervisningens omfattning bör vila på regionstyrelserna. På dem bör också ankomma att ta de initiativ som fordras för att finna lämpliga former för samverkan mellan regionerna. Till en viss del kommer de berörda högskolorna att behöva anlita centrala resurser för produktion av material för distansundervisning – såväl etersänt som korrespondensmaterial. Frånsett program för etersändning får detta ske genom beställning. Det bör ankomma på UHÅ att vid behov i samverkan med regionstyrelserna, utbildningsprogramorga-

net. Liber Grafiska AB och Brevskolan finna lämpliga former för samarbete mellan samtliga eller några av dessa parter.

Jag delar kommitténs uppfattning att en framgångsrik distansundervisning förutsätter en väl fungerande fältorganisation. Denna skall kunna informera om utbildning, arrangera gruppstudier, bistå med studie- och yrkesorientering m. m. Jag förordar emellertid inte att en särskild fältorganisation byggs upp. Det är enligt min mening – i likhet med vad kommittén har förordat – i stället naturligt att för den erforderliga fältorganisationen samverka med studieförbund och folkhögskolor. Både studieförbunden och folkhögskolorna har en geografiskt väl förgrenad verksamhet och omfattande erfarenhet av hur en verksamhet av denna karaktär bör organiseras. Genom sina nära kontakter med folkrörelserna kan de dessutom förutsättas i betydande utsträckning underlätta rekryteringen av nya grupper till högskoleutbildning, bl. a. i form av distansundervisning. Samverkan mellan folkbildningen och högskolan måste dock ske på ett sådant sätt att den förras möjligheter att anordna fritt och frivilligt studiearbete inte begränsas. De problem som hänger samman med denna samverkan kommer att tas upp till särskild granskning av den nyligen tillsatta utredningen om vissa folkbildningsfrågor m. m.

Av vad jag har anfört framgår att förutsättningarna i Sverige är goda för att utveckla en distansundervisning för högskolan som är integrerad med dennas övriga verksamhet. Förutsättningar finns därmed också att undgå de problem som uppstår när distansundervisningen organiseras vid sidan av den reguljära högskoleorganisationen.

Med undantag för frågor rörande samverkan mellan högskolan och folkbildningsorganisationerna synes den fortsatta utvecklingen av distansundervisningen i allt väsentligt vara av den karaktären att det bör ankomma på högskolemyndigheterna att, med utgångspunkt i de riktlinjer jag här angivit, vidta erforderliga åtgärder. Den försöksverksamhet med distansundervisning som UKÄ f. n. bedriver och som jag tidigare har berört bör mot bakgrund av vad jag har anfört fortsätta i nuvarande former till utgången av budgetåret 1976/77.

6.2.4 Vuxenutbildningen

TRU:s och SR/UTB:s erfarenheter av den hittillsvarande produktionen inom vuxenutbildningsområdet är övervägande positiva. Ljud- och bildprogram för detta område har visat sig ha förutsättningar att bidra till att nå de mål som ställs upp för vuxenutbildningen.

Produktionen av ljud- och bildprogram för vuxenutbildningen har i stor utsträckning riktats till utbildningsmässigt eftersatta grupper, och kommittén föreslår att dessa grupper även i fortsättningen skall ägnas speciell uppmärksamhet. Kommittén föreslår också att produktionen för vuxenutbildningen till sin huvuddel bör avse insatser som kan komma till användning i studieförbundens verksamhet. Även andra former av vuxenutbildning bör emellertid komma i fråga.

Remissinstanserna är genomgående positiva till insatser i huvudsak i form av ljud- och bildprogram för vuxenutbildningen. Många betonar värdet av att produktionen främst riktas in på de korttidsutbildade. Ett par remissinstanser, däribland SÖ och Centralorganisationen SACO/SR (SACO/SR), framhåller dessutom att behov av ljud- och bildprodukter föreligger även för den kompetensinriktade vuxenutbildningen. Kommittén och ett flertal remissinstanser anser att omfattningen och inriktningen av ljud- och bildprogram för vuxenutbildningen bör bestämmas utifrån de övergripande målen för samhällets vuxenutbildningspolitik.

Programorganet bör enligt min mening främst göra sådana insatser på vuxenutbildningens område som kan bidra till att överbrygga utbildningsklyftorna mellan och inom generationerna samt till att öka den enskilda människans medvetenhet och stimulera henne till att aktivt delta i samhällsarbete och kulturliv. Jag delar kommitténs uppfattning att produktionen för vuxenutbildningen till sin huvuddel bör avse program som kan användas i studiecirkel. Kommitténs försöksverksamhet visar på ett övertygande sätt att förutsättningarna för framgångsrika insatser med ljud- och bildprogram för vuxna med kort grundutbildning framför allt ligger i samverkan och samspel med folkbildningsorganisationerna. Vid sidan härav bör också behovet av ljud- och bildprogram för t.ex. arbetsmarknadsutbildning och kommunal vuxenutbildning uppmärksammas.

Enligt kommittén bör vuxenutbildningsprogram etersändas på goda sändningstider. Motiven härför är dels att informera om och stimulera till vuxenstudier, dels att distribuera inslag i flermediesystem avsedda för olika former av gruppstudier, dels också att göra det möjligt att enskilt följa undervisningen.

Jag delar kommitténs bedömningar i detta avseende. När det gäller att informera, motivera och rekrytera till olika former av vuxenutbildning är radio och TV viktiga instrument samtidigt som etersända undervisningsprogram i många fall har förutsättningar att nå enskilda studerande. I de fall då utbildningsprogrammen vänder sig till allmänheten eller när deltagare i gruppstudier har stöd och stimulans av att följa programmen är det likaså angeläget att programmen placeras på sändningstider som är tillgängliga för flertalet människor. Jag återkommer i det följande till frågan om sändningsutrymme (6.3.4).

Kommittén anser att det är en angelägen uppgift för programorganet att fortsätta arbetet med att utveckla läromedel och metoder som är anpassade för de utbildningsmässigt eftersatta grupperna. Vidare föreslår kommittén att korta ämneskurser vid folkhögskolor bör kunna anordnas för dem som följer undervisning i radio och/eller TV på samma sätt och enligt samma villkor som kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) har föreslagit vad gäller kombinationen cirkelstudier och folkhögskolekurser.

Enligt min mening bör utbildningsprogramorganet fortsätta utvecklingsarbetet rörande t.ex. medicval, presentations- och bearbetningsformer.

Ett sådant arbete är särskilt meningsfullt när det gäller att utveckla läromedel som passar väl för grupper med bristande studievana och otillräcklig motivation. Många vuxna är på grund av arbetstidens förläggning eller bostadsort förhindrade att bedriva studier i grupp. Andra föredrar att studera enskilt. Oavsett studiernas ambitionsnivå ställer enskilda studier inte sällan höga krav på den enskilde studeranden. Många studerande skulle inte kunna fullfölja sina studier utan den stimulans och det stöd som de får genom att delta i någon form av gruppstudier. Vid den försöksverksamhet som FÖVUX bedrev utgjorde ämneskurserna vid folkhögskolor ett inslag som uppskattades mycket av studiecirkeldeltagarna. Ämneskurserna gav bl. a. deltagarna tillfälle att mera koncentrerat ägna sig åt studierna, pröva på undervisning och diskussion i större grupper samt möjligheter att utbyta erfarenheter med andra vuxenstuderande. Mycket talar enligt min mening för att korta kurser vid folkhögskolor på samma sätt som i FÖVUX' verksamhet även här skulle kunna utgöra ett värdefullt inslag i studierna både för enskilda studerande och studerande som följer undervisningen i grupp. Det bör därför vara en angelägenhet för programorganet att efter samråd med SÖ och i samverkan med studieförbund och folkhögskolor söka finna lämpliga former för att åstadkomma såväl cirkelstudier som korta kurser vid folkhögskolor i anslutning till ellersända utbildningsprogram.

Jag framhöll i prop. 1975: 23 om vidgad vuxenutbildning och studiestöd till vuxna den betydelsefulla roll vuxenutbildningen bör spela när det gäller att erbjuda arbetstagarna de kunskaper som fordras för deras medverkan i reformarbetet på arbetslivets område. Den nu förestående reformeringen av arbetsrätten kommer som arbetsrättskommittén (Ds A 1975: 11) Information och utbildning kring arbetsrättsreformen framhåller att fordra omfattande utbildningsinsatser. Jag vill i detta sammanhang i likhet med bl. a. ABF och TCO framhålla de möjligheter som finns att med hjälp av ljud- och bildmaterial konkretisera och levandegöra de förändringar som genom den nya lagstiftningen inträffar på arbetsplatserna. Det bör således bli en viktig uppgift för programorganet att efter samråd med bl. a. de fackliga organisationerna pröva vilka insatser som lämpligen bör göras inom detta område.

I detta sammanhang vill jag också framhålla nödvändigheten av att det ljud- och bildmaterial som framställs för användning i studiecirkel utformas på ett sådant sätt att det stimulerar till debatt och aktivt engagemang i studierna. Jag delar kommitténs uppfattning att ljud- och bildmaterialet på många områden t. ex. i synnerhet när det gäller att orientera om förhållanden i olika samhällen, beskriva naturvetenskapliga och tekniska processer m. m. — lämpar sig väl för att vitalisera cirkelstudier och att göra dem mer problemorienterade. Använt på detta sätt bör ljud- och bildmaterial kunna bidra till en fortsatt utveckling av folkbildningen i enlighet med de grundläggande idéerna för denna.

Lokal och regional produktion och sändning av utbildningsprogram ger goda möjligheter till konkretisering och närhet särskilt i samhällsämnen.

Programorganet bör pröva formerna och omfattningen av detta i samråd med Sveriges Lokalförmedling.

Kommittén föreslår vidare att ljud- och bildproduktionen inom vuxenutbildningen för handikappade främst bör inriktas på att anpassa det ordinarie utbildningsprogrammet efter olika handikappgruppers behov, att utföra särskild produktion för grupper med speciella perceptionssvårigheter samt att informera allmänheten om de handikappades situation.

Jag delar kommitténs uppfattning att framställning av ljud- och bildprogram för olika grupper av handikappade är en viktig uppgift för utbildningsprogramorganet. Vidare anser jag att det är angeläget att programorganet även producerar ljud- och bildprogramkurser med syfte att ge allmänheten kunskap om och förståelse för de handikappades situation.

Programorganet bör inhämta de handikappades egna synpunkter på och önskemål om produktions- och anpassningsinsatser samt det utvecklingsarbete som bör bedrivas i anslutning till produktionsverksamheten. En form för att inhämta synpunkter är de rådgivande kommittéer som jag senare kommer att förordna skall knytas till programorganets styrelse.

Kommittén föreslår att programorganet skall ha till uppgift att framställa speciella ljud- och bildprogram för olika ändamål inom invandrarundervisningen samt att i största möjliga utsträckning också anpassa det ordinarie vuxenutbildningsutbudet till förhållandena inom denna.

I likhet med ett flertal remissinstanser anser jag att det är angeläget att programorganet vidtar speciella åtgärder för att öka invandrarnas möjligheter till utbildning. Jag delar således kommitténs mening att programorganets insatser för invandrarna dels bör bestå av särskilt producerade ljud- och bildprogram, dels att vissa redan producerade vuxenutbildningsprogram bör bearbetas för att komma till användning inom invandrarundervisningen. I likhet med vad jag har förordat för handikappområdet bör programorganet eftersträva att i görligaste mån inhämta invandrarnas egna synpunkter och önskemål.

6.2.5 Övriga uppgifter

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganet även skall ha möjlighet att bedriva viss verksamhet som har anknytning till produktion av utbildningsprogram. Som exempel på sådan verksamhet nämns information om t. ex. medicutveckling, metodisk och teknisk rådgivning samt bevakning av utvecklingen inom medicområdet. Dessutom föreslår kommittén att beställningsproduktion och samprojekt i begränsad utsträckning skall kunna genomföras.

SÖ framhåller att kommittén inte klart preciserar programorganets roll när det gäller utvecklingsarbete inom undervisningsområdet och anser att det är nödvändigt att ange vilka ansvarsområden som olika institutioner och myndigheter skall ha. Enligt SÖ är en möjlighet att skapa en rimlig samordning av och överblick över dessa frågor att bilda en kontaktgrupp

som kan vara rådgivande till programorganet i forsknings- och utvecklingsfrågor.

Jag delar de synpunkter som SÖ har framfört när det gäller utvecklingsarbete och förordar därför att programorganets uppgift på detta område endast bör vara att följa utvecklingen inom medicområdet i den utsträckning som fordras för produktionen. Jag förutsätter emellertid att lämpliga former för samråd utvecklas mellan utbildningsmyndigheterna och utbildningsprogramorganet i dessa frågor.

Kommittén föreslår också att programorganet i överensstämmelse med målen för verksamheten skall ha möjlighet att göra program tillsammans med annan part, samprojekt, eller på beställning av annan part, beställningsprojekt. Vid samprojekt bör enligt kommitténs mening kostnaderna fördelas mellan parterna medan beställaren helt svarar för kostnaderna vid beställningsproduktionen. Med samprojekt avser kommittén således inte det samarbete med studieförbunden som bör förekomma när det gäller vuxenutbildningsprogram eller SÖ när det gäller program för ungdomsskolan. Kommittén anser vidare att samprojekten och beställningsverksamheten inte bör ges någon större omfattning utan endast bör avse enstaka och tidsbegränsade insatser. Vidare bör vissa riktlinjer anges för sådan programproduktion. Bl. a. föreslår kommittén att för samprojekt utformningen av ljud- och bildinslagen ytterst skall bestämmas av utbildningsprogramorganet. Detta är en förutsättning för att programmen eller delar av dem skall kunna etersändas. När det däremot gäller eventuellt tryckt material kan i samprojekt beslutanderätten vara delad mellan samarbetsparterna. I beställningsprojekt har beställaren den yttersta beslutanderätten om materialets innehåll och utformning. Kommittén framhåller att beställningsprojekt inte kan avse program som är direkt avsedda för etersändning. Utöver sam- och beställningsprojekt föreslår kommittén att programorganet skall ha möjlighet att försälja tekniska tjänster i den mån tillgängliga resurser medger detta.

Remissinstanserna har delade meningar om förslaget rörande sam- och beställningsprojekt. LRF och lantbruksstyrelsen tillstyrker förslaget om samprojekt. Andra remissinstanser, t. ex. radioutredningen och TCO, uttalar tveksamhet mot sådana projekt främst beroende på att det finns risk för att programorganets integritet kan komma att ifrågasättas. Sveriges Radio anser att extern finansiering endast bör avse sådana projekt där Sveriges Radio, Sveriges Lokalradio eller utländskt rundradioföretag är samarbetspartnern. Beträffande beställningsprojekt tillstyrker SÖ och LRF förslaget mellan bl. a. radioutredningen och Sveriges Radio uttalar tveksamhet.

Som jag tidigare har nämnt bör utbildningsprogramorganet kunna utföra beställningsprojekt. Som exempel har jag angett ljud- och bildprogram för högskolan. Program för studieförbund, folkrörelser och myndigheter är andra exempel. Som jag har framhållit i prop. 1975/76:135 angående den statliga kulturpolitiken 3 bör också Stiftelsen Riksutställningar när det gäl-

ler framställning av mer omfattande ljud- och bildmaterial för sin utställningsverksamhet kunna göra beställningar hos utbildningsprogramorganet. Även om beställningsprojekt inte skall avse program direkt avsedda för etersändning bör det enligt min mening vara möjligt för utbildningsprogramorganet att förvärva programmet för etersändning om programorganet bedömer att det producerade materialet uppfyller kraven för etersändning.

Enligt min mening bör programorganet få möjlighet att utföra samprojekt. Sådana produktioner bör dock endast utgöra en begränsad del av programorganets totala produktion och det bör vara en förutsättning att de ansluter till målet för verksamheten. Som jag tidigare har anfört bör dock produktionen syfta till att programmen skall etersändas. Även om samprojekten ur denna synvinkel kan medföra vissa problem är det enligt min mening önskvärt att programorganet får möjlighet att i särskilda fall samarbeta med endast en part t. ex. ett studieförbund eller en myndighet som önskar genomföra ett program för internutbildning. Ljud- och bildmaterialet kan anpassas till ett studieförbunds speciella målgrupper och i det tryckta materialet kan studieförbundet markera de frågeställningar som anses särskilt intressanta. För att ljud- och bildinslagen i sådana program skall komma i fråga för etersändning fordras givetvis att utbildningsprogramorganet bedömer att materialet fyller kriterierna för etersändning. I de fall samprojekten mynnar ut i program där andra distributionsformer än etersändning bedöms lämpliga får utbildningsprogramorganets andel av produktionskostnaderna bestridas ur den del av anslaget som jag i det följande kommer att förorda skall avsättas för produktion som inte i första hand avses för etersändning. Myndigheter, organisationer m. fl. kan också ha behov av att köpa tekniska tjänster. Av praktiska skäl kommer alltid utnyttjandet av den egna tekniken att variera, varför programorganet bör ha möjlighet att i mån av resurser sälja teknik.

Jag ansluter mig i övrigt till de riktlinjer som kommittén föreslår skall gälla vid samprojekt och beställningsprojekt och anser att de bör skapa ett tillfredsställande skydd för programorganets integritet.

Den försöksverksamhet med regionala konsulenter inom vuxenutbildningen som TRU har bedrivit under ett par år har givit kommittén positiva erfarenheter varför kommittén föreslår att denna verksamhet skall byggas ut över hela landet. SÖ har i sitt yttrande tagit upp denna fråga och anser att erfarenheterna från verksamheten har varit allt för begränsade för att man med dem som grund skall kunna fatta beslut om vilken omfattning en eventuell konsulentverksamhet skall ha. SÖ föreslår därför att försöksverksamheten med regionala konsulenter inom vuxenutbildningen skall fortsätta. Jag instämmer med vad SÖ anför i sitt yttrande och förordar att den befintliga försöksverksamheten med regionala konsulenter inom vuxenutbildningen skall fortsätta. För att berika erfarenheterna av den förordar jag också att försöksverksamheten breddas, vilket bör vara möjligt genom en viss omfördelning av medel mellan centrala och regionala ända-

mål. Det bör då också bli möjligt att pröva nya former för konsulentverksamheten och olika metoder för att i programmen spegla förhållandena i skilda delar av landet. Kommitténs förslag om försöksverksamhet med regionala konsulenter för ungdomsskolan är jag däremot inte beredd att föra fram.

6.3 Utbildningsprogramverksamhetens organisation

6.3.1 Nuvarande organisation

Innan jag går in på kommitténs förslag till utbildningsprogramverksamhetens framtida organisation, vill jag kortfattat redogöra för nuvarande organisation vid SR/UTB och TRU.

SR/UTB utgör en av Sveriges Radios programenheter vid sidan av ljudradion, TV 1, TV 2, centralredaktionen, utlandsprogrammet och distriktet. Verksamheten omfattar skolradio och skol-TV, och enheten har en skolmaterielsektion, som framställer trycksaker och annat kompletterande material, samt en vuxenundervisningssektion som producerar program på uppdrag av TV 1, TV 2 och ljudradion. Kursböcker m. m. i anslutning till vuxenkurserna utges av Sveriges Radios förlag. Enheten hade 163 anställda den 1 januari 1975. Dessa fördelade sig på 107 för skolprogram, 38 för skolmateriel och 18 för vuxenundervisning. Denna personal omfattar programpersonal, förlagsredaktörer och administrativ personal i olika funktioner. Övriga tjänster som hör till programverksamheten erhålls från Sveriges Radios gemensamma administration.

Skolprogramverksamheten finansieras med skattemedel. För budgetåret 1975/76 disponerar SR/UTB 19,9 milj. kr. för programverksamhet och drygt 5,5 milj. kr. för täckande av televerkets sändningskostnader. Skolmaterielsektionen är självbärande och dess produkter säljs till skolväsendet till självkostnadspris. Omsättningen var budgetåret 1973/74 ca 10,2 milj. kr. Vuxenundervisningsprogrammen finansieras med mottagaravgifter. Medel för programproduktion erhålls genom ljudradion och de båda TV-kanalerna. Budgetåret 1974/75 var vuxenundervisningens budget 2,9 milj. kr. Till detta kommer vissa tekniktjänster inom ramen för ljudradions och de båda TV-kanalernas anslag. Den del av Sveriges Radios förlagsomsättning som hänför sig till kursböcker m. m. för vuxenkurserna i radio och TV var budgetåret 1973/74 ca 6,6 milj. kr., vilket motsvarade fyra femtedelar av den totala omsättningen.

SR/UTB:s personal disponerar fyra paviljonger på Sveriges Radios tomt på f. d. A 1 vid Valhallavägen i Stockholm. Där finns vissa tekniska resurser.

TRU hade 157 personer anställda (inkl. regionala konsulenter) den 1 januari 1975, varav programpersonalen omfattade ca 75, den tekniska personalen ca 40 och den administrativa personalen ca 40 medarbetare.

TRU:s anslag uppgår budgetåret 1975/76 till ca 20,4 milj. kr. Till detta kommer 2,6 milj. kr. för täckande av televerkets sändningskostnader.

TRU:s omsättning är dock högre och beräknas under budgetåret 1975/76 uppgå till ca 22,5 milj. kr. Detta beror på att TRU medverkar i några samarbetsprojekt där vissa kostnader täcks av samarbetspartnern men räknas in i TRU:s omsättning. TRU utför också beställningsproduktion samt bedriver viss försäljningsverksamhet av tekniska tjänster, program och trycksaker.

TRU:s lokaler i Stocksund, Danderyds kommun, har anskaffats genom förhyrning och viss nybyggnad. Studiolokalerna hyrs av kommunen men har byggts till och byggts om för statliga medel. Programpersonalen är inrymd i två paviljonger, varav den ena är uppförd med statliga medel. Av kommunen hyrs vidare en tidigare privatvilla. Avtalet mellan staten och Danderyds kommun om mark och lokaler går ut den 31 december 1978.

6.3.2 Utbildningsprogramorganets finansiering

Kommittén erinrar om att statligt stöd redan utgår för utveckling och produktion av läromedel. Ett sådant stöd är enligt kommittén en förutsättning för att bildprogram och mer krävande ljudprogram skall kunna produceras i större omfattning. Försörjningen av läromedel i form av bildprogram och kostnadskrävande ljudprogram bör, i likhet med tryckta läromedel för små målgrupper, karaktäriseras som ett bristområde. Kommittén anser att det statliga stödet för sådan produktion bör utgå direkt till producenten. Något planerings- och beställningsorgan för programproduktionen mellan statsmakterna och utbildningsprogramorganet bör inte inrättas.

Kommitténs förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. För egen del vill jag anföra följande.

Statligt stöd utgår till läromedelsproduktion för bristområden. Således fördelar statens institut för läromedelsinformation produktionsstöd till olika läromedelsproducenter för framställning av läromedel för bristområden inom skolväsendet och den statliga och kommunala vuxenutbildningen. SÖ och UKÄ förfogar över medel för läromedelsutveckling inom sina resp. ansvarsområden. Till studieförbunden utgår statsbidrag för utveckling och produktion av studiematerial. Särskilt stöd utgår för framställning av studiematerial för olika handikappgrupper. I prop. 1973: 76 anförde dåvarande chefen för utbildningsdepartementet att statligt produktionsstöd är en riktig väg att initiera produktion inom områden där läromedelsutbudet är otillfredsställande. Stödet bör vidare användas till att förbättra läromedelstillgången för små målgrupper inom olika delar av skolväsendet. Riksdagen anslöt sig till dessa principer (UbU 1973: 28, rskr 1973: 242). De största statliga resurserna avsätts till TRU och SR/UTB för produktion av utbildningsprogram för radio och TV.

Enligt min mening bör inte typen av läromedel eller storleken av utvecklingskostnaden i sig utgöra grund för en klassificering av bristområden. I likhet med vad som gäller för tryckta läromedel bör tillgången på och behoven av läromedel inom det avsedda användningsområdet avgöra om detta

kan betraktas som bristområde och om framställning av läromedel för området således kan berättiga till statligt stöd.

Även vid bedömningen av ljud- och bildprogram måste man ta hänsyn till vilka målgrupper som de avses för. Det är särskilt angeläget att produktionen koncentreras till de delar av utbildningssektorn där det råder brist på läromedel. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad jag i det föregående har anfört om ljud- och bildprogrammets möjligheter att höja undervisningens kvalitet. Jag har tidigare angett de allmänna riktlinjer och mål som bör gälla för den fortsatta verksamheten och vilka utbildningsområden som produktionen bör avse. Utbildningsprogramorganet bör ha möjlighet att inom ramen för dessa riktlinjer självständigt välja de projekt och metoder det finner lämpliga. När det gäller val av projekt för skolområdet och den statliga och kommunala vuxenutbildningen är det dock angeläget att samverkan sker med statens institut för läromedelsinformation.

Som jag tidigare har anfört utgår det statliga stödet till läromedelsproduktion till producenterna. Jag delar kommitténs uppfattning, som mött instämmande från remissinstanserna, att det statliga stödet även i fortsättningen bör utgå till läromedelsproducenterna. Jag anser inte att det föreligger något behov av att inrätta ett särskilt planerings- och beställningsorgan för fördelning av stödet. Tidigare har jag förordat att en övervägande del av programorganets produktion bör utesändas. Ett särskilt planerings- och beställningsorgan är under sådana förhållanden svårt att förena med den integritet som programorganets sändningsrätt fordrar. Utbildningsprogramorganet bör därför självt direkt disponera ett anslag i statsbudgeten. Till vissa särskilda frågor om programorganets produktion av tryckta läromedel återkommer jag längre fram (6.4.6).

6.3.3 Utbildningsprogramorganets ställning

En av kommitténs huvuduppgifter har varit att lägga fram förslag om hur utbildningsprogramverksamheten bör organiseras. Kommittén föreslår att TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX läggs samman och bildar ett självständigt utbildningsprogramorgan direkt under utbildningsdepartementet. Enligt kommittén bör organet, med hänsyn till utbildningsprogramverksamhetens särskilda karaktär, inte knytas till Sveriges Radio. Kommittén har också övervägt möjligheten att inordna verksamheten i det statliga läromedelsföretaget Liber Grafiska AB. Mot en sådan lösning anför kommittén dels att ett kommersiellt förlag inte bör förfoga över sändningsrätt i radio och TV, dels att Liber Grafiska AB skulle få en omfattande icke-kommersiell verksamhet.

Samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan tillstyrker att TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX läggs samman. Bland dessa återfinns statskontoret, SÖ, UKÄ, riksrevisionsverket, Sveriges Radio, TCO och radioutredningen. Flertalet remissinstanser, däribland radioutredningen, anser att utbildningsprogramorganet kan ges ställning som fristående enhet. Sveriges Ra-

dio framför liknande synpunkter i denna fråga men anser att frågan om förhållandet till Sveriges Radio bör lösas senare. Svenska industritjänstemannaförbundet (SIF) och Svenska arbetsgivareföreningen förordar att organet inordnas i Sveriges Radio. Statsföretag och Föreningen svenska läromedelsproducenter förordar att den framtida produktionen handhas av Statsföretag/Liber.

Jag delar kommitténs och remissinstansernas uppfattning att TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX bör läggas samman till en ny produktionsenhet. Därigenom samordnas de statliga resurserna för framställning av ljud- och bildprogram inom ett företag. Som jag har anfört bör det nya organet finansieras med statsmedel. I fråga om kommitténs förslag att det nya utbildningsprogramorganet skall ha en självständig ställning vill jag anföra följande. De främsta skälen mot att inordna utbildningsprogramorganet i Sveriges Radio är att de båda företagen har olika syften. Till skillnad från Sveriges Radio, som skall bedriva allmän programverksamhet, skall utbildningsprogramorganet framställa ljud- och bildprogram enbart för utbildningsverksamhet med den inriktning som regering och riksdag beslutar. Denna verksamhet kommer att finansieras med statliga medel till skillnad från Sveriges Radios mottagarfinansierade verksamhet. Det nya utbildningsprogramorganet bör dessutom liksom fallet är med TRU idag på beställning från t. ex. studieförbund, organisationer och myndigheter kunna framställa ljud- och bildprogram för annan distribution än via etern. Av dessa skäl kan jag instämma i kommitténs bedömning att utbildningsprogramorganet inte bör inordnas i Sveriges Radio.

Flera skäl talar också enligt min mening mot att inordna verksamheten i Liber Grafiska AB. Det är således inte lämpligt att ge sändningsrätt till ett företag som bedriver kommersiell verksamhet. Inte heller är det lämpligt att inom ett och samma företag inrymma både helt statsunderstödd produktion och kommersiellt grundad produktion.

Utbildningsprogramorganet bör bl. a. av dessa skäl bli en fristående, statlig enhet inom utbildningsdepartementets ansvarsområde. Därigenom skapas ett organ som kan lämna verkningsfulla bidrag i arbetet med att nå de av samhället uppställda utbildningspolitiska målen. I samband med det årliga budgetarbetet kan t. ex. den närmare inriktningen av verksamheten på olika sektorer prövas på sätt som hittills skett för TRU. Som jag i det följande närmare kommer att redovisa utesluter inte en ordning med ett fristående företag att ett omfattande och nära samarbete med Sveriges Radio kan förekomma även i fortsättningen.

6.3.4 Sändningsrätt och sändningsutrymme i etern

En principiellt viktig fråga är utbildningsprogramorganets rättigheter och skyldigheter beträffande etersändning av de program som företaget framställer. F. n. har Sveriges Radio enligt radiolagen (1966: 755, omtryckt 1972: 240, ändrad senast 1975: 242) ensamrätt till rundradiosändning. För-

hållandet mellan TRU och Sveriges Radio regleras genom ett särskilt avtal i vilket bl. a. anges sändningsutrymme m. m. för TRU:s program. Riksdagen har förra året beslutat att lokalradiosändningar skall ske genom ett särskilt dotterbolag till Sverige Radio (prop. 1975: 13, KrU 1975: 6, rskr 1975: 82). I samband därmed beslöt riksdagen att ändra radiolagen. Enligt lagändringen får regeringen bestämma att Sveriges Radio får överlåta på dotterbolaget att med ensamrätt avgöra vilka ljudradioprogram som skall förekomma i lokalradion. Genom beslut förra året har regeringen också medgett att Sveriges Radio får överlåta till dotterbolaget att besluta om sådan överlåtelse.

RUT 69 hävdade i sitt betänkande (SOU 1973: 8) Radio i utveckling att ett fristående utbildningsprogramorgan måste få egen sändningsrätt, särskilt avdelat sändningsutrymme, eget programansvar och möjlighet till eget programval.

TRU II har för sin del redovisat tre olika möjligheter att lösa frågan om sändningsrätt. Den första möjligheten innebär att Sveriges Radio behåller ensamrätten för all rundradiosändning och att förhållandet mellan Sveriges Radio och utbildningsprogramorganet regleras genom avtal. Den andra möjligheten innebär att regeringen överlåter ensamrätten i fråga om sändning av utbildningsprogram till utbildningsprogramorganet enligt bestämmelserna därom i radiolagen. Den tredje möjligheten innebär att utbildningsprogramorganet tilldelas ensamrätt att sända program i radio och TV inom ramen för de uppgifter som åvilar programorganet. Av dessa alternativ förordar kommittén att utbildningsprogramorganet ges rätt att sända utbildningsprogram. Ett sådant principbeslut bör enligt kommittén kunna fattas utan hinder av att radioutredningen har att lägga fram förslag i sändningsrättsfrågan. Under en övergångstid bör avtal om sändningstider m. m. träffas mellan Sveriges Radio och utbildningsprogramorganet.

Samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan, t. ex. statskontoret, SÖ, UKÄ, televerket, radioutredningen, LO, ABF och Sveriges Radio, tillstyrker att utbildningsprogramorganet ges egen sändningsrätt. Däremot anser radioutredningen och Sveriges Radio att programorganet inte bör få ensamrätt att sända utbildningsprogram.

Jag anser att kommitténs förslag om egen sändningsrätt är väl motiverat. Jag har tidigare förordat att TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX läggs samman till ett självständigt utbildningsprogramorgan. Detta kommer att förfoga över betydande resurser och kan producera ett stort antal program för etersändning. Det är då inte rimligt att programorganet ytterst skall vara hänvisat till ett annat företags bedömning i fråga om vilka program som skall etersändas och att Sveriges Radio skall vara ansvarigt enligt radioansvarighetslagen (1966: 756) för program som företaget inte självt producerar. Jag förordar således att utbildningsprogramorganet skall ha egen sändningsrätt. Intill dess beslut har fattats med anledning av förslag i sändningsrättsfrågan från radioutredningen bör frågorna om sändning regleras genom särskilt avtal mellan Sveriges Radio och utbildningsprogramorga-

net. På liknande sätt bör avtal kunna slutas när det gäller lokala radiosändningar.

Tills beslut fattats med anledning av förslag från radioutredningen kommer radiolagens bestämmelser att den etersända programverksamheten skall utövas opartiskt och sakligt enbart att avse Sveriges Radio även vad gäller utbildningsprogramorganets verksamhet. I likhet med radioutredningen och Sveriges Radio anser jag att det bör vara möjligt även för Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio att sända utbildningsprogram.

Kommittén föreslår att fördelningen av sändningsutrymme mellan Sveriges Radio och utbildningsprogramorganet i första hand sker genom överenskommelser mellan parterna. Om inte enighet kan nås bör en av regeringen utsedd person tillsammans med dessa söka finna en lösning och, vid fall av fortsatt oenighet, ha att ensam avgöra tvister. Detta förfarande föreslås bli tillämpat vid den långsiktiga fördelningen av sändningsutrymmet. Bestut om att förskjuta utbildningsprogram till en annan tidpunkt på dygnet på grund av att annat program tagit längre tid i anspråk än beräknat bör enligt kommittén fattas av Sveriges Radio. Om sändningsledningen däremot vill flytta utbildningsprogrammet till en senare dag bör kontakt tas med utbildningsprogramorganet.

Av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan avstyrker radioutredningen, Sveriges Radio och TCO förslaget. Radioutredningen anser att parterna bör förhandla sig fram till lösningar. Vid fall av oenighet om den långsiktiga planeringen bör enligt radioutredningen regeringen besluta. Även Sveriges Radio och TCO menar att parterna bör förhandla sig fram till lösningar.

Jag delar de nämnda remissinstansernas tveksamhet inför kommitténs förslag. Eftersom en lösning av frågan om fördelning av sändningsutrymme inte är en förutsättning för den omorganisation av utbildningsprogramverksamheten som jag förordar, kan denna fråga tas upp i ett senare sammanhang. Jag vill erinra om att radioutredningen har i uppdrag att lämna förslag om utnyttjande av sändningstider för olika typer av produktion, såväl Sveriges Radios egen som annan. Jag anser att radioutredningens förslag i denna fråga bör avvaktas innan slutlig ställning tas till fördelningsfrågan. Intill dess bör Sveriges Radio och utbildningsprogramorganet samt i förekommande fall Sveriges Lokalradio lösa aktuella fördelningsfrågor genom förhandlingar. Sveriges Radio har under hand förklarat sig beredd att medverka här till.

Kommittén har även behandlat frågan om utbildningsprogramorganets behov av sändningsutrymme och föreslår dels att frågan om en fjärde ljudradiokanal aktualiseras, dels att det bör prövas om inte också TV 2 kan användas för sändning av utbildningsprogram på dagtid. Någon särskilt utbildningskanal i radio och TV bör däremot enligt kommitténs mening inte inrättas.

Frågan om det totala behovet av sändningsutrymme i radio och TV utreds av radioutredningen. Jag anser i likhet med denna och Sveriges Radio

att frågan om utbildningsprogramorganets framtida sändningsutrymme bör behandlas när utredningens förslag föreligger. Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att tillsätta en organisationskommitté för sammanläggningen av TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX. Denna bör få till uppgift att genomföra den nya organisationen. Den bör därvid också kunna få i uppdrag att lämna förslag om behov av sändningsutrymme för det första verksamhetsåret. Jag avser att senare återkomma till behovet av resurser för utbildningsprogramorganet för budgetåret 1977/78.

6.3.5 Förhållande till myndigheter och Sveriges Radio

Jag har tidigare förordat att det nya utbildningsprogramorganet inrättas som ett från Sveriges Radio fristående företag med egen sändningsrätt. Innan jag går in på frågan om företagets organisation m. m. anser jag det motiverat att kortfattat beröra dess förhållande till Sveriges Radio och olika myndigheter. När det gäller gränsdragningen mellan utbildningsprogramorganets och Sveriges Radios programverksamhet anser kommittén att det inte är praktiskt möjligt att dra en klar gränslinje mellan Sveriges Radios allmänna programverksamhet och utbildningsprogrammen. Det är enligt kommittén svårt att finna någon annan skiljelinje än att utbildningsprogramorganet skall göra utbildningsprogram och att Sveriges Radio skall svara för övriga program. Detta hindrar dock inte att även Sveriges Radio skall kunna sända program av utbildnings- och bildningskaraktär.

Av de remissinstanser som yttrat sig i frågan delar SÖ och radioutredningen kommitténs bedömning, medan Sveriges Radio har vissa invändningar och anser att gränsdragningen bör göras klarare än vad som föreslås i betänkandet.

För egen del ansluter jag mig till kommitténs allmänna bedömningar att någon exakt gränsdragning mellan de båda företagens programverksamheter inte är möjlig att åstadkomma och att Sveriges Radio även i fortsättningen skall ha rätt att producera vissa program av utbildningskaraktär. Som Sveriges Radio framhåller är gränsdragningsproblemen störst inom förskole- och vuxenutbildningsområdena. Enligt min mening bör man i största möjliga utsträckning undvika att tillgängliga resurser utnyttjas för parallell produktion inom de två företagen. Det av kommittén och Sveriges Radio förordade samrådet mellan företagen om produktionens inriktning är därför nödvändigt för att de båda företagens resurser skall kunna utnyttjas effektivt.

Förutom programverksamhetens inriktning innefattas i förhållandet mellan utbildningsprogramorganet och Sveriges Radio även frågor om sändningsutrymme och resursutnyttjande m. m. Jag har i det föregående förordat att frågan om sändningsutrymme för utbildningsprogrammet t. v. bör regleras genom särskilt avtal mellan företaget och Sveriges Radio. Kommittén har föreslagit att frågan om gemensamt utnyttjande av de båda företagens resurser även regleras genom avtal. Sveriges Radio har i sitt

yttrande ställt sig positiv härtill i fråga om Sveriges Radios arkiv och bibliotek m. m. Jag delar kommitténs uppfattning i dessa frågor. Det bör uppdras åt organisationskommittén att förbereda ett sådant avtal. Sveriges Radio har under hand förklarat sig beredd att medverka till lösningar av detta slag.

Sveriges Radio bör ha ansvaret för beredskapsplaneringen även för utbildningsprogramorganet.

Jag går så över till frågan om utbildningsprogramorganets förhållande till myndigheter.

Om företaget får en sådan ställning som jag har förordat kommer det, bortsett från finansieringssättet, att ha en ställning som i stort sett liknar Sveriges Radios. Kommittén anser för sin del att radiolagens stadganden om att myndighet eller annat allmänt organ inte får förhandsgranska program eller förbjuda deras etersändning även bör omfatta utbildningsprogramorganets program. Dessa principer bör enligt kommittén även gälla för all anslagsfinansierad programverksamhet oavsett distributionsform. Härigenom skapas garantier för programverksamhetens integritet. Utbildningsmyndigheternas och andra avnämarentressens önskemål och synpunkter bör framföras i de olika samarbetsorgan kommittén föreslår.

Remissinstanserna, t. ex. SÖ, UKÄ, TCO och Vuxenskolan, delar kommitténs synpunkter på förhållandet mellan myndigheter och programorganet. SÖ anför att dess samarbete med SR/UTB, som haft formen av samråd, har fungerat mycket tillfredsställande.

Jag instämmer i kommitténs uppfattning i denna fråga. Kommitténs förslag skapar enligt min mening förutsättningar för en tillfredsställande balans mellan å ena sidan företagets behov av integritet och å andra sidan avnämarnas intresse av inflytande över programproduktionens inriktning. Myndighet bör inte få förhandsgranska eller förbjuda sändning av utbildningsprogram. Jag kommer vid min behandling av frågan om företagets arbetsformer att beröra i vilka former avnämarentresserna bör beredas inflytande över programproduktionen.

6.4 Utbildningsprogramorganets organisation

6.4.1 Företagsform

Kommittén diskuterar i betänkandet tre möjliga verksamhetsformer för det föreslagna utbildningsprogramorganet, nämligen myndighet, aktiebolag och stiftelse. Den förordar att utbildningsprogramorganet får formen av en statlig stiftelse. Mot myndighetsformen talar enligt kommittén bl. a. att den inte är ändamålsenlig för denna verksamhetsart. Myndighetsformen går dessutom inte att förena med gällande radorättsliga regler. När det gäller valet mellan aktiebolag och stiftelse framhåller kommittén att aktiebolagsformen främst är avsedd för verksamhet med inriktning på lönsamhetskrav. Mot stiftelseformen kan enligt kommittén anföras att den saknar en detaljerad civilrättslig lagstiftning. Det är emellertid möjligt att i stadgarna för stiftelsen skriva in de regler som bör gälla.

De flesta remissinstanser har inte haft något att invända mot att det nya utbildningsprogramorganet får formen av en statlig stiftelse. Vissa remissinstanser anser emellertid att en ökad ekonomisk insyn i verksamheten behövs och att detta inte kan tillgodoses med kommitténs förslag.

Jag anser att stiftelsen är den mest lämpliga organisationsformen och förordar att denna lösning väljs. Jag är emellertid inte beredd att förorda detta som en slutlig lösning. En möjlighet till omprövning bör finnas redan när ställning tagits till dels radioutredningens förslag i vad avser verksamhetens form för Sveriges Radio och dels Stiftelseutredningens (JU 1975: 01) förslag. Reglerna för utbildningsprogramorganets verksamhet bör tas in i stiftelsens stadgar. Stadgarna bör skrivas så att en tillfredsställande ekonomisk insyn i verksamheten uppnås.

6.4.2 Företagets organisation och ledning m. m.

Kommittén föreslår att utbildningsprogramorganets styrelse skall bestå av sju ledamöter, varav fem utses av regeringen och två ledamöter är personalrepresentanter. Dessutom bör en expertgrupp, s. k. rådgivande kommitté inrättas för var och en av de fyra utbildningssektorerna. Dessa kommittéer bör vara rådgivande till styrelsen och ledningen för verksamheten. I huvudsak bör kommittéerna syssla med den övergripande planeringen och inriktningen av produktionen för resp. utbildningssektor. Vidare föreslår kommittén att ett särskilt förvaltningsråd knyts till styrelsen. I förvaltningsrådet föreslås 15–25 personer ingå. Dessa bör utses av myndigheter, folkrörelser, lärar- och studerandeorganisationer m. fl. Förvaltningsrådet som enligt kommittén bör vara ett rådgivande organ till styrelsen bör sammanträda ca två gånger per år.

Jag delar kommitténs uppfattning att styrelsen bör utses av regeringen. Liksom kommittén anser jag att en styrelse med företrädare för olika intressenter t. ex. myndigheter och organisationer blir för omfattande för att kunna fungera effektivt. Jag anser emellertid att antalet styrelseledamöter bör vara nio, varav två bör representera personalen. Därmed bör enligt min mening möjligheter finnas att i styrelsen inrymma såväl personer med erfarenheter från det reguljära utbildningsväsendet som personer med kunskaper om folkbildning och facklig verksamhet. Jag är f. n. inte beredd att föreslå ett särskilt förvaltningsråd. Denna fråga kan eventuellt omprövas i samband med att ställning tas till kommande förslag från radioutredningen. Denna utredning skall nämligen pröva frågan om ett förvaltningsråd för Sveriges Radio. När det gäller förslaget om de rådgivande kommittéerna anser jag liksom vissa remissinstanser att deras ställning bör stärkas jämfört med kommitténs förslag. Enligt min mening bör dessa kommittéer medverka i planerings- och budgetprocesserna, vilket bör framgå av stiftelsens stadgar. I övrigt bör de rådgivande kommittéernas verksamhet i stort vara den som kommittén har angivit. De rådgivande kommittéerna

bör utses av styrelsen och vara totalt fyra, nämligen en för vardera förskolan, ungdomsskolan, högskolan och vuxenutbildningen. Genom att utöka antalet styrelseledamöter med två personer samt genom att ge de rådgivande kommittéerna en starkare ställning när det gäller planering m. m. av utbildningsprogramorganets verksamhet räknar jag med att de berörda myndigheternas, organisationernas och avnämarnas behov av insyn och inflytande skall kunna tillgodoses.

Liksom nu är fallet mellan SÖ och Sveriges Radio, bör avtal om samråd slutas mellan utbildningsprogramorganet, socialstyrelsen, SÖ och UHÄ.

Jag avser att i annat sammanhang föreslå regeringen att fastställa stadgar för stiftelsen.

6.3.3 Granskning av utbildningsprogram

Radioprogram som har förekommit i rundradiosändning kan granskas av radionämnden. Därvid gäller f. n. samma regler för utbildningsprogram som för övriga rundradioprogram. Samtliga program som anmäls till radionämnden granskas. Dessutom kan nämnden själv besluta om granskning av program.

Den inom SÖ inrättade läromedelsnämnden skall granska att centrala läromedel i samhällsorienterande ämnen uppfyller kraven på objektivitet och att läromedlens innehåll inte strider mot mål och riktlinjer i läroplanerna. Nämnden har även möjlighet att granska centrala läromedel i andra ämnen. För de av Sveriges Radio producerade icke eterburna läromedlen gäller samma regler.

Kommittén anser att alla utbildningsprogram som har sänts i etern bör kunna granskas av radionämnden. Dessutom föreslår kommittén att nämnden, när särskilda skäl föreligger, bör få beakta sådant material som inte ingår i sändningen men som tillhör utbildningsprogrammet. Denna uppfattning delas av radionämnden och Sveriges Radio.

Läromedelsnämndens granskning av etersända program i samhällsorienterande ämnen bör enligt kommittén omfatta såväl den tryckta delen som AV-materialet i ett läromedel. Utbildningsprogramorganet bör självt avgöra om programmen skall sändas in för granskning och om detta skall ske före eller efter etersändning. Ett program kan således sändas till statens institut för läromedelsinformation för registrering som centralt läromedel och därefter till läromedelsnämnden för objektivitetsgranskning före etersändning. Detta blir då en frivillig förhandsgranskning. Om utbildningsprogramorganet önskar få ett tidigare etersänt program registrerat som centralt läromedel kan granskning ske efter etersändning. De remissinstanser som har uttalat sig i denna fråga har i huvudsak godtagit kommitténs förslag. Jag har inget att invända mot detta förslag. Utbildningsprogramorganet bör alltså självt avgöra vad som skall granskas och när detta skall ske.

6.4.4 Upphovsrättsfrågor

Som jag tidigare har redovisat (avsnitt 2.4.4) har direktiv nyligen utfärdats för en utredning som skall se över den upphovsrättsliga lagstiftningen. Utredningsarbetet skall bedrivas skyndsamt bl. a. när det gäller vissa frågor om rätt att spela in TV-program för undervisning. I likhet med kommittén finner jag att utbildningsprogramorganet i avvaktan på att de upphovsrättsliga frågorna lösas bör söka friköpa sina produkter. Om så sker kan de TV-program som utbildningsprogramorganet producerar alltid användas fritt i undervisningen.

6.4.5 Distributionsfrågor

Kommittén redovisar erfarenheter och resultat av försöksverksamhet med de nya distributionsformerna videogram och kabel-TV. Enligt kommittén är erfarenheterna av videogram positiva men så begränsade att några långtgående slutsatser om deras användning inte kan dras. TRU, Sveriges Radio och Kiruna kommun har gemensamt bedrivit försöksverksamhet i Kiruna med kabel-TV i två omgångar. Resultaten från den första omgången har redovisats i betänkandet (Ds U 1975: 8) Kabelvision Kiruna. Mot bakgrund av resultaten och en lägesbeskrivning av kabel-TV i Sverige framhåller kommittén att det skulle vara värdefullt om ett mer omfattande försök med denna distributionsform genomfördes i framtiden.

Remissinstanserna har med få undantag inte kommenterat kommitténs förslag.

Radioutredningen har bl. a. till uppgift att pröva ett system som innebär att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer medger rätt till kabel-TV-sändning. Radioutredningen har även till uppgift att pröva olika möjligheter med nuvarande lagstiftning för att lösa de upphovsrättsliga och ekonomiska problem som följer av att producerade program distribueras i nya former. Dessutom har TRU-kommittén f. n. i uppdrag att följa utvecklingen inom videogramområdet. Jag har för avsikt att senare föreslå regeringen att bemyndiga mig att tillkalla särskilda sakkunniga för att utreda frågan om videogram och distribution.

Jag delar kommitténs uppfattning att det under lång tid framåt kommer att vara nödvändigt med eterdistribution av utbildningsprogram för alla berörda utbildningssektorer även om möjligheterna att distribuera och spela upp program i form av t. ex. kassetter ökar.

Distribution av AV-material vid sidan av etersändningar sker f. n. i olika former bl. a. med hjälp av filmkopior och kassetter. Producenten kan själv ombesörja distributionen eller den kan skötas av speciella distributörer. Så t. ex. distribueras ljud och rörliga bilder till skolväsendet i huvudsak genom de s. k. läns-AV-centralerna och de kommunala läromedelscentralerna. Andra avnämare av ljud och bild, t. ex. folkbildningsorganisationerna, hyr bl. a. film från olika filmuthyrningsföretag. Det är enligt min mening

naturligt att de som utnyttjar ljud och bild i undervisning, i studie- eller kulturverksamhet kan ha olika önskemål om formerna och vägarna för distributionen. Såväl olikheterna i utnyttjarnas tillgång på teknisk utrustning som deras skiftande intresseinriktningar och kontaktnät är av betydelse i detta sammanhang. När det gäller distributionen av utbildningsprogramorganets egna program anser jag därför i likhet med kommittén att man bör sträva efter att finna de för användarna lämpligaste formerna och vägarna.

Jag kan också instämma i kommitténs uppfattning att avnämarna skulle ha stor nytta av en samlad och lättillgänglig information om förekommande ljud- och bildprogram. En samlad information i detta avseende förutsätter emellertid enligt min mening också en enhetlig form av registrering av ljud- och bildprogram. Någon sådan finns f. n. inte. Kommittén – som erinrar om att den inte haft till uppgift att lämna förslag i dessa frågor – diskuterar olika lösningar när det gäller registrering och information. Med registrering avser kommittén inspelning, arkivering och information. Registrering skulle enligt kommitténs mening kunna ske endera uppdelat efter vilka avnämargrupper som avses eller samordnat i ett enda register som sammanställs av en central enhet.

F. n. svarar Kommunsamköps filmsektion för registrering av vissa AV-medel för skolområdet. Utbildningsprogramorganet borde enligt kommittén kunna svara för högskoleområdet. När det gäller vuxenutbildningsområdet och kultursektorn diskuterar kommittén bl. a. de fördelar med en central registrering som understrukits i prop. 1975: 20 om den statliga kulturpolitiken 2. Med hänsyn till att det är angeläget att frågan om registrering av rörlig bild får en snabb lösning förordar kommittén att den bereds av en särskild utredning.

Även jag anser att det är angeläget att frågan om en heltäckande registrering av AV-material prövas vidare. Jag vill emellertid inte i begreppet registrering inrymma inspelning, arkivering och information utan anser att registreringen endast bör avse att på ett systematiskt sätt sammanställa vissa data om AV-material som sedan kan utgöra en grund för informationen till dem som använder materialet. Statens institut för läromedelsinformation har till uppgift att utföra en sådan registrering när det gäller centrala läromedel – inkl. AV-material – för grundskolan och gymnasieskolan samt den kommunala och statliga vuxenutbildningen. Registreringen av de AV-material som inte omfattas av verksamheten vid statens institut för läromedelsinformation bör enligt min mening läggas upp på ett sådant sätt att samverkan eller samordning med registret vid statens institut för läromedelsinformation möjliggörs. Formerna för registrering av AV-material, vilket eller vilka organ som bör ha ansvaret för denna samt i vilken utsträckning registreringen också bör vara förenad med uppgiften att informera om utbudet av AV-material bör i likhet med vad kommittén föreslår utredas ytterligare. Jag avser att återkomma till denna fråga i annat sammanhang. När det gäller arkivering av AV-material vill jag erinra om att dataarkive-

ringskommittén (U 1968:48) i december 1974 avlämnat delbetänkandet (SOU 1974:94) Bevara ljud och bild, i vilket näraliggande frågor tas upp. Betänkandet har remissbehandlats och ärendet bereds f.n. inom utbildningsdepartementet. Därvid beaktas också frågan om arkivering av AV-material.

Genom ökad tillgång på videokassettspelare inom utbildningsområdet kommer utnyttjandet av befintligt material, svenskt och utländskt, att öka. Enligt kommittén kan möjligheterna att utnyttja befintligt material för icke kommersiellt bruk inom t. ex. utbildningsområdet komma att bli stora. Detta kommer emellertid att ställa anspråk på resurser för kopiering av rörlig bild. Kopieringen inom detta område bör ske utan vinstintresse. Enligt kommittén talar flera skäl för att kopieringen bör ske i anslutning till utbildningsprogramorganets verksamhet. Kommittén framhåller att utbildningsprogramorganet måste disponera resurser för kopiering och bearbetning av befintligt material.

Jag instämmer i kommitténs uppfattning att utbildningsprogramorganet i likhet med vad som hittills har gällt för TRU, skall kunna använda sina medel för att kopiera och bearbeta befintliga program. Omfattningen av resurserna härför får bedömas i det årliga budgetarbetet. Det bör också vara möjligt för utbildningsprogramorganet att på beställning kopiera program.

6.4.6 Förlagsverksamhet

TRU, SR/UTB inkl. SR/VUX har hittills i anslutning till sin programverksamhet framställt trycksaker. TRU har gjort detta både i egen regi och i samarbete med olika förlag. SR/UTB har genom sin skolmaterielsektion producerat och distribuerat trycksaker som hör till skolprogrammen. På motsvarande sätt har förlaget inom Sveriges Radio fungerat som producent och distributör för trycksaker som hör till vuxenutbildningsprogrammen.

Kommittén anser att det nya utbildningsprogramorganet i väsentlig utsträckning bör kunna förlägga trycksaker. Efter sammanläggningen av TRU och SR/UTB bör skolmaterielsektionen och de personer som inom TRU handhar förlagsfrågor inom utbildningsprogramorganet kunna svara för produktion, distribution och marknadsföring av trycksaker. Utbildningsprogramorganet bör i huvudsak svara för produktion av de trycksaker som ingår i flermedieprojekt, men i vissa fall bör det samarbeta med annat förlag. Kommittén anser det vidare viktigt att utgivning av läromedel inte dubbleras. Därför bör utbildningsprogramorganet informera andra läromedelsförlag om vilka insatser som planeras.

Enligt Statsföretag är det angeläget att finna sådana former för samverkan och samordning av de statliga resurserna på läromedelsområdet, att den förlagsresurs och det kunnande som Liber representerar utnyttjas i en samlad resursinsats. Med anledning härav ifrågasätter Statsföretag kom-

mittens förslag och föreslår bl. a. att Liber skall svara för förlagsproduktion både för produkter, som utges och finansieras genom försäljning, och för beställningsuppdrag som betalas genom utbildningsprogramorganet. Härigenom skulle utbildningsprogramorganet endast behöva begränsade förlagresurser för samverkan med förlagsproducenten.

Jag instämmer i kommitténs uppfattning, som också Brevskolan understrukit, att en förutsättning för att åstadkomma meningsfulla studier är att ljud- och bildmaterialet stöds också av tryckt material. Enligt min mening är det därför värdefullt att utbildningsprogramorganet får resurser för att kunna framställa studiematerial i anslutning till produktionen av program som etersänds. Jag delar således kommitténs uppfattning att det är viktigt att utbildningsprogramorganet har möjlighet att kunna förlägga trycksaker. Emellertid bör utbildningsprogramorganet inte ägna sig åt annan trycksaksproduktion än sådan som har samband med produktion av ljud- och bildprogram. Dessutom bör utbildningsprogramorganet, som TRU hittills har gjort, samverka med andra förlag. Det samarbete som TRU har haft med t. ex. Liber och Hermods beträffande tryckt material bör av det nya utbildningsprogramorganet kunna fördjupas och utvidgas på ett för utvecklingen av läromedelsområdet fruktbart sätt sedan – genom statens medverkan – förlaget och korrespondensinstitutet lagts samman. Jag har i det föregående förordat att utbildningsprogramorganets produktion i huvudsak skall avse bristområden inom skilda delar av utbildningsväsendet. Även om en följd härav blir att denna produktion i allt väsentligt kommer att utgöras av projekt som av kommersiella läromedelsförlag inte kommer att bedömas som företagsekonomiskt lönsamma anser jag likväl att nära kontakter bör finnas mellan utbildningsprogramorganet och dessa förlag. Ett viktigt syfte med dessa kontakter är att undvika dubbelarbete. Det bör ankomma på utbildningsprogramorganet att utveckla sådana kontakter med övriga läromedelsförlag. Jag vill här också erinra om vad jag har anfört rörande samråd mellan statens institut för läromedelsinformation och utbildningsprogramorganet.

Jag har tidigare förordat att utbildningsprogramorganet skall tillämpa principen om full kostnadstäckning vid försäljning av sina produkter och tjänster. Det innebär att även produktionskostnaderna för program som inte avses för etersändning bör beaktas vid prissättningen av dessa program. Det bör ankomma på organisationskommittén att lämna förslag till den närmare utformningen av reglerna för prissättningen.

6.5 Utbildningsprogramorganets lokalisering

Frågan om den framtida lokaliseringen av TRU-kommitténs produktionsverksamhet har prövats av statsmakterna både år 1971 och år 1973. Delegationen för lokalisering av statlig verksamhet föreslog år 1970 i sin huvudrapport (SOU 1970: 29) Decentralisering av statlig verksamhet att

TRU skulle lokaliseras till Umeå och att om dess verksamhet lades samman med SR/UTB båda enheterna skulle förläggas dit. I prop. 1971: 29 angående omlokalisering av viss statlig verksamhet föreslog Kungl. Maj:t att verksamheten skulle förläggas till Norrköping med hänsyn till behovet av närhet till Stockholm. Riksdagen beslöt att frågan om möjligheten att förlägga verksamheten till Umeå borde utredas ytterligare. Även andra lokaliseringalternativ borde därvid kunna övervägas (InU 1971:13, rskr 1971: 196). Delegationen för lokalisering av statlig verksamhet fick i uppdrag att på nytt överväga lokaliseringsfrågan. I sin slutrapport (SOU 1972: 55) Decentralisering av statlig verksamhet – ett led i regionalpolitiken föreslog delegationen att TRU II skulle ges i uppdrag att även pröva frågan om verksamhetens framtida lokalisering. Kungl. Maj:t och riksdagen anslöt sig till delegationens förslag (prop. 1973: 55, InU 1973: 22, rskr 1973: 220). Kungl. Maj:t gav senare TRU II i uppdrag att utreda lokaliseringsfrågan.

Kommittén föreslår nu att utbildningsprogramorganet av såväl regionalpolitiska som verksamhetsmässiga skäl lokaliseras till Stockholmsregionen. Vid ett val mellan Umeå och Norrköping förordar kommittén Norrköping. Som motiv för att förorda Stockholmsregionen anför kommittén att de nuvarande regionalpolitiska förhållandena i viktiga avseenden är annorlunda än de som förelåg omkring år 1970 och som då talade för en omlokalisering från Stockholm. Utvecklingen inom såväl Stockholmsområdet som vissa andra delar av landet har under 1970-talet varit en annan än under 1960-talet. Sålunda har den snabba befolkningstillväxten inom Storstockholmsområdet upphört samtidigt som befolkningsminskningarna i andra delar av landet dämpats eller helt avstannat.

I valet mellan Norrköping och Umeå vid en ev. omlokalisering anser kommittén att de regionalpolitiska synpunkterna synes ge en svag förtur för Norrköping. När det gäller möjligheterna för utbildningsprogramorganet att bedriva sin verksamhet effektivt och rationellt anser kommittén att väsentliga nackdelar skulle uppstå genom en omlokalisering. Det gäller främst möjligheterna att anlita tillfälliga medarbetare och utnyttja Sveriges Radios arkiv och tekniska resurser. Vid ett val mellan Umeå och Norrköping förordar kommittén en lokalisering till Norrköping med hänsyn till de bättre möjligheterna till kontakter med Stockholmsregionen.

Det övervägande flertalet remissinstanser som har yttrat sig i frågan, t. ex. statskontoret, SÖ och ABF, tillstyrker kommitténs förslag om lokalisering till Stockholmsregionen. Några remissinstanser, t. ex. Sveriges Radio och TCO, förordar att programorganet får lokaler så nära Sveriges Radios lokaler i Stockholm som möjligt. De remissinstanser som förordar en lokalisering till Stockholm eller Stockholmregionen betonar främst verksamhetens karaktär som skäl för sina ställningstaganden. De remissinstanser som tillstyrker en omlokalisering representerar olika orter och kommuner utanför Stockholm och anför främst regionalpolitiska motiv för sina ståndpunkter.

Liksom kommittén anser jag att såväl regionalpolitiska som verksamhetsmässiga skäl bör beaktas vid lokaliseringen av utbildningsprogramorganet.

Vad först gäller de regionalpolitiska aspekterna får jag efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet anföra följande.

De tidigare överväganden som gjorts när det gäller TRU:s lokalisering hade som bakgrund 1960-talets stora obalans i den regionala utvecklingen. De mål som angavs för storstadsområdenas utveckling i 1972 års regionalpolitiska handlingsprogram och som innebar att tillväxten borde dämpas har nåtts bl. a. beroende på omlokaliseringen av statlig verksamhet från Stockholm. De bedömningar som nu kan göras – t. ex. grundade på resultatet av länsplanering 1974 eller på den regionaliserade långtidsutredningen – tyder på att utvecklingen i Stockholmsregionen även under resten av 1970-talet skulle bli balanserad. De riktmärken för samhällsplaneringen som har lagts fram av länsstyrelse och kommuner i Stockholms län pekar mot en svag befolkningstillväxt. Det finns från dessa utgångspunkter inget behov av att nu ytterligare avlasta Stockholmsregionen.

Å andra sidan finns ett behov av att förstärka näringslivet på de orter som tidigare övervägts som lokaliseringsorter för TRU nämligen Norrköping och Umeå. En samlad bedömning leder dock till slutsatsen att den nuvarande svaga utvecklingen i Stockholmsregionen inte bör försämrats ytterligare genom utflyttning av central statlig verksamhet utöver den som redan har beslutats.

Regionalpolitiska skäl talar alltså f. n. mot en lokalisering av utbildningsprogramorganet utanför Stockholmsområdet.

Beträffande de krav som produktionen av ljud- och bildprogram ställer på lokaliseringsort får jag anföra följande.

Utbildningsprogramorganet kommer vid en förläggning till annan ort än Stockholmsområdet att behöva ha en i det närmaste fullständig egen teknisk utrustning. Den komplicerade och känsliga instrumentuppsättning som fordras för ljud- och bildproduktion kräver också tillgång till avancerad service. Sådan finns på detta område praktiskt taget endast i Stockholm. Risken för driftavbrott och avsevärt fördyrad service är därmed påtaglig vid annan lokalisering än i Stockholmsområdet. Utbildningsprogramorganet kan inte heller göras helt självförsörjande ens utrustningsmässigt. Så t. ex. är det från ekonomiska utgångspunkter orealistiskt att bygga ett eget filmlaboratorium för utbildningsprogramorganet. Inte heller är det möjligt att klara utnyttjandet av Sveriges Radios bild- och ljudarkiv på annat sätt än genom direkta besök vid detta. Arbetet med framställning av program sker effektivast i grupp, och det är därför förenat med stora fördelar om en projektgrupp i sin helhet eller någon del av den tillsammans besöker bild- och ljudarkiv och bibliotek för att på ort och ställe diskutera igenom vilka material man skall ta med i programmen.

När det gäller investeringar i byggnader m. m. förutsätter en omlokalisering till ort utanför Stockholmsområdet en total nybyggnad och, som nyss

har nämnts, en i det närmaste fullständig teknisk utrustning. En lokalisering i Stockholmsområdet medför möjligheter till ett samutnyttjande av tekniska resurser med Sveriges Radio. Investeringsbehovet kan på grund härav beräknas till drygt 15 milj. kr. lägre om verksamheten behålls på sådan ort i Stockholmsområdet att sambruk med Sveriges Radio möjliggörs än om den lokaliseras till någon av de övriga nämnda orterna.

En förutsättning för att nå godtagbar kvalitet på programmen är tillgång till skådespelare, musiker, artister och specialister av skilda slag. Tillgången till sådan specialiserad personal är begränsad utanför storstadsområdena. En lokalisering av utbildningsprogramorganet utanför Stockholmsområdet kommer att mycket kraftigt begränsa dess möjligheter att få medverkan från sådan personal. Ett skäl härtill är att en sådan medverkan i de flesta fall inte har formen av anställning utan är tillfällig. Medverkan kan röra några timmar per dag under en viss tid eller heltid för en kortare period. Den är oftast en bisyssla eller en del i frilansverksamhet. De yrkesgrupper det här rör sig om arbetar främst på orter där arbetstillfällen av nämnt slag kan erbjudas av institutioner som t. ex. svenska filminstitutet, teatrar, filmbolag m. m. Av vad jag har anfört framgår att de krav som utbildningsprogramorganets verksamhet ställer på lokaliseringsort kraftigt talar för en lokalisering av detta till Stockholmsområdet. Mot denna bakgrund och med hänvisning till de regionalpolitiska överväganden jag tidigare har redovisat förordar jag i likhet med kommittén och majoriteten av remissinstanserna att utbildningsprogramorganet bör förläggas till Stockholmsområdet.

Den närmare lokaliseringen inom Stockholmsområdet bör bestämmas så att den bidrar till en bättre balans mellan arbetsplatsernas och bostädernas lokalisering. Starka regionalpolitiska skäl talar för lokalisering av utbildningsprogramorganet till den södra delen av området. Regeringen bör bemyndigas att fatta beslut om utbildningsprogramorganets förläggning till kommun inom den södra delen av Stockholmsområdet.

Jag vill i detta sammanhang instämma i de synpunkter som kommit till uttryck i några av remissvaren, nämligen att det är angeläget att produktionen genomförs på ett sådant sätt att den kan spegla de skiftande förhållandena i landets skilda delar. Jag har bl. a. av detta skäl förordat en utbyggd försöksverksamhet av den regionala kontaktverksamhet och produktion som både TRU och SR/UTB har bedrivit. Enligt min mening bör en betydande del av utbildningsprogramorganets tillkommande resurser användas för en produktion med regional förankring. Detta bör vara möjligt genom att lägga ut programproduktion på de orter där för varje enskilt program lämpliga resurser finns. En förutsättning härför är en noggrann programplanering och en väl fungerande central enhet, så belägen att dess kontakter med de olika delarna av landet lätt kan byggas ut och upprätthållas.

Jag är däremot inte beredd att biträda de förslag som har förts fram med innebörden att det borde vara möjligt att förlägga någon del av verksamhe-

ten till annan ort än huvuddelen. Tanken skulle då vara att dela verksamheten så att t. ex. produktionen för vuxenutbildning eller produktion med inriktning mot förslagsvis samhällsvetenskapliga ämnesområden decentraliseras till någon ort. Varje uppdelning, som innebär att en del av verksamheten permanent förläggs till annan ort än huvuddelen med syfte att där någorlunda självständigt och med hjälp av egna resurser producera program, kommer att möta alla de svårigheter som jag nyss har redovisat om utbildningsprogramorganet lokaliseras utanför Stockholmsområdet.

6.6 Resurser för utbildningsprogramorganet

Kommittén har i sina beräkningar av resursbehoven utgått ifrån en lokalisering till Stockholmsregionen. När det gäller beräkningarna i fråga om behov av teknisk utrustning bör enligt kommittén utbildningsprogramorganet i stort sett bli självförsörjande. För att detta skall bli möjligt behöver organet dels överta TRU:s nuvarande utrustning, dels komplettera denna med viss angiven utrustning. Kommitténs beräkningar utgår från en i förhållande till verksamheten budgetåret 1974/75 ökad produktion.

Flertalet remissinstanser som yttrat sig i frågan är tveksamma till om det nya organet behöver vara självförsörjande i fråga om teknisk utrustning. Statens institut för läromedelsinformation förordar att organet utnyttjar Sveriges Radios resurser enligt särskilt avtal. SIF, som förordar att utbildningsprogramverksamheten i sin helhet inordnas i Sveriges Radio, anför som ett huvudskäl för sin ståndpunkt det olämpliga i att bygga upp en ny teknisk enhet utanför Sveriges Radio. Sveriges Radio framhåller att resursberäkningarna bör ses över och att beslut i frågan inte bör fattas förrän förslag från radioutredningen föreligger.

Det nya utbildningsprogramorganet bör börja sin verksamhet den 1 juli 1977. Det finns därför inte anledning att nu besluta om resurser för det nya organet. Resursbehoven beror bl. a. på den framtida verksamhetens lokalisering. Jag har vid min behandling av lokaliseringsfrågan förordat att utbildningsprogramorganet lokaliseras till Stockholmsområdet.

Jag anser att det nya utbildningsprogramorganet bör överta TRU:s nuvarande utrustning. När det gäller att tillgodose behovet av ytterligare utrustning bör följande beaktas. Den utrustning som behövs för framställning av utbildningsprogram skiljer sig inte från den som används för den vanliga programverksamheten. Det finns därför möjligheter att utnyttja samma typ av utrustning för olika programproduktioner. SR/UTB har t. ex. ingen egen utrustning för sin verksamhet utan utnyttjar för närvarande tillsammans med övriga delar av Sveriges Radio den inom företaget befintliga utrustningen. Investeringskostnaderna kommer dessutom att bli

avsevärt högre vid en lösning som innebär att utbildningsprogramorganet blir självförsörjande i fråga om teknik. Det kan därför inte vara rationellt och samhällsekoniskt försvarligt att, i ett läge när ledig kapacitet uppstår inom Sveriges Radio genom att SR/UTB bryts ut, bygga upp en fullständig teknisk enhet vid sidan av Sveriges Radios. Jag förordar således att utbildningsprogramorganets behov av ytterligare utrustning i första hand bör tillgodoses genom avtal med Sveriges Radio. Jag förutsätter därvid att den prissättning som kommer att gälla för Sveriges Radios tjänster motsvarar vad SR/UTB och TRU f. n. betalar. Skulle TRU:s befintliga resurser tillsammans med dem som går att utnyttja inom Sveriges Radio inte räcka till för att vidmakthålla utbildningsprogramorganets produktion kan det dock bli aktuellt med viss utrustningskomplettering. De båda företagen bör i avtalet ta in bestämmelser som garanterar att befintlig utrustning utnyttjas på ett effektivt sätt.

Kommittén har beräknat personalbehovet utifrån sitt förslag om utökad verksamhet och därvid förutsatt att den personal som finns anställd inom TRU resp. SR/UTB inkl. SR/VUX vid beslutet om sammanläggning skall erbjudas anställning hos utbildningsprogramorganet. Kommitténs förslag om fortsatt anställning för personalen har tillstyrkts i yttrandena från Sveriges Radio, TCO och SIF.

Som jag redan har nämnt har jag för avsikt att föreslå regeringen att tillkalla en särskild organisationskommitté som får i uppdrag att närmare utreda och planera den nya organisationen m. m. En av dess huvuduppgifter blir att lämna förslag om den framtida verksamhetens omfattning med åtföljande beräkningar av resursbehov. Utgångspunkten för resursberäkningarna för det nya programföretaget skall vara verksamhetens omfattning inom TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX budgetåret 1976/77. En annan utgångspunkt bör vara att resurserna fördelas på skilda utbildningsområden huvudsakligen i samma proportion som kommittén har föreslagit. En tredje utgångspunkt bör vara att produktionen av sådana program som avses för annan distribution än etersändning högst får ta i anspråk fyra procent av utbildningsprogramorganets samlade resurser för produktion.

6.7 Genomförande

Jag har tidigare förordat att TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX läggs samman till ett nytt utbildningsprogramorgan. Denna sammanläggning bör ske med verkan fr. o. m. den 1 juli 1977. Som jag i det föregående har framhållit fordras dock ett vidare förberedelsearbete, som bör uppdras åt en särskild organisationskommitté. Riksdagen bör därför redan nu ta ställning till de principiella riktlinjerna för den framtida verksamheten.

Organisationskommitténs första uppgift blir att utarbeta förslag till underlag för beslut om det nya utbildningsprogramorganets tekniska, administrativa, personella resurser m. m. med erforderliga kostnadsberäkningar.

Förslag i dessa avseenden bör föreligga senast den 1 oktober 1976 så att regeringens förslag kan föreläggas riksdagen vid 1976/77 års riksmöte. Kommittén bör även få bemyndigande att för statens räkning föra de förhandlingar med i första hand Sveriges Radio som blir aktuella med anledning av sammanläggningen. Till uppgifterna kommer även att höra att utarbeta förslag om behov av sändningsutrymme i extern och intern organisation för företaget samt att anställa erforderlig personal. Jag vill i detta sammanhang framhålla det angelägna i att sammanläggningen genomförs på ett sådant sätt att personalens anställningstrygghet garanteras. Detta bör kunna uppnås genom att de som är anställda vid TRU och SR/UTB inkl. SR/VUX vid tidpunkten för beslutet om sammanläggningen erbjuds anställning inom det nya programorganet. Organisationskommittén måste för att kunna fullgöra sina uppgifter nära samarbeta med TRU och Sveriges Radio. Den bör därför till sig knyta företrädare för ledning och personal vid de båda enheterna. Till den tidpunkt då det nya programorganet börjar sin verksamhet svarar TRU II och Sveriges Radio liksom hittills för programproduktionen inom resp. enheter. Under en övergångstid torde även verksamheten komma att bedrivas i skilda lokaler. Det bör i vanlig ordning ankomma på byggnadsstyrelsen att svara för den fortsatta planeringen av företagets lokalbehov.

Vissa frågor som är av betydelse för utbildningsprogramorganets verksamhet utreds av radioutredningen. Slutliga beslut i dessa frågor bör som jag tidigare anfört inte fattas i detta sammanhang. Jag avser således att senare återkomma till regeringen bl. a. i frågor om nya distributionsformer, sändningsrätt och radionämndens granskningsuppgifter. I samband därmed kommer jag också att föreslå de författningsändringar som kan behövas. Jag avser också att i annat sammanhang föreslå regeringen att utbildningsprogramorganet bör ges namnet Sveriges Utbildningsradio.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för framställning av ljudradio och televisionsprogram, m. m. för utbildningsväsendet som jag har angett i det föregående,

2. bemyndiga regeringen att besluta om den närmare lokaliseringen av utbildningsprogramorganet.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

1 Inledning	3
2 TRU-kommitténs betänkande Program för ljud och bild i utbildningen	6
2.1 Kommitténs allmänna överväganden	6
2.1.1 Utbildningssamhället och de nya medierna	6
2.1.2 Produktion och distribution av ljud- och bildprogram	7
2.1.3 Pedagogiska teorier kring ljud- och bildprogram	8
2.1.4 Nuvarande verksamhet vid TRU och SR/UTB	9
2.1.5 Behov av och önskemål om ljud- och bildinsatser ...	11
2.1.6 Nya distributionsformer – videogram och kabel-TV	15
2.2 Kommitténs förslag i organisationsfrågan	17
2.2.1 Utbildningsprogramverksamhetens finansiering	17
2.2.2 Utbildningsprogramorganets ställning	17
2.3 Vissa frågor av betydelse för den närmare organisationen av utbildningsprogramorganet	20
2.3.1 Sändningsrätt i etern	20
2.3.2 Behov av ytterligare kanaler i radio och TV	21
2.3.3 Förhållande till Sveriges Radio	21
2.3.4 Förhållande till myndigheter	22
2.4 Utbildningsprogramorganets verksamhet m. m.	22
2.4.1 Verksamhetens inriktning	22
2.4.2 Utbildningsprogramorganets verksamhetsform	29
2.4.3 Utbildningsprogramorganets styrelse m. m.	30
2.4.4 Vissa juridiska frågor	31
2.4.5 Distributionsfrågor	36
2.4.6 Förlagsverksamhet	40
2.4.7 Resursbehov	40
2.4.8 Kostnader	42
2.4.9 Förslagets genomförande	43
2.5 Utbildningsprogramorganets lokalisering	44
2.6 Kommitténs förslag till stadgar för stiftelsen	45
3 Remissyttranden	51
3.1 Behov av ljud- och bildprogram i undervisningen	51
3.2 Inriktning och uppgifter	54
3.2.1 Förskolan	54
3.2.2 Ungdomsskolan	56
3.2.3 Högskolan	58
3.2.4 Vuxenutbildningen	58
3.3 Nya distributionsformer – videogram och kabel-TV	61
3.4 Regional och lokal verksamhet	61
3.5 Övriga uppgifter	63
3.6 Utbildningsprogramverksamhetens finansiering	64
3.7 Organisatorisk ställning	65
3.8 Sändningsrätt och sändningsutrymme i etern	66
3.9 Förhållande till myndigheter och till Sveriges Radio	68
3.10 Utbildningsprogramorganets verksamhetsform och styrelse	69
3.11 Vissa juridiska frågor	72
3.11.1 Stadgar för stiftelsen	72
3.11.2 Granskning av utbildningsprogram	73
3.11.3 Upphovsrättsfrågor	74
3.12 Registrering och distribution	75

3.13	Förlagsverksamhet	76
3.14	Resurser för utbildningsprogramorganet	78
3.15	Utbildningsprogramorganets lokalisering	78
4	TRU-kommitténs betänkande Distansundervisning	80
4.1	Inledning	80
4.2	Distansundervisning i andra länder	80
4.3	Olika organisatoriska lösningar	83
5	Remissyttranden	86
5.1	Distansundervisningens syften	86
5.2	Distansundervisningens organisation	86
5.3	Läromedel	89
6	Föredraganden	91
6.1	Inledning	91
6.2	Utbildningsprogramorganets inriktning och uppgifter	96
6.2.1	Förskolan	96
6.2.2	Ungdomsskolan	97
6.2.3	Högskolan	100
6.2.4	Vuxenutbildningen	105
6.2.5	Övriga uppgifter	108
6.3	Utbildningsprogramverksamhetens organisation	111
6.3.1	Nuvarande organisation	111
6.3.2	Utbildningsprogramorganets finansiering	112
6.3.3	Utbildningsprogramorganets ställning	113
6.3.4	Sändningsrätt och sändningsutrymme i eter	114
6.3.5	Förhållande till myndigheter och Sveriges Radio	117
6.4	Utbildningsprogramorganets organisation	118
6.4.1	Företagsform	118
6.4.2	Företagets organisation och ledning m. m.	119
6.4.3	Granskning av utbildningsprogram	120
6.4.4	Upphovsrätsfrågor	121
6.4.5	Distributionsfrågor	121
6.4.6	Förlagsverksamhet	123
6.5	Utbildningsprogramorganets lokalisering	124
6.6	Resurser för utbildningsprogramorganet	128
6.7	Genomförande	129
7	Hemställan	130
8	Beslut	130